

26375

sign. C-47

ВОЈНО ДЕЛО

11

1 9 5 4

С А Д Р Ж А Ј

	Стр.
Пуковник Перо Морача: Напади Народноослободилачке војске на насељена мјеста — — — — —	1
Генерал-потпуковник Михаило Апостолски: Рад штаба по пријему наређења и после доношења одлуке — — — — —	20
Пуковник Миодраг Китић: Употреба артиљерије у нападним колонама — — — — —	29
Потпуковник Хивзо Малохоџић: О неким проблемима организације ваздушне одбране — — — — —	39
Пуковник Драгић Гајовић: Уређење позадине у рату — —	52

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Мајор Јосип Митровић: „ Како избећи убитачно дејство артиљериске припреме? “ — — — — —	62

ISKUSTVA IZ RATA U KOREJI

Opsada Vonsana	67

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

Severoatlantski pakt i odbrana Evrope	
Školski avion NATO-a	71
SAD i zemlje Američkog kontinenta	
Organizacione promene u kopnenoj vojsci SAD	72
Nešto o vazduhoplovnoj industriji Argentine .	72
Zemlje Britanske Zajednice Naroda	
Britansko vojno rukovodstvo o savremenom ratu	73
Francuska i zemlje Beneluksa	
Francuski avion »Baroudeur« за taktičku podršku pešadije	73
Problem službenih jezika u Belgiskoj armiji .	74
Švajcarska	
Manevar vojno-sanitetskih jedinica i ustanova u Švajcarskoj	75

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

Pol Reno: Usred borbe	77
Rat u Francuskoj	78
General-major Džordž E. Linč: Pitanje rezervi u atomskom ratu	82
Major Mario Čipitelli: Organizacija službi pri odbrani na širokom frontu	85

Уређивачки одбор: Генерал-потпуковници **Михаило Апостолски, Љубо Вучковић, Душан Кведер, Иван Рукавина, Зденко Улепић,** пуковници **Бранко Боројевић и Милитун Шушовић** (одговорни уредник).

Адреса: Војноиздавачки завод „Војно дело“, Београд, Немањина 9, тел. 20-421, локал 2409. Текући рачун код Народне банке бр. 1032-Т-219, поштански фах 692.

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 11

НОВЕМБАР 1954

ГОДИНА VI

Пукovníк **PERO MORAČA**

NAPADI NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE NA NASELJENA MJESTA

Moglo bi se reći da borbe oko naseljenih mjesta zajedno sa borbama oko uporišta duž komunikacija i u značajnim rejonima predstavljaju u partizanskom ratu ono što neprekidni kontakt duž linije strategiskog fronta predstavlja u frontalnom ratovanju. Sva ostala dejstva (kao kaznene ekspedicije, sabotaže i sl. u partizanskom, ili bombardovanje, infiltracije i sl. u frontalnom ratovanju) predstavljaju pomoćne ili pak manje uobičajene oblike dejstava. Naseljena mjesta i uporišta kao centri okupacione vlasti i oružanih snaga na koje se ova oslanja su osnovni objekti napada partizanskog pokreta. Neprekidno ofanzivno dejstvovati i uništavati u njima okupacione snage i do kraja održati i neprekidno proširivati takav oblik borbe, onemogućujući okupatorske kaznene ekspedicije, znači stvoriti osnovni preduslov za pobjedonosni razvitak i ishod partizanske borbe. To je jedini put za uspostavljanje vlastitih uporišta — slobodnih teritorija, bez čijeg stvaranja i proširivanja nije moguće stvoriti i izgraditi oslobodilačku armiju, organizovati svoju vlast i državu, mobilisati sve snage naroda u borbi do pobjede. To je sve nedvosmisleno potvrdio naš rat. Veliki dio dugih i upornih borbi naših oružanih snaga otpada na napade i borbe oko naseljenih mjesta i veoma su bogata iskustva koja u tom pogledu ima naša Armija.

Prirodno je da su se i uslovi pod kojima su napadana naseljena mjesta i operativno-taktički postupci i forme u izvođenju napada mijenjali u toku rata i u procesu razvitka naših snaga. Ali, iako bismo analizom tipičnih partizanskih prepada, izvođenih u početnom periodu rata, došli uglavnom do istih zaključaka i načela koja su opštevažeca za partizanska dejstva i koje je vojna teorija odavno uopštila i priznala, ipak način priprema i izvođenja takvih napada u drugom periodu, kada su dejstvovale regularne jedinice NOVJ, nosi u sebi i niz osobenosti. Iako su bila savremeno utvrđena i uporno branjena od strane dobro naoružanih i dobro opremljenih jedinica okupatora i kvislinga, ipak su mnoga naseljena mjesta padala pod udarima naših jedinica — brigada, divizija i korpusa — koje su bile neuporedivo slabije opremljene i, najčešće, bez osnovnih tehničkih sredstava. Zbog toga originalni postupci naših jedinica

i načela koja su one izgradile u tim osobenim uslovima moraju privlačiti pažnju naše vojne teorije. Zato ću u ovom članku, polazeći od niza najznačajnijih i najpoznatijih napada NOVJ u toku rata, ukratko iznijeti njihove osnovne karakteristike i istaći neka načela koje je NOV izgradila i kao opštevažea uspješno primjenjivala. Pri tome ću se ograničiti samo na analizu napada iz perioda od stvaranja brigada pa do završnih operacija, pošto su se borbe za oslobođenje Mostara, Beograda, Knina i dr. naseljenih mjesta krajem 1944 i u toku 1945 godine (mada su i one imale mnoge karakteristike borbi iz pomenutog perioda), zbog bolje tehničke opremljenosti i već relativno razvijenih rodova vojske, razvijale uglavnom slično kao i napadi na naseljena mjesta koje su uopšte izvodile i ostale armije u toku Drugog svjetskog rata.

Karakteristike odbrane naseljenog mjesta

Primjenjujući partizansku taktiku prepada i najraznovrsnije oblike ratnog lukavstva, mali partizanski odredi su napadali i osvajali naseljena mjesta i razoružavali često puta brojnije i jače, ali iznenađene i za otpor nespremne neprijateljske posade.¹⁾ Međutim, kada je okupator kasnije bio prinuđen da se zbog dejstava NOV takoreći na svakom mjestu u našoj zemlji ponaša kao da je u prvoj borbenoj liniji, nije više bilo moguće primjenjivati one tipične partizanske postupke u likvidaciji neprijateljskih posada u naseljenim mjestima. Neprijatelj je počeo da pojačava posade, da utvrđuje naseljena mjesta i da drži svoje snage u stanju stalne pripravnosti, naročito u onom periodu kada su iz partizanskih odreda stvarane proleterske i udarne brigade, baš zato što su ove, napuštajući mrtve blokade pojedinih naseljenih mjesta, bile operativno potpuno slobodne, tako da neprijatelj više nije mogao lako utvrditi kada će i koji garnizon biti ugrožen. Zbog vanredne pokretljivosti i brze i iznenadne koncentracije jačih snaga (koje smo postigli stvaranjem brigada), mi smo preoteli inicijativu od neprijatelja i primorali ga da se poslije niza iznenađenja (kao što je bilo ono na željezničkoj pruzi Sarajevo—Mostar za vrijeme marša proleterskih brigada u Bosansku Krajinu) povlači u gradove i u njima iščekuje napad naših snaga.²⁾

Pri organizaciji sistema odbrane naseljenih mjesta neprijatelj je težio da ne dozvoli njihovo izolovanje i da svako naseljeno mjesto brani na široj osnovici. Ovo je odgovaralo i zahtjevima obezbjeđenja cjeline okupacionog sistema, koji se, ustvari, i sastojao iz niza međusobno povezanih garnizona odakle je bila osigurana neprekidna i stalna kontrola cjelokupne teritorije. Međutim, ukoliko se više razvijao partizanski pokret utoliko je prvobitni okupacioni sistem postajao sve nesigurniji, a tamo gdje su dejstvovala regularne jedinice NOV on je bio već uveliko i razbijen. Prisiljen na taj način

¹⁾ Tako su, naprimjer, mačvanski partizani zauzeli Bogatić u julu 1941 godine. Oni su, koristeći pazarni dan, u seljačkim odijelima pored kola (u kojima su sakrili puške) ušli u mjesto i bez otpora izveli akciju. Isto tako, iznenadno bacanje bombi noću u kasarnu često je rješavalo sudbinu posade.

²⁾ Iako je neprijatelj još 1941 godine organizovao odbranu ugroženih naseljenih mjesta, ipak ona nije bila dovoljno solidna, jer je on u to doba više računao na kaznene ekspedicije i ofanzivna dejstva, dok ga snažni udarci brigada nijesu natjerali da i odbrani pokloni punu pažnju.

da se odrekne držanja niza manjih, pa i većih mjesta i uporišta okupator je morao da usredsređuje svoje napore naročito na obezbjeđenje saobraćajnih čvorova i osnovnih političkih, privrednih i industriskih centara. On je s teškom mukom držao značajnije komunikacije koje su se stalno nalazile pod udarcima naših brigada. U težnji da sačuva ta značajnija uporišta i komunikacije neprijatelj je u centrima postavljao jake i dobro utvrđene garnizone i manje, ali dobro fortifikaciski utvrđene posade duž komunikacija, koje su povezivale pojedine centre i omogućavale njihovo međusobno potpomaganje. To je ujedno bio i način da se koliko-toliko obezbijedi povezanost okupatorskih snaga i spriječi njihovo cijepanje i počesno uništavanje.

Druga okupatorova tendencija — da svako naseljeno mjesto brani na široj osnovici — ispoljavala se u izgradnji sistema odbranbenih uporišta u njegovoj bližoj ili daljoj okolini, koji se u neprijateljskim dokumentima često naziva »vanjska linija istaknutih uporišta«. Ova linija uporišta imala je da onemogući iznenadni napad neposredno na naseljeno mjesto, tj. da se napad osujeti na samim prilazima gradu i da se dobije vrijeme za organizaciju protivnapada i intervenciju iz obližnjih naseljenih mjesta. U najvećem broju slučajeva ova linija je obuhvatala niz obližnjih sela, topografski jakih položaja, raskrsnica puteva podesnih za odbranu, itd. Njena udaljenost od naseljenog mjesta zavisila je od topografskog sklopa zemljišta i od veličine samog naseljenog mjesta.³⁾ Ova linija je obično bila i fortifikaciski uređena, i to utoliko bolje ukoliko je naseljeno mjesto bilo značajnije i veće. Utvrđivan je obično niz obližnjih naselja. Dominantne tačke branjene su iz rovova, a najčešće su primjenjivani bunker i uređene zgrade sa žičnim preprekama, a ređe i minama. Svako uporište je bilo organizovano za kružnu odbranu. Prostori između uporišta obično nijesu posjedani, a noću su kontrolisani patrolama, stražama ili jačim odjeljenjima.

Liniju uporišta najčešće je posjedala i branila mjesna ustaška milicija, četnici ili domobrani. U nekim slučajevima ove linije nije ni bilo, jer se nije mogla održati usljed čestih napada naših jedinica ili je postepeno povlačena na bliže prilaze naseljenog mjesta.⁴⁾

Za neposrednu odbranu naseljenog mjesta organizovana je takozvana »glavna odbranbena linija«, načelno na samoj ivici naseljenog mjesta, a ponegdje i nešto dalje od nje kad su zato postojali neki taktičko-topografski razlozi. To je bila jedinstvena, kružno postavljena linija odbrane, sa isplaniranim sistemom vatre i prepreka, sa neprekidnim ili djelimično isprekidanim

³⁾ Tako su »vanjsku liniju istaknutih uporišta« u odbrani Banjaluke činila utvrđena mjesta: Muslimanski Čelinac, Karanovac, Han Kola, Klačnice i Trapište, a u odbrani Bihaća utvrđena sela: Ostrožac, Prošići, Brekovića, Pokoj, Ličko Petrovo Selo, Zavalje, Skočaj, Dobrenica, Golubić i Kurtovo Selo — kao širi pojas — i Ribiči, Rasadnik, Čekrlje, Vinca, Založje, Čavkići, Bakšaiš, Hatinać, Žegar, Somišlje i Privlica kao užii pojas.

⁴⁾ U zapovijesti 3 gorskog zdruga za odbranu Banjaluke, od 3 septembra 1944 godine ovaj »spoljni odbranbeni pojas« nije više bio na ranije pomenutoj liniji već neposredno oko grada. Isto tako, iz relacije »Središnje dočasničke škole« od 14 oktobra 1944 godine o borbama za Viroviticu krajem septembra i početkom oktobra 1944 godine vidi se da takve linije nije bilo u sistemu odbrane ovoga grada.

rovovima, bunkerima i za odbranu uređenim zgradama, ojačanim žicom i najčešće nagaznim minama. Ovu liniju posjedale su glavne snage naseljenog mjesta sa ciljem da ispred nje slome napad. Ona se obično dijelila na tri ili više ostsjeka, koje su posjedale pojedine jedinice.⁵⁾

Za unutarnju odbranu naseljenog mjesta organizovan je takozvani »unutarnji odbranbeni pojas« (ili »uža odbrana grada«), koji je obično obuhvatao širi centar sa većim i tvrdim građevinama, koje su ujedno pretstavljale osnov za njeno fortifikacisko uređenje. Na pogodnim mjestima (raskrscnicama, širim i ravnim ulicama i sl.) izgrađivani su bunker i postavljani ježevi ispred njih. Pojedine zgrade su uređivane i za kružnu odbranu kao samostalne otporne tačke. U većim mjestima (Bjelovar, Banjaluka, Virovitica, Travnik i dr.) ova je linija imala stalnu posadu, koja je služila kao oslonac za izvođenje protivnapada na snage koje bi se uklinile u spoljnu liniju, zatim za prihvat snaga koje se povlače i za produženje otpora. Manja naseljena mjesta ponekad nijesu imala stalne posade na ovoj liniji, već je služila za produženje otpora onih snaga koje bi se povlačile pod pritiskom napadača. U većim naseljenim mjestima posebno su organizovane jake građevine u strogom centru grada, koje su služile za posljednju odbranu. U njima su razmještane rezerve (Virovitica) ili ih je posjedala neka njemačka jedinica (Tuzla, Banjaluka, Bjelovar itd.). Takve »citadele« (u Bjelovaru ih je bilo četiri) su često organizovale pojedine jedinice na posebnim ostsjecima odbrane. To su obično bile kasarne tih jedinica u koje su se one povlačile u slučaju neuspjeha odbrane na prednjim linijama i iz kojih su pružale dalji otpor, formirajući na taj način po nekoliko jakih izolovanih otpornih tačaka.

Posade gradova su ojačavane artiljerijom, a ponekad i tenkovima i redovno podržavane avijacijom sa obližnjih aerodroma. Vatrene položaji artiljerije (koji su bili uređeni za kružnu, protivpješadisku odbranu) postavljani su na najsigurnija mjesta da bi se zaštitila od napada naših specijalno određenih jedinica, koje su se obično infiltrirale sa ciljem da likvidiraju artiljeriju u samom početku napada. Dok su posade manjih naseljenih mjesta često imale samo po nekoliko artiljeriskih oruđa (ponekad i različitih tipova), dotle su veći centri (Tuzla, Banjaluka, Bihać i dr.) raspolagali i većim jedinicama jačine do jednog artiljeriskog puka.

Blagodareći razvijenom i brzom transportu (željeznice, autotransport, tenkovi) i radiovezama, neprijatelj je mogao brzo da ispoljava svoj uticaj i da dosta blagovremeno pruža pomoć pojedinim napadnutim garnizonima. A iskustvo je pokazalo da je ovakav vid aktivnog dejstva u odbrani naseljenog mjesta bio efikasniji od svih drugih.⁶⁾

⁵⁾ Iz izvještaja zapovjednika »Središnje oružničke škole« od 20 januara 1944 godine vidi se da je ova linija za neposrednu odbranu Bjelovara išla samom ivicom grada. Ona se sastojala od bunkera koji su bili postavljeni na 100—200 metara i međusobno povezani rovovima. Svaki od četiri njena ostsjeka posjedala je određena jedinica.

⁶⁾ Tako, naprimjer, od 41 značajnijeg napada na naseljena mjesta (uglavnom na sreske i okružne centre), koje sam izučavao, 13 napada nije uspjelo. Napadnuti garnizon je samo u tri slučaja uspio da sam odbije napad, dok je u 10 slučajeva bio spasen intervencijom susjednih garnizona.

Elementi obezbjeđenja uspjeha i pripreme napada

Da bi mogle uspješno izvršavati tako komplikovane zadatke kao što su napadi na utvrđena naseljena mjesta, jedinice NOVJ — nedorasle da se mjere sa neprijateljem u tehničkim sredstvima i naoružanju — morale su u procesu borbe izgrađivati jedan osoben metod izvođenja takvog napada. Međutim, one su se pri tome pridržavale niza opštevažećih taktičkih načela za napade na naseljeno mjesto, jer se i ovdje pokazala opravdanom težnja da se naseljeno mjesto izoluje i okruži, da se izvrši koncentričan napad nadmoćnim snagama i postigne iznenađenje, da se obezbijedi dezorganizacija sistema odbrane i brzo savlađivanje jedinstvenih odbranbenih linija (da bi se potom počesno uništavala žarišta otpora), da se onemogućí proboj okruženog neprijatelja i odbije njegova intervencija spolja, itd. Zato ću ovdje razmotriti i istaći najznačajnije i u dejstvima NOV opštevažeće postupke i forme kroz koje su ta načela ostvarivana.

1) Stvaranje povoljnog odnosa snaga bio je bitan uslov za uspjeh napada.

Bitne razlike između naših i neprijateljskih jedinica u naoružanju, formaciji i vatrenoj moći uslovljavale su niz osobenosti u pogledu odnosa snaga. Prije svega, NOV je imala izrazito lake pješadijske jedinice. Njeni su rodovi vojske bili toliko nerazvijeni da u napadima nije bilo moguće postići nadmoćnost u artiljeriji, a pogotovo u tenkovima i avijaciji.⁷⁾ S druge strane, ako su se naše jedinice i mogle mjeriti sa neprijateljem u pogledu osnovnog pješadiskog naoružanja — pušaka i automatskog oružja — neprijatelj je bio nadmoćniji u teškim mitraljezima, minobacačima i PT oruđima, dok je odnos u svim vrstama municije uvijek bio daleko nepovoljniji za naše jedinice, koje su uglavnom raspolagale samo onim što su zarobljavale od neprijatelja. To su bile specifičnosti u pogledu problema odnosa snaga u našem ratu. Zato bismo danas činili grubu grešku ako bismo tome problemu prilazili mehanički, ako bismo ga razmatrali kroz shvatanja koja važe za frontalno ratovanje. Isto tako, treba odbaciti pogrešne konstatacije (koje ponekad srećemo u obradama naših dejstava) da smo savlađivali brojno jačeg neprijatelja u napadima na naseljena utvrđena mjesta. Ovdje se najčešće poistovjećuju dvije stvari, name, da je NOVJ vodila pobjedonosni rat protiv jačeg neprijatelja, ali da je u konkretnim bojevima i operacijama pobjeđivala slabijeg neprijatelja. To je jedan od osnovnih zakona »proširenog«, »kombinovanog« partizanskog rata. Ja nijesam naišao na neke ozbiljnije primjere u kojima su naše brojno slabije snage osvajale utvrđena naseljena mjesta koja su branile brojno jače neprijateljske jedinice. Izuzeci, kojih je bilo osobito tamo gdje se radilo o neprijatelju lošijeg kvaliteta, zaista samo potvrđuju pravilo. Ovo je i razumljivo kada se ima u vidu da smo od svih materijalnih faktora mogli jedino efikasno postizati preimućstvo u broju boraca. A to smo uvijek i činili u nastojanju

---

⁷⁾ U napadu na Bihać, novembra 1942 godine, naše su snage imale 11, a neprijatelj 18 artiljerijskih oruđa; u napadu na Banjaluku, 1 januara 1944 godine, 5 korpus je raspolagao sa 13, a neprijatelj sa 36 artiljerijskih oruđa, itd.

da nadmoćnošću u tom pogledu u što većoj mjeri umanjimo sve ostale materijalne slabosti. To se najbolje može vidjeti iz ove tablice.

Napadnuto naseljeno mjesto	Brojni odnos neprijateljskih i naših snaga	Napadnuto naseljeno mjesto	Brojni odnos neprijateljskih i naših snaga
Prozor, februar 1943	1 : 3	Zlatar, oktobar 1943	1 : 2
Voćin, januar 1943	1 : 2,5	Koprivnica, oktobar 1944	1 : 1,4
Kutjevo i Vetovo, maj 1943	1 : 2	Čazma, novembar 1943	1 : 1,7
Virje i Podravski Novi Grad, oktobar 1944	1 : 3	Prozor, juli 1942	1 : 2
Kladanj, maj 1944	1 : 2	Livno, juli 1942	1 : 1,7
Tušilović, oktobar 1942	1 : 2,5	Jajce, septembar 1942	1 : 3
Banjaluka, januar 1944	1 : 2	Bugojno, juli 1942	1,4 : 1
Krašić, januar 1943	1 : 1,5	Kupres, avgust 1942	1,2 : 1
Cetingrad, juni 1943	1 : 4	Virovitica, septem. 1943	1 : 2
V. Kladuša, juni 1943	1 : 1,5	Garešnica, februar 1943	1 : 3
Slunj, juni 1943	1 : 2	Našice, juni 1943	1 : 2
Ravna Gora, novembar 1942	1 : 2	Križevci, septem. 1944	1 : 3
Bihać, novembar 1942	1 : 2	Voćin, maj 1943	1 : 3
Virovitica, februar 1943	1 : 4	Travnik, oktobar 1944	1 : 1
Ludbreg, oktobar 1943	1 : 1,2	Bugojno, avgust 1943	1 : 3

Napad na Kupres i prvi napad na Bugojno nijesu uspjeli, jer je neprijatelj bio zaista isuviše potcijenjen.

Težnja za stvaranjem nadmoćnosti u broju boraca proizilazila je otud što je pješadija u najvećem stepenu preuzimala ulogu svih rodova vojske, pošto se sopstvenim sredstvima morala suprotstavljati ne samo fortifikacionoj

organizaciji naseljenih mjesta već i neprijateljskoj artiljeriji, tenkovima, avijaciji, itd.

Za pravilno razumijevanje ostvarivanog brojnog odnosa snaga treba imati u vidu da takav odnos boraca u gore pomenutim okolnostima ne predstavlja i adekvatan odraz vatrene moći, jer je kod jednakog broja boraca neprijatelj imao veću vatrenu moć ne samo radi boljeg naoružanja, već i radi toga što je uvijek imao dovoljne količine municije, pa je u istom vremenu i trošio veće količine.⁸⁾

2) Otsijecanje naseljenog mjesta i obezbjeđenje od intervencije snaga spolja imalo je puni značaj i u dejstvima NOV. Za razliku od krupnih partizanskih odreda, koji su najčešće težili da što prije izoluju i blokiraju branjena naseljena mjesta na svojoj teritoriji (blokade su često trajale po mjesec, pa i više dana), jedinice NOV se načelno nijesu vezivale za opsjedanje naseljenih mjesta, već su njihovo otsijecanje preduzimale neposredno pred napad ili u toku samog napada. One su u tom cilju presijecale komunikacije i uništavale manja neprijateljska uporišta duž komunikacija, rušile željezničke pruge i drumove i uništavale TT linije.

Prilikom planiranja napada poklanjana je velika pažnja obezbjeđenju od intervencije susjednih neprijateljskih garnizona. Trebalo je procijeniti kakve snage neprijatelj može angažovati, vrijeme za koje bi se moglo ispoljiti njihovo dejstvo, zatim pravci i način toga dejstva itd. Na osnovu toga su određivane potrebne snage i primjenjivane najpodesnije forme dejstva tih snaga (napad, demonstrativni napad ili odbrana).

Za ovaj su zadatak normalno angažovane znatne snage, veoma često i krupnije od onih koje su izvodile sam napad na naseljeno mjesto. To se najbolje vidi iz primjera iznijetih u ovoj tablici:

Napadnuto naseljeno mjesto	Odnos snaga angažovanih za napad i za obezbjeđenje	Napadnuto naseljeno mjesto	Odnos snaga angažovanih za napad i za obezbjeđenje
Voćin (dva puta)	1 : 1,5 i 1 : 2	Bihać	1,3 : 1
Banjaluka (1 januara 1944)	1,3 : 1	Koprivnica	1 : 3
Garešnica	1 : 1,4	Čazma	1 : 2
Našice	1 : 1,8	Livno	1 : 1,8
Virje i Podr. Novi Grad	1 : 1	Jajce	3 : 1
Krašić	1 : 1	V. Kladuša	1,2 : 1
Varaždinske Toplice	1 : 3	Ludbreg	1 : 2,3
Zlatar	1 : 3,5		

⁸⁾ Pored velike oskudice u municiji, treba imati u vidu da jedinice NOV ni približno nijesu imale onoliko brojno stanje koliko je bilo kod jedinica sa istim nazivom u savremenim armijama. Tako, naprimjer, brojno stanje bataljona NOV kretalo se obično od 150 do 300, brigada od 800 do 1.500, divizija od 2.500 do 3.500 i korpusa od 5.000 do 15.000 boraca.

3) Izenađenje je bio jedan od značajnih preduslova za uspjeh u napadu na naseljeno mjesto. Pošto su posjednuta naseljena mjesta većinom bila solidno pripremljena za odbranu, više nije bilo moguće postizati onakva izenađenja kakva su partizani ranije postizali. Tamo gdje se isuviše mnogo računalo na takvo izenađenje skoro je redovno dolazilo do neuspjeha.⁹⁾ Zato se sve više moralo računati na dugu i upornu borbu, na snagu i borbene kvalitete jedinica, pri čemu se većom umješnošću postizalo lakše savlađivanje otpora i uz manje žrtava. Postizanje izenađenja je bilo omogućeno zato što jedinice NOV načelno nijesu držale blokadu naseljenih mjesta niti neke krute frontove, tako da ih je bilo moguće upotrijebiti prema zamisli njihovih komandi na različitim pravcima, zbog čega je neprijatelj teško mogao pratiti njihove pokrete i pogađati namjere njihovih štabova. S druge strane, to je omogućavalo tajnost i brzinu u izvođenju koncentracije snaga za napad na određeno mjesto (pri čemu su lažni pokreti i demonstrativni napadi na sasvim drugom pravcu pretstavljali veoma korisne forme operativnog maskiranja), a time su stvarani uslovi i za postizanje operativnog izenađenja. Tako je pažnja neprijatelja usmjeravana na suprotnu stranu, a naše jedinice dobijale su prednost i u pogledu odnosa snaga i u vremenu.¹⁰⁾ Ali, ako bi neprijatelj otkrio naše namjere, izenađenje je izostajalo, a time i izgledi na uspjeh. (Tako je u pripremama napada na Banjaluku krajem decembra 1943 godine neprijatelj primao tačne podatke o koncentraciskim pokretima naših jedinica).

Taktičko izenađenje se najčešće postizalo noćnim napadom, jer se u takvom napadu moglo tajno podići neprijateljskoj odbrani i izvršiti silovit juriš na pravcima proboja, zatim paralisati jedinstvo odbrane i izbjeći ubitačno dejstvo neprijateljske vatre. Pored toga, naše jedinice su se mogle provlačiti kroz međuprostore odbrane na spoljnoj liniji da bi potom napadom na liniju neposredne odbrane postigle izenađenje ili da bi ubacivanjem dijela snaga u centar naseljenog mjesta razbile jedinstvo odbrane i dejstvovale iznutra.

4) Za napad na utvrđena naseljena mjesta bile su potrebne solidne pripreme. Prije svega, trebalo je prikupiti što tačnije podatke o broju, kvalitetu, naoružanju i rasporedu neprijateljskih jedinica, o štabovima i načinu komandovanja, o fortifikacionoj organizaciji i mogućnostima intervencije iz okolnih

⁹⁾ Tako, naprimjer, nije uspio prepad 10 korpusa na Križevce 13 septembra 1944 godine. Težilo se izenađenju i postizanju brzog uspjeha, s obzirom na blizinu jakih okolnih garnizona i mogućnost brze intervencije. Međutim, do izenađenja nije došlo (a time ni do uspjeha), jer je neprijateljska posada bila jaka, dobro utvrđena i spremna za odbijanje napada. Ovo se nešto kasnije ponovilo i u napadu na Koprivnicu.

¹⁰⁾ Neposredno pred napad na Bihać, 2/3 novembra 1942 godine, Vrhovni štab je izdao naređenje Glavnom štabu Hrvatske da razvije aktivnost u Istočnoj Baniji dejstvujući na glavne komunikacije, a Operativnom štabu za Bosansku Krajinu na sektoru između Ljubije i Bos. Krupe. Ovaj pritisak trajao je za čitavo vrijeme priprema napada. Neprijatelj je obratio pažnju na pomenute sektore i o napadu na Bihać doznao tek onda kada je ovaj otpočeo. Na taj način on nije bio u mogućnosti da pojača Bihaćki garnizon i da preduzme brzu i efikasnu intervenciju u toku napada. Veoma lijepe primjere za ovo nalazimo i u napadima na Voćin, Našice, Kolašin, Viroviticu i druga mjesta.

garnizona, tim prije što su napadi jedinica NOV otpočinjali noću i što je u noćnim napadima bilo neophodno precizno postavljanje zadataka. Prikupljanje ovih podataka vršeno je uglavnom preko obavještajne službe u samom naseljenom mjestu i organizacijom izviđanja pred sam napad. U tom izviđanju (koje je organizovao štab koji planira napad) obično su učestvovala i najniže starješine — vodnici, pa i desetari — što je bilo neophodno s obzirom na veliku samostalnost koju su u toku napada imali i najmanji djelovi. Tom prilikom jedinice su dobijale detaljne zadatke prema terenu, tim prije što se težilo da se postigne što veća brzina u izvođenju samog napada i što se nije raspolagalo brzim i sigurnim sredstvima veze. Ali, ako je napad, iz bilo kojih razloga, bio preduzet a da se prethodno nije raspolagalo sa dovoljno tačnih podataka o neprijatelju, obično je dolazilo do neuspjeha.¹¹⁾

Pri planiranju noćnih napada morale su se uzimati u obzir i atmosfere prilike (jer su i one znatno uticale na mogućnost tajnog podilaženja neprijateljskoj odbrani, na infiltraciju kroz njene međuprostore, itd.) i vršiti pravilan proračun vremena. Bez toga se nije moglo postići iznenađenje ili bi dolazilo do nejednovremenog napada i do odstupanja od postavljene zamisli za njegovo izvođenje, što je moglo dovesti i do neuspjeha ili do uspjeha po cijenu većih žrtava.¹²⁾

U okviru priprema za napad na naseljena mjesta vršena je i koncentracija naših jedinica. U tom cilju trebalo je organizovati brze, tajne, a često i veoma duge i naporene marševe (koji su ponekad dostizali i po 100, pa i više kilometara¹³⁾), zatim riješiti pitanje snabdijevanja, odmora i smještaja jedinica za vrijeme marša. Borci su neposredno pred napad detaljno upoznavani sa zadatkom svojih jedinica, zatim sa načinom dejstva i idejom manevra, a težilo se da svaki od njih za vrijeme dana izvidi i teren kuda će nastupati i da se upozna sa organizacijom odbrane. Uoči samog napada formirane su jurišne ili bombaške grupe i detaljno upoznavane sa zadatkom. Osim toga, redovno su održavani sastanci partiskih i SKOJ-evskih organizacija i konferencije sa čitavim jedinicama. Komunisti su upoznavani sa zadacima u toku napada, a svi borci sa političkim značajem napada i uspjeha koji njime treba postići.

¹¹⁾ Prilikom napada na Bugojno, 17 jula 1942 godine, Štab 2 proleterске brigade nije raspolagao podacima o snazi neprijatelja i organizaciji odbrane, pa je i svojim bataljonima dao nerealne zadatke; za napad na Koprivnicu, 13/14 oktobra 1944 godine, izdato je naredenje po karti, a nije bilo tačnih podataka ni o snazi neprijatelja ni o organizaciji odbrane; slično je bilo i u napadima na Krašić, Kures, itd.

¹²⁾ U prvom napadu na Konjic, 19/20 februara 1943 godine, u Četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi bataljoni 5 crnogorske brigade (koja je pozvana da učestvuje u napadu sa lijeve obale Neretve) stigli su u momentu kada su se bataljoni 1 proleterске brigade već povlačili iz grada, zato što su bili isuviše daleko da bi mogli stići na vrijeme.

¹³⁾ Prilikom dovođenja hrvatskih i krajiških brigada na koncentracijsku prostoriju za napad na Bihać. 1 novembra 1942 godine, 3 krajiška brigada prešla je od Ključa do Zavalja oko 130 km, a 2 lička brigada od Gornje Perjasice do Prijeboja oko 100 km, itd. Izrazito duge marševe izvele su naše jedinice i prilikom napada na Banjaluku, Viroviticu, Voćin, Kolašin i dr.

Od dokumentacije je uglavnom izdavana samo zapovijest za napad. Za pisanje zapovijesti nije postojao neki ustaljeni obrazac.¹⁴⁾ Pri tome treba naročito istaći da su one bile potpuno saobražavane konkretnim uslovima, što ukazuje na to da su se štabovi potpuno unosili u stvarnu situaciju i nastojali da za određeni napad izaberu ideju manevra i oblike dejstava koji će najbolje odgovarati, zbog čega je zaista teško naići na primjere šablonizma i primjene istih postupaka na dvije različite situacije. Duhovitost i originalnost odlika je svih naših zapovijesti. Pored toga, karakteristično je da su u njima zadaci jedinica detaljno razrađivani, često i za drugostepeno potčinjene, pa i niže jedinice. Zbog toga bi se mogao steći pogrešan utisak o krutoj centralizaciji u komandovanju i veoma skućenoj samostalnosti potčinjenih. Detaljisanje zadataka vršeno je, prije svega, zbog veoma oskudnih sredstava veze i težnje za što bržim izvođenjem napada. Prirodno je da je sve to, pogotovo u noćnom napadu, otežavalo ili skoro onemogućavalo ispoljavanje uticaja, naročito viših štabova (divizije, korpusa). A kada bi napad otpočeo, niže jedinice su se u najvećem stepenu osamostaljivale, tako da su i njihove komande i štabovi (četa i bataljona), koji su se nalazili neposredno sa jedinicama, dolazili do punog izražaja. Zbog toga su se i rukovodioci iz viših štabova pred sam napad često raspoređivali po nižim jedinicama da bi na taj način obezbijedili svoje neposredno učešće u rukovođenju. Najzad, detaljisanje rada i zadataka svake jedinice u izvođenju napada bilo je neophodno da bi se time što bolje objedinilo njihovo dejstvo i po mjestu i po vremenu (jer je uspjeh jedne jedinice redovno uslovljavao uspjeh neke druge) i da bi osamostaljene komande i štabovi imali jasnu orijentaciju.

5) Pravilno grupisanje snaga i izbor pravca glavnog udara takođe su imali odlučujući uticaj na uspjeh napada. Blagodareći koncentričnim napadima, naše jedinice su uspjevale da brzo pocijepaju cjelovitost odbrane i da poslije uklinjavanja izvjesnih snaga u dubinu naseljenog mjesta šire svoje klinove, dejstvujući na bokove i pozadinu utvrđenih odbranbenih linija na ivici naseljenog mjesta i na otporne tačke u njegovoj unutrašnjosti. Za ovakav napad birani su topografski i taktički pogodni pravci, obično oni koji su izvodili ka glavnim tačkama otpora. Zavisno od veličine naseljenog mjesta i topografskog stvora zemljišta moglo je biti nekoliko napadnih pravaca (3—7), stim što je napad najčešće izvođen sa svih strana. Ako bi se napadalo sa tri strane (što je bio rjedji slučaj), onda bi se na četvrtoj strani zadržao dio snaga sa ciljem da u tajnosti sačeka neprijatelja koji bi pokušao da se probije na tom pravcu.¹⁵⁾

¹⁴⁾ Otud ni redosled izlaganja ni terminologija u njima nijesu bili jednoobrazni. Negdje su pojedine jedinice nazivane kolonom ili napadnom kolonom, negdje klinom, grupom ili prosto svojim nazivom, a grupe za likvidaciju bunkera bombaškim, jurišnim, udarnim grupama itd.

¹⁵⁾ Ovako se postupalo onda kada se raspolagalo podacima o tome da će neprijatelj pokušati proboj na određenom pravcu ili kada se željelo da se neprijatelj odvoji od fortifikacijskih objekata i da se tuče na otvorenom polju, kao u napadu na Voćin 4/5 januara 1943 godine i na Krašić 1 i 2 januara 1943 godine.

Koncentričnim napadom sa svih strana, primoravale su naše jedinice neprijatelja da istovremeno angažuje svoje snage, ne dajući mu priliku da izvede manevar onim djelovima na koje ne bi usljedio napad.

Jedan od pravaca, koji je kao najpogodniji izvodio na težište odbrane, obično je biran za izvođenje glavnog udara, čiji je značaj izražavan grupisanjem jačih snaga. Dok su napadi u periodu pokretanja ustanka i djelovanja partizanskih odreda često nevješto izvođeni, u vidu frontalnog juriša sa svih strana, bez izraženog glavnog udara, dubljeg borbenog poretka, itd., dotle se u dejstvima regularnih jedinica NOV uglavnom svuda jasno izražavala ideja manevra i pravilno grupisanje snaga, iako je i u tom pogledu bilo nedostataka u prvim napadima brigada.¹⁶⁾ Kasnije smo, u drugoj polovini 1943 i u toku 1944 godine, imali znatno manje neuspjelih napada iako je neprijateljska odbrana bila sve solidnija.

Pravac glavnog udara izražavan je većim brojem i kvalitetom snaga koje su vršile »glavni udar« (»glavna kolona«, »glavni klin«), ali veoma često i onim djelovima koji su određivani da se infiltriraju kroz liniju spoljne odbrane ili u centar naseljenog mjesta, jer su i oni izvršenjem svojih zadataka dosta često bitno doprinosili uspjehu opšteg napada.

Karakteristično je da se pri grupisanju snaga ispoljavala tendencija za sve većom dubinom borbenog poretka. Dok su se više jedinice (korpus, ako je čitav napadao, ili divizija, ako je samostalno vršila napad) raspoređivale u liniju sa manjim rezervama, dotle su niže jedinice obično određivale jaču rezervu i sve češće se postrojavale u dva, pa i u tri ešelona.¹⁷⁾ Artiljerija i minobacači (ukoliko ih je bilo) upotrebljavani su ili za art. pripremu (u kom su slučaju dejstvovali pod jedinstvenom komandom da bi se kasnije pridali jedinicama) ili su odmah pridavani jedinicama za neposredno praćenje pješadije.

Najsloženiji borbeni poredak (bataljona ili brigade) načelno je ovako izgledao: na čelu su nastupale jedna ili više jurišnih, odnosno bombaških grupa, za njima jedinice prvog borbenog reda (da bi iskoristile dejstvo ovih grupa i uklinile se u naseljeno mjesto), a pozadi ovih jedinice drugog i trećeg borbenog reda (koje su imale zadatak da prošire proboj u centar naseljenog mjesta, odakle se dejstvo obično razvijalo ka periferiji). Artiljerijska oruđa — ako ih je bilo — išla su ili sa jedinicama prvog ili drugog borbenog reda ili su im naknadno pridavana, dok su teški mitraljezi, a najčešće i minobacači, odmah pridavani pješadiskim četama.

¹⁶⁾ Takvih nedostataka je bilo u ono vrijeme kada je neprijatelj pristupio organizaciji solidnije odbrane naseljenih mjesta i kada naše jedinice još uvijek nijesu imale dovoljno iskustava. Zbog toga se mogu objasniti naši neuspješni napadi na Udbinu, Vrgin Most, Kupres, Bugojno, Glinu, Bos. Novi, Sanski Most, itd. u toku 1942 godine.

¹⁷⁾ Tako je u napadu na Banjaluku 31 decembra 1943 / 1 januara 1944 godine korpus napadao u liniji i bez rezerve, divizije su napadale u liniji sa rezervom do bataljona, a 3 krajiška brigada je napadala u dvije kolone od kojih je jedna bila u dva, a druga u tri ešelona. U napadu na Travnik, oktobra 1944 godine, korpus je napadao u liniji sa dva bataljona u rezervi, a brigada u dva ili tri ešelona, itd.

Izvođenje napada

U napadima jedinica NOV na naseljena mjesta nije bilo **artiljerijske pripreme** u pravom smislu, jer se nije raspolagalo toliko velikim brojem artiljerijskih oruđa koji bi omogućavao izvršenje svih zadataka takve pripreme. Tako je, naprimjer, u ranije pomenutom napadu na Banjaluku upotrijebljeno svega 11 oruđa, različitog kalibra i namjene, što je vjerovatno bio najveći broj oruđa koji je upotrijebljen pri napadu na naseljena mjesta. Pored toga, i municije je skoro uvijek bilo veoma malo, tako da je u nekim zapovijestima za napad njena potrošnja ograničavana na 2, 5 ili 10 granata u toku »pripreme«, ako je ova planirana. Istina, ima primjera u kojima je jurišu pješadije prethodilo dejstvo artiljerije (Banjaluka, V. Kladuša, Voćin, Tuzla i dr.), samo nema primjera u kojima je artiljerija imala zadatak da neutrališe živu silu i vatrena sredstva u rovovima, da poruši bunkere na linijama odbrane na koje je pretstojao juriš pješadije, da neutrališe neprijateljsku artiljeriju, itd. U takvim slučajevima artiljerija je dejstvovala po unutrašnjosti naseljenih mjesta, naročito na pojedine utvrđene zgrade i druge otporne tačke sa ciljem da se izazove pometnja, dezorganizacija i panika, da se neprijatelju skrene pažnja sa pravaca odakle nastupaju naše glavne snage i da se dobije u vremenu.

Napad je najčešće otpočinjao opštim jurišem svih jedinica sa ciljem da se što prije uklinae u naseljeno mjesto i stvore povoljne uslove za razvoj borbe u dubini. Zbog nedostatka borbenih sredstava i rodova za podršku pješadije i jake neprijateljske odbrane juriš se skoro uvijek izvodio u toku noći da bi se izbjeglo dejstvo neprijateljske avijacije, artiljerije, tenkova i smanjila efikasnost vatre pješadiskog naoružanja. Pored toga, noć je omogućavala tajno dovođenje naših jedinica na najbliža otstojanja, odakle su za najkraće vrijeme mogle uskočiti u neprijateljske rovove i bunkere. Pri tome su **jurišne ili bombaške grupe** svojim dejstvom obezbjeđivale uspjeh noćnog juriša. One su izvršavale niz zadataka koje bi u normalnim uslovima vršili ostali rodovi — u prvom redu artiljerija i inženjerija. Ove su grupe redovno formirane od hrabrih i iskusnijih boraca naoružanih bombama, lakim automatskim oružjem, flašama sa benzinom ili drugim zapaljivim sredstvima, makazama za sječenje bodljikave žice, itd., i to u okviru onih nižih jedinica koje su nastupale u prvom borbenom redu i imale zadatak da jurišem otvore breše kroz neprijateljsku liniju odbrane. Grupe su imale zadatak da stvaraju prolaze kroz prepreke i likvidiraju dio rovova i bunkera na odbranbenoj liniji ili da ih bar vežu, stvarajući na taj način povoljne uslove za izvođenje juriša. One su se kretale na bliskom otstojanju ispred svojih jedinica i puzanjem približavale objektu napada, zbog čega su se borci redovno izuvali i rasterećivali od svega što je nepotrebno ili bi moglo da izazove zvuk, da bi iz neposredne blizine mogli baciti bombe ili zapaljiva sredstva u rov ili bunker i onemogućili svaki otpor neprijatelja. Na prasak prvih bombi otpočinjao je silovit juriš. O tome kako su i kakve su forme i ratna lukavstva primjenjivale ove grupe moglo bi se

mного govoriti.¹⁸⁾ Da bi se što prije prešla zona zaprečne vatre i omogućilo jedinici koja je vršila juriš da iskoristi dejstvo bombaške grupe (koja joj je otvarala prolaze) jurišno otstojanje je bilo znatno manje nego obično. Na taj način su se borci za nekoliko trenutaka nalazili u rovovima, bunkerima i prvim zgradama naselja, odakle su mogli brzo da razviju svoje dejstvo ne samo u njegovu dubinu, već i na bokove i pozadinu nelikvidiranog dijela odbranbene linije na kojoj su jurišem stvorili brešu.

Ako juriš nije bio jednovremeno izvršen na svim pravcima ili se nije razvijao prema postavljenom planu, moglo je doći i do neuspjeha.¹⁹⁾ Zbog toga su se pripreme za juriš morale temeljno izvoditi. A mnogobrojni uspješno i planski izvedeni juriši svjedoče o vanrednom iskustvu koje su naše jedinice stekle u tom pogledu i o spremnosti njihovih štabova.

Juriš je morao biti silovit i odlučan, jer je odlučnost bila jedan od uslova uspjeha uz najmanje žrtve. Svako kolebanje i neodlučnost u momentu prvog kontakta sa neprijateljem — od praska prve bombe — moglo je da dovede do neuspjeha i nepotrebnih gubitaka.²⁰⁾ Odlučnost je zaista bila opšta osobina boraca i starješina naših jedinica i osnova taktičke vještine jedinica NOV, jer je u neposrednim, bliskim sudarima koji karakterišu naš rat u cjelini, imala odlučujuću ulogu. Izvori odlučnosti bili su u visokim moralno-političkim kvalitetima naših boraca.

Ni poslije proboja odbranbene linije juriš naših jedinica nije zamirao, već je i dalje nastavljan, stim što su nelikvidirani objekti blokirani manjim

---

¹⁸⁾ Prilikom napada na Kupres, avgusta 1942 godine, borci 2 proleterske brigade su prevarili ustaše koji su se branili iz bunkera na Kupreškim Vratima na taj način što je dio boraca iz streljačkog stroja sa njima razgovarao i otvorao poneki mitraljeski rafal dok su se bombaši prikradali bunkerima da bi ih zatim zasuli bombama i obezbijedili zauzimanje M. i V. Vrata. U napadu na Travnik, oktobra 1944 godine, bombaši 4 bataljona 7 krajiške brigade provukli su se kroz međuprostore i neočekivanim napadom s leđa likvidirali 3 bunkera i time otvorili put svome bataljonu. Bombaške grupe likvidirale su bunkere s leđa i u napadu na Jajce, septembra 1942 godine; bombaši 3 bataljona 1 proleterske brigade su prilikom napada na Livno, jula 1942 godine, zauzeli manastir Goricu — jaku otpornu tačku na spoljnoj liniji odbrane — na taj način što su se pomoću jedne grede popeli na prvi sprat odakle su bombama prisilili posadu na predaju, itd.

¹⁹⁾ U drugom napadu na Voćin, 8 maja 1943 godine, juriš nije izvršen po postavljenom planu. 1 bataljon 16 brigade, pošto je u podilaženju bio otkriven i izložen ubitačnom dejstvu neprijateljske vatre na brisanom prostoru, pošao je ranije na juriš i zauzeo dio odbranbene linije, ali se neprijatelj brzo pribrao i, iskoristivši zatišje na ostalim pravcima ubacio u protivnapad rezervu i povratio izgubljeni položaj. Na sličan način odbio je usamljeni juriš bataljona 17 brigade, koji je uslijedio sat kasnije. Poslije neuspjelog juriša napad je bio odložen za iduću noć. Slično se dogodilo u napadu na Tušilović, oktobra 1942 godine, i na Tuzlu, u septembru 1943 godine, zbog čega je u oba slučaja došlo do izmjene u planu napada i ponovnih juriša, itd.

²⁰⁾ Takav slučaj dogodio se sa 1 bataljonom 13 hrvatske brigade prilikom napada na Krašić u januaru 1943 godine. Kad je neprijatelj otkrio njegovo podilaženje i otvorio vatru, bataljon nije pošao odmah na juriš već je plegao na 50 metara ispred neprijateljske odbranbene linije i tako trpio veće gubitke nego što bi ih imao da je energično krenuo na juriš. Ali ovakvih primjera neodlučnosti bilo je veoma malo u našem ratu.

snagama. Težnja za postizanjem što veće brzine nalagala je da se odmah po probodu utvrđene linije uvode jedinice drugog borbenog reda koje su brzim prodorom u dubinu razarale cjelovitost njegovog odbranbenog sistema da bi potom prešle na likvidaciju pojedinih izolovanih žarišta otpora. Time se obično završavao juriš u napadu na veća i solidnije utvrđena i branjena naseljena mjesta. Manja naseljena mjesta, čija se odbrana sastojala iz jedne odbranbene linije i nekoliko utvrđenih boljih zgrada (obično u njegovom centru), ponekad su osvajana u jednom naletu — u jurišu.

Širokom primjenom infiltracije u napadu na naseljena mjesta naše jedinice su ublažavale nedostatak artiljerije, avijacije i ostalih rodova. Infiltracije su vršene sa ciljem da se postigne iznenađenje i brzina u napadu i da se što brže izazove dezorganizacija neprijatelja. Pri tome su jedinice dobijale razne zadatke: da zauzmu vatrene položaje artiljerije, da unište štabove i veze, da likvidiraju neku značajnu otpornu tačku i da je održe do dolaska glavnih snaga, itd. Zbog takvog značaja infiltracije i njenih posljedica jasno se ispoljavala tendencija da se u njima angažuju i jače snage — bataljoni, pa i grupe bataljona. S druge strane, složenost takvog zadatka zahtijevala je izvođenje solidnih priprema i dobro poznavanje i terena i njegovih pogodnosti, zatim sistema odbrane i njegovih slabih strana, rasporeda neprijateljskih snaga, otpornih tačaka, mjesta štabova, vatrenih položaja artiljerije, itd., kako bi se izabrao odgovarajući objekat i najefikasniji način dejstva. Pri tome je trebalo ne samo solidno pripremiti određenu jedinicu i do detalja je upoznati sa zadatkom, već je i snabdjeti dovoljnom količinom municije, lakog automatskog oružja, bombi, zapaljivog materijala, itd. Sastav takvih jedinica morao se odlikovati velikom odvažnošću, umješnošću i dovitljivošću. Te su se jedinice provlačile kroz neposjednute međuprostore na vanjskoj liniji istaknutih uporišta sa ciljem da u početku opšteg napada napadnu liniju neposredne odbrane naseljenog mjesta,²¹⁾ jer je ovakva kombinacija njihovog dejstva pružala više uslova za postizanje uspjeha u kraćem vremenu i sa manje žrtava. Ovo tim prije što bi pri samom frontalnom napadu na liniju spoljnih uporišta (tj. bez sadejstva sa infiltriranim jedinicama) neprijateljske glavne snage iz unutrašnjosti naseljenog mjesta (koje nijesu odmah u početku bile angažovane) imale mnogo veću slobodu za

²¹⁾ U napadu na Banjaluku 31 decembra 1943 / 1 januara 1944 godine 13 krajiška i 3 proleterska brigada su dobile zadatak da prođu između vanjskih uporišta i da u momentu opšteg napada otpočinu dejstvo neposredno na grad, dok su ostale brigade imale da likvidiraju vanjska uporišta pa tek onda da prenesu dejstvo na grad. Sličan zadatak dobila su dva bataljona prilikom napada 1 krajiške brigade na Ključ, u julu 1942 godine, zatim 1 bataljon 1 krajiške brigade u napadu na Bihac novembra 1942 godine, itd.

manevrovanje i izvođenje protivnapada u onim pravcima na kojima bi naše jedinice ispoljavale najviše uspjeha.²²⁾

Ubacivanje dijela snaga neposredno u naseljeno mjesto bio je složeniji oblik infiltracije. Uspješno izvedena infiltracija ovakve vrste, koja je imala da otpočne u početku opšteg napada, skoro je redovno obezbjeđivala postizanje uspjeha, jer je infiltrirana jedinica unosila dezorganizaciju, pometnju i paniku kod neprijatelja i stvarala uslove za brzo prodiranje glavnih snaga kroz linije odbrane. Ovakvu formu infiltracije osobito su široko i uspješno primjenjivale krajiške i proletherske brigade u toku 1942 godine, čije se iskustvo prenosilo i na ostale naše jedinice.²³⁾

Borba u dubini naseljenog mjesta obično se sastojala iz niza samostalnih borbi oko pojedinih izolovanih otpornih tačaka na liniji unutarnje odbrane ili oko »citadela«. Sama borba se razvijala većom brzinom, jer nije bila potrebna obimnija pregrupacija snaga, promjena artiljerijskih položaja, priprema za uvođenje drugih ešelona, dejstvo tenkova i avijacije, itd. Osim toga, naše jedinice su težile da još u toku noći maksimalno iskoriste uspjeh juriša, jer je neprijatelj u toku dana mogao upotrijebiti avijaciju i snage iz obližnjih garnizona. Našim, tehnički slabo opremljenim jedinicama bilo je najteže napadati pojedine otporne tačke (bunkere, utvrđene zgrade i sl.), jer ih je neprijatelj branio svim vrstama oružja i po unaprijed izrađenom planu vatre, itd. Zato su one taj nedostatak morale nadoknađivati vještinom, duhovitošću i ratnim lukavstvom, izgrađujući pritom svoj metod i svoje postupke.

Napadu na otpornu tačku obično je prethodilo njeno izolovanje i blokiranje. Ulogu artiljerije (ako je nije bilo) primale su na sebe jurišne, odnosno

²²⁾ Takav karakter imao je prvi napad na Kupres avgusta 1942 godine. Tu su sve angažovane jedinice upotrijebljene najprije za obaranje linije spoljnih uporišta, koja su bila široko razbacana oko grada (Mali Stožer, Velika Vrata, Mala Plazenica, Mala Vrata, Čardačica, Pogana Glavica, kao topografski najjače tačke niza utvrđenih sela: Otinovci, Goravci, Begovo Selo, Alajbegov Odžak i Zloseo), da bi potom prešle u napad na samo mjesto. Tako se moglo desiti da su djelovi 2 proletherske brigade — koji su brzo zauzeli Čardačicu i uklinili se u grad — protivnapadom jakih snaga bili izbačeni, pošto su ostale jedinice dijelom još vodile borbu na uporištima spoljne odbrane a dijelom bile zaustavljene snažnom vatrom iz rovova i utvrđenja na liniji neposredne odbrane Kupresa, u kojima je neprijatelj potpuno spreman čekao. Ovdje je, kao što se vidi, otpalo i taktičko iznenađenje u odnosu na glavne snage odbrane.

²³⁾ Tako se neprimjetno provukao 1 bataljon 2 krajiške brigade u napadu na Bihać, novembra 1942 godine između vanjskih uporišta Vinca i Alibegovića i zauzeo most u gradu na Uni, odakle je odmah, u početku opšteg napada, napao na uporišta u samom gradu, stvorio pometnju kod neprijatelja i obezbijedio brzo prodiranje ostalih snaga i likvidaciju neprijateljskih uporišta na desnoj obali Une.

Prilikom napada na Tuzlu, septembra 1943 godine, dva bataljona iste brigade ubacila su se u centar grada dok su ostale snage napadale na spoljnu liniju i liniju neposredne odbrane grada. Uspješna infiltracija izvršena je i u napadu na Prijedor, maja 1942, i u ponovljenom napadu na Kupres, avgusta iste godine, u koji se bez borbe ubacila 1 četa 1 bataljona 1 krajiške brigade i likvidirala artiljeriju. Ali kako su u tom momentu borbe vođene uglavnom još na spoljnim uporištima, a manji djelovi prilazili gradu ili tek upadali u prve kuće, ova se četa morala izvući zbog snažnog pritiska neprijatelja.

bombaške grupe, koje su se većinom noću tajno privlačile na najbliže ostojanje odakle su brzo i energično prelazile u dejstvo (bombama, benzinskim flašama, zapaljenim krpama natopljenim benzinom, eksplozivom, itd.). U tom momentu je prelazila u juriš čitava jedinica i, koristeći zabunu kod neprijatelja, upadala u unutrašnjost otporne tačke dejstvujući bombama i hladnim oružjem. Ako je prostor oko otporne tačke bio brisan i osvjتلjen, ili ako je napad vršen po danu, onda se privlačenje jurišne grupe vršilo pod vatrenom zaštitom jedinice. Ako su jedinice raspolagale artiljerijom, onda je postupak bio mnogo jednostavniji, jer su jedan ili dva topa sa malim brojem granata često bili dovoljni da se postigne uspjeh i sa manje žrtava. Takve uspjehe postizali smo već u 1942 godini, a naročito u toku 1943 i 1944 godine kada su naše jedinice zarobljavale sve više raznih art. oruđa i municije. Pri likvidaciji otpornih tačaka oruđa su često dovlačena i na nekoliko desetina metara od cilja, jer je zbog malog broja tih oruđa i municije bilo nerentabilno dejstvo sa zaklonjenih vatrene položaja (a za to često nije bilo ni nišanskih sprava). Poslije nekoliko pogodaka u cilj jedinica sa blokade prelazila je u juriš, ukoliko se neprijatelj ne bi predao.²⁴⁾

Pošto je neprijatelj u najvećem broju slučajeva preduzimao protivnapade na naše jedinice, prirodno je što se težilo da se odlučujući rezultati postignu još u toku prve noći da bi se na taj način najefikasnije izbjegli i ti njegovi protivnapadi i nove žrtve u toku daljeg napada. Međutim, ta težnja nije bila u skladu sa sve snažnijom neprijateljskom odbranom i slabom vatrene moći naših jedinica, tako da se napad skoro uvijek produžavao i u sljedećem danu, čime je i neprijatelj dolazio u povoljniju situaciju. Prije svega, naše jedinice su osvanjivale razvučene oko pojedinih otpornih tačaka, razdrobljene i slabo povezane, a pri napadu na veća naseljena mjesta one vrlo često nijesu uspjevale ni da spoje klinove, a ponegdje čak ni da se ukline, što je otežavalo ne samo komandovanje, već i manevrovanje snagama. S druge strane, neprijatelj je imao više mogućnosti za manevar snagama, jer ih je mogao lakše skidati i unutrašnjim pravcima brže upućivati ka ugroženim mjestima. On je imao i preimućstvo u artiljeriji, tenkovima i avijaciji, a mogao je očekivati pomoć iz susjednih garnizona. Osim toga, naše jedinice nijesu imale dovoljno iskustava u odbrani — osobito u naseljenom mjestu. Drugim riječima, u svanuće je obično nastupala ozbiljna kriza napada. Neprijatelj je u većoj ili manjoj mjeri koristio taj momenat, zavisno od kvaliteta svojih jedinica, iskustva i umješnosti starješina. Dok je u toku 1942 godine većinom ostajao pasivan (osobito domobranske jedinice u borbama za Voćin, Garešnicu, Tušilović,

²⁴⁾ Na taj način likvidirane su posljednje otporne tačke u Prozoru, Livnu, Vel. Kladaš, Travniku, Jablanici, Kloštaru, Bihaću, itd. Interesantno je, naprimjer, da su se Njemci i ustaše za vrijeme napada na Livno, jula 1942 godine, održali u utvrđenoj kući Mitrovića dugo poslije pada svih ostalih uporišta i da je njihov otpor slomljen tek pošto je iz Glamoča dovučen jedan brdski top. U toku napada na naseljena mjesta često se manevrisalo sa jednim ili dva topa, koji su prebacivani od jedne do druge jedinice da bi im se pomoglo u likvidaciji pojedinih otpornih tačaka. Velika kasarna u Travniku, u koju se sklonio sav ostatak jakog ustaškog garnizona i odakle se branio ne samo pješadiskim naoružanjem već i artiljerijom, zauzeta je dejstvom haubica koje su bile privučene na ostojanje od oko 30 metara.

itd., kao i jedinice slabije borbene vrijednosti), dotle je u toku 1943 i 1944 godine — ukoliko u toku noći nije bio razbijen — skoro redovno vodio aktivnu odbranu i većinom u svanuće prelazio u protivnapad,²⁵⁾ prvenstveno na one naše snage koje su postigle najviše uspjeha i najozbiljnije ugrozile opstanak garnizona. Ovi protivnapadi — koji su obično izvođeni uz podršku svih rodova i, najčešće, sa krajnjom upornošću — mogli su postići uspjeh u onim slučajevima kada neprijateljska odbrana nije bila dovoljno dezorganizovana i kada je neprijatelj, bez obzira na žrtve, napadao jačim snagama pod jedinstvenom komandom.²⁶⁾ Neprijatelj je protivnapadom češće postizao djelimične uspjehe koji su se ogledali u preotimanju nekih značajnijih položaja ili uporišta i odbacivanju neke naše jedinice često i izvan grada.²⁷⁾

Ako bi neprijateljska odbrana bila ozbiljno poljuljana u toku noći, onda su naše jedinice produžavale napad odmah ujutru, naročito onda kada su raspolagale i artiljeriskim oruđima za uništavanje preostalih otpornih tačaka i kada bi uspjele da odbiju neprijateljski protivnapad.²⁸⁾ Ako bi neprijatelj uspio da održi dio grada i sačuva kompaktne snage, naročito u većim naseljenim mjestima, borba se produžavala i iduće noći. U takvim uslovima naše jedinice su težile da u toku dana održe postignuti uspjeh ili da ga prošire na nekim pravcima. One su, pored toga, u toku dana vršile pregrupisanje i pripremale se za produženje napada slijedeće noći. Tako je bilo u napadu na Banjaluku u januaru 1944, na Travnik u oktobru 1944, na Tuzlu u septembru 1943, a dje-

²⁵⁾ U analizi našeg napada na Banjaluku Zapovjedništvo II zbornog područja posebno ističe nužnost aktivnosti u odbrani i korisnost protivnapada rezervama. Iz izvještaja Zapovjedništva »Središnje dočasničke škole« o napadu naših jedinica na Viroviticu početkom oktobra 1944 godine vidi se da je odbrana raspolagala pokretnim rezervama kojima je u nekoliko navrata u toku 4 oktobra efikasno intervenisala na ugroženim pravcima, a kada su one bile utrošene, za taj zadatak su korišćene snage sa manje ugroženih položaja.

²⁶⁾ Takav uspjeh neprijatelj je postigao prilikom naših napada na Bugojno i Kupres, zbog toga što je bio brojno jači i odlučno riješen da se bori i što naše jedinice u toku noći nijesu uspjele ozbiljno da ugroze odbranu grada. Sličan uspjeh postigao je neprijatelj protivnapadom na uklinjene dijelove 3 i 4 brigade prilikom napada na Koprivnicu oktobra 1944 godine. Iako su djelovi 16 vojvođanske divizije pri napadu na Kladanj 3/4 maja 1944 godine snažnim jurišem likvidirali skoro sva uporišta, oni su bili izbačeni iz grada snažnim protivnapadom legionara, koji su se poslije povlačenja prikupili na Jaračkom Brdu.

²⁷⁾ Prilikom napada na Jajce u septembru 1942 godine neprijatelj je u svitanje izvršio protivnapad na snage 1 i 2 krajiške brigade, koje su preko Carevog Polja uspjele da se u toku noći uklone u grad, i potisnuo ih van grada, tako da su zadržale samo nekoliko zgrada na periferiji. Ujutru 1 januara 1944 godine neprijatelj je protivnapadom uspio da iz Banjaluke potisne 6 i 13 krajišku brigadu, dok su snage 3 krajiške proletherske brigade uspjele da odbiju protivnapad i da se u toku cijelog dana zadrže na dostignutim linijama. Slične uspjehe postigao je neprijatelj protivnapadom u Tuzli, Travniku, Čazmi, itd.

²⁸⁾ Naše jedinice uspjele su da u toku prvog dana likvidiraju neprijateljski otpor prilikom napada na Jajce u septembru 1942 godine, na Viroviticu u septembru 1943 godine, na Krašić u januaru 1943, na Ključ u julu 1942, na Ludbreg u oktobru 1943 godine, itd.

limično i na Bihać novembra 1942 godine, pri čemu su naše jedinice samo na nekim pravcima produžile napad u toku dana.

Ako u napadu prve noći ne bi postigle značajnije uspjehe ili ako bi neprijatelj protivnapadima u toku dana uspio da dio ili sve naše snage potisne iz naseljenog mjesta, onda je često dolazilo i do izmjene plana napada za iduću noć, tako da je u toku dana vršeno zamašnije pregrupisanje snaga. Tako su naše jedinice u napadu na Travnik, poslije izmjena u planu napada, tek iduće noći postigle odlučujuće rezultate. Ovo pokazuje da su borbe oko naseljenih mjesta bile duge i uporne. Ako se uzme srednje trajanje napada na 23 veća naseljena mjesta, ispada da je napad prosječno trajao 37 časova, pri čemu je najkraći uspješni napad trajao 5, a najduži 150 časova. To znači da to više nijesu bili brzi i kratkotrajni prepadi i da se u njima više nije moglo računati samo na iznenađenje već sve više na snagu, na borbene kvalitete, na umješnost u rukovođenju, na primjenu određenih i odgovarajućih formi i metoda dejstava. Bilo je neophodno da se u toku napada preduzmu mjere za sprečavanje pokušaja proboja neprijateljskih snaga iz napadnutog mjesta, jer cilj njihovog napada nije bio samo da oslobode to mjesto, već i da unište neprijatelja. U partizanskom, teritorijalnom ratu nijesmo mogli mijenjati odnos snaga u našu korist prostim potiskivanjem neprijatelja sa jednog položaja na drugi, iz jednog mjesta u drugo, jer bi se neprijateljske jedinice koje bismo potisnuli a ne i uništili ponovo pojavile pred nama. Osim toga, uništenje neprijatelja bio je jedini put da dođemo do većih količina oružja i municije. Zato je često oštro kritikovan rad jedinica koje su — istina, u rijetkim slučajevima — dozvolile da se neprijatelj povuče ili probije. Proboj bi uspijevao obično onda kada bi ga neprijateljska posada, poslije pada spoljne linije odbrane, predzoru preduzela još u toku noći. Ali, ako bi neprijatelj ispoljavao krajnju upornost u odbrani, on bi se redovno odlučivao za proboj tek onda kada bi mu položaj postao bezizlazan. U tome je rijetko uspijevao (jer su naše jedinice, pored ostaloga, postavljale i zasjede na velikoj dubini) ili samo djelimično — obično u manjim grupama i u toku noći.²⁹⁾

Da bi se obezbijedile od intervencije iz susjednih naseljenih mjesta, naše jedinice su često vodile veoma duge i uporne borbe. Iako su ponekad vršile pritisak ili demonstrativno napadale na okolna naseljena mjesta, ipak su taj zadatak najčešće rješavale odbranom pogodnih linija. Te linije su načelno birane što bliže mjestu iz koga se očekivala intervencija da bi jedinicama ostalo što više prostora za izvođenje dinamične i aktivne odbrane. Pri tome je trebalo zatvoriti po 3, 4 pa i više pravaca, što je zavisilo od toga kako je naseljeno mjesto bilo povezano sa okolnim neprijateljskim garnizonima i od broja

²⁹⁾ Pošto su prilikom napada na Voćin, maja 1943 godine, poslije 30 časova uporne borbe, drugog dana ujutru zauzete sve glavne tačke otpora, ostatak neprijateljske posade odlučio se na proboj. Napadajući svim snagama na jednom pravcu, neprijatelj je uspio da se probije kroz naše jedinice u samom mjestu, ali ga je u toku povlačenja prema V. Kopovcu jedan naš bataljon (koji je bio u rezervi) razbio u tri grupe. Jedna od ovih grupa probila se u Podravsku Slatinu, drugu su zarobili naši goneći djelovi sjeverozapadno od V. Popovca, dok je treća grupa, probijajući se prema Humu (odakle je jedna neprijateljska kolona pokušavala da pomogne posadi Voćina), poslije duže borbe, uglavnom uništena od strane naših jedinica.

komunikacija sa kojih se mogla očekivati intervencija.³⁰⁾ Pri tome je bilo važno da se pravilno procijeni mogućnost neprijatelja, njegova snaga u okolini garnizona i ugroženost pojedinih pravaca da bi se raspoložive snage pravilno rasporedile, jer je u protivnom dolazilo do njihove neracionalne upotrebe.³¹⁾ Prirodno je da se morala očekivati snažnija i upornija intervencija neprijatelja ukoliko je naseljeno mjesto bilo od većeg značaja.³²⁾ S druge strane, dešavalo se i to da su za obezbjeđenje napada, usljed slabe procjene, određivane nedovoljne snage, tako da je tada, i to skoro redovno, dolazio u pitanje i uspjeh samog napada.³³⁾ Kao što se vidi, obezbjeđenje napada od neprijateljske intervencije spolja imalo je veliki značaj. Zbog toga je razumljivo što su naši štabovi poklanjali punu pažnju, tim prije što je često dolazilo do teških i višednevnih borbi. O njihovoj oštirini može se suditi po primjeru brigade »Braće Radić«, koja je, sprečavajući pokušaj proboja neprijatelja iz Varaždina ka napadnutom Ludbregu oktobra 1943 godine, izgubila 200 boraca, dok su naše snage koje su napadale na 500 neprijateljskih vojnika u Ludbregu imale svega 70 boraca izbačenih iz stroja. Isto tako, teške borbe vođene su sa snagama koje su intervenisale u napadima na Bihać, Tuzlu, Livno, Čazmu, Koprivnicu, Travnik i mnoga druga mjesta.

---

³⁰⁾ Prilikom uspješnih napada na Koprivnicu, novembra 1943, i na Varaždinske Toplice, septembra 1943 godine, trebalo je zatvoriti po četiri pravca, a u napadu na Zlažar, oktobra 1943 godine, sedam pravaca, itd., što je često iziskivalo veoma jake snage i njihovo krajnje angažovanje. Tako je, naprimjer, u napadu na Voćin, 4/5 januara 1943 godine, sama posada imala 650 vojnika, a snage koje su pokušale da joj pomognu oko 2.000 vojnika, koje su bile ojačane sa 10 artiljerijskih oruđa, 6 tenkova i 1 konjičkim divizionom.

³¹⁾ U toku napada na Garešnicu, februara 1943, od ukupno 7 bataljona angažovanih na osiguranju napada borbe su vodila samo tri bataljona koji su osiguravali pravce od Daruvara. Neprijatelj iz Bjelovara i Popovače nije intervenisao, tako da su bataljoni prema tim mjestima ostali neaktivni.

³²⁾ Prilikom našeg napada na Banjaluku uoči nove 1944 godine Njemci su intervenisali sa 901 oklopnim pukom iz Tuzle, a prilikom napada na Našice, 4 juna 1943 godine, sa 2.500 vojnika, 11 tenkova, brojnomo artiljerijom i avijacijom iz Osijeka i sa preko 3.000 vojnika iz Požege.

³³⁾ Prilikom napada na Sanski Most, novembra 1943 godine, jedan naš bataljon za blokiranje jakog neprijateljskog uporišta u selu Sasini nije izdržao pritisak neprijatelja, tako da se ovaj probio u grad u momentu kada su naše snage vodile ulične borbe i pritiskom s leđa prisililo ih na otkupanje pod vrlo nepovoljnim uslovima. Neprijateljski garnizon u V. Kladaši bio je razbijen 2 juna 1943 godine popodne tako da se držao samo u posljednjem uporištu u hotelu kada se jaka njemačka kolona od oko 3.000 vojnika iz pravca Cazina probila u grad potisnuvši naša slabo obezbjeđena dva bataljona 8 brigade. Slično je bilo i u drugom napadu na Bugojno 20 jula 1942 godine i u napadu na Konjic u Četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi.

Генерал-потпуковник **МИХАИЛО АПОСТОЛСКИ**

РАД ШТАБА ДО ПРИЈЕМА НАРЕЂЕЊА И ПОСЛЕ ДОНОШЕЊА ОДЛУКЕ

Да би штабови били оспособљени за рад у ратним приликама потребно је да и њихова мирнодопска обука у границама услова мирнодопских могућности буде што потпунија, тј. да обухвати што целовитије рад на организацији, припреми и извођењу борбених дејстава. Међутим, уочено је да се на појединим мирнодопским вежбама (командно-штабним ратним играма, здруженим вежбама, маневрима, итд.) првенствено поклања пажња раду штабова у временском периоду од пријема извршног борбеног наређења (борбеног задатка) од претпостављене команде до доношења одлуке команданта и раду у току динамике боја. Неоспорно је да је рад штаба у овим временским периодима од највећег значаја, али то не значи да треба занемарити рад у периодима „до пријема наређења“ и „од доношења одлуке команданта“ па до почетка динамике боја. Међутим, то се често дешава на појединим мирнодопским вежбама иако је свакоме јасно да извршење командантове одлуке умногоме зависи од припремљености јединица и штабова и њиховог оспособљења да ту одлуку изврше. Ратна пракса нам даје много примера о томе да су добре одлуке појединих команданата остале неизвршене услед испољених слабости у овом погледу. Према томе, рад штаба мора бити интензиван од првог покрета јединице па до извршења одређеног задатка. Другим речима, ни у мирнодопској обуци не сме се тај рад делити на важне и мање важне периоде, већ је нужно да се у сваком периоду одређени послови обаве.

Ради лакшег разматрања можемо читав комплекс питања која треба решити у припремном периоду поделити у две групе: *унутрашњи штапски рад* на доношењу одлуке, планирању и организацији садејства за претстојеће операције и *спољни практични рад* команданта и штаба на довођењу јединица и потчињених штабова у готовост за претстојеће операције. Ово треба имати у виду у методици обуке штабова, а нарочито при састављању задатака који треба да прикажу читав организациони процес тако да се изазове активност јединица и штабова која би им и у рату претстојала.

Међутим, код великог броја мирнодопских вежби штабови се активирају тек са пријемом извршног борбеног наређења од претпостављене команде и највећи део енергије утроше на рад у периоду до доношења одлуке команданта. Они се у томе временском периоду

до те мере заморе да после доношења командантове одлуке у штабу наступа извесно олакшање, а као последица тога долази до попуштања темпа даљег рада у штабу на разрази докумената. А када се борбена заповест упути јединицама, често се добија утисак као да је сав рад у штабу завршен и као да ће се после тога аутоматски развијати сав рад потчињених јединица на извршењу заповести. Чести су случајеви да се недовољно размишља о томе да ли ће потчињене јединице примити заповест на време, онако како су старешине вишег штаба замислиле, као и то да ли ће оне све из заповести потпуно схватити. Када се овоме дода и чињеница да се понекад у осталим документима (родова и служби), који иду као прилог општевојној заповести, мимо знања команданта могу провући и неке одредбе које у неким детаљима нису у потпуном складу са одлуком команданта, онда проблем рада штаба у овом периоду постаје још деликатнији, те и његовом увежбавању у овоме треба посветити пуну пажњу.

Рад штаба и јединица на организацији и припреми једног конкретног борбеног дејства нормално почиње после примања претходних (авизо) наређења којима се активирају јединице и штабови још пре добијања борбеног задатка и усмеравају целисходној активности за претстојећу операцију. Отуд произилази велики значај претходних наређења претпостављеног команданта која уводе јединице постепено у ситуацију. Зато овај део припремног периода, у коме се активност јединица и штабова изазива путем припремних наређења, треба најсавесније прорађивати.

Према томе, рад штаба и команданта пре пријема претстојећег борбеног задатка, као и њихов рад на правилном и потпуном разумевању одлуке команданта у потчињеним јединицама и потчињеним штабовима, на њиховим припремама да у потпуности изврше одлуку команданта, претставља веома важан посао штаба, који није мање значајан од оног „од пријема извршног борбеног наређења до командантове одлуке“, јер се овим радом омогућава да се командантова одлука што лакше и сигурније реализује. Штабови се не ангажују довољно на овим задацима, у првом реду зато што се у неким вежбама многе чињенице „замишљају“, па и оно што се не да замислити. Затим, нису ретки случајеви да се у задацима дају и такви подаци према којима се јединица налази у „идеалном“ стању бојне готовости (иако то у стварности најчешће није случај), итд.

*

Кад се пође од поставке да је теориска спрема старешинског кадра на довољној висини, онда је за команданта веома важно да му са практичне стране буду што боље припремљени и штаб и јединице да би у одређеној ситуацији могао испољити сву своју личну способност и умешност. Отуда, независно од тога која борбена дејства претстоје јединици, сваки штаб мора непрекидно да ради на обезбеђењу њене сталне бојне готовости. Као што је научнику за његов успешан научни рад потребно да поред талента располаже и лабораторијумом,

кабинетом итд., тако је и команданту за успешно извршење борбеног задатка неопходно да његова јединица буде у сваком погледу потпуно спремна и способна за извршење борбених задатака, а штаб способан и у свако доба спреман да припреми и спроведе командантову одлуку. Овде се подразумева да је неопходно да јединица буде модерно наоружана, да има савремену формацију, да је добро увежбана, да су борци и руководиоци политички свесни, итд., а све то добрим делом спада у мирнодопску припрему јединица. Дакле, овде је реч о раду штаба са оформљеним и обученим јединицама.

У рату јединица не прима борбене задатке у неком стању апсолутне необавештености, нешто се мање или више, мора знати, макар у најопштијим цртама, на основу опште и конкретне ситуације у којој се јединица налази (јединица је мобилисана, концентрисана, можда померана, можда је била у борби па повучена у резерву, итд.). Стога и у мирнодопским вежбама треба тежити да се и штаб и потчињене јединице, путем претходних наређења, што боље уведу у општу и конкретну ситуацију у којој би се у рату налазили пре добијања задатка за извршење конкретног борбеног дејства и да им се пружи најопштија оријентација о ситуацији коју би у рату познавали, јер у њој живе и делају. Ако се овако схвати активност команданта и штаба, онда се не би смело десити да се у неком штабу „чека наређење“ претпостављене команде, тј. да се ништа не ради на припреми јединица и штабова. У вези са тим неопходно је да се измени схватање о томе да рад штаба почиње пријемом извршног борбеног наређења претпостављене команде, а тиме се природно мора изменити и метод спровођења задатака, односно вежби.

Ако се реално схвате напори који се траже од јединица у савременом рату за извршење постављених борбених задатака, онда се мора доћи до закључка да су морално-политичке, знатствене, материјалне и др. припреме (попуњеност, увежбаност, здравствено стање, итд.) за претстојећу борбу од првостепеног значаја за успех. Стога непрекидни рад на дизању борбене готовости јединица мора бити стална брига команданта и његовог штаба, независно од конкретног борбеног задатка који стоји пред јединицом. Активност коју овај рад изискује врло је разнолика и треба је спроводити плански и систематски. На вежбама, маневрима, КШРИ штабови обављају део ових послова, али не са неким изграђеним системом и не у свим случајевима. Када се пође од чињенице да је на вежбама често сва пажња штабова концентрисана на ишчекивање борбеног наређења претпостављеног команданта, као и да се највећи део енергије утроши на припрему командантове одлуке, и то на рачун послова који спадају у припрему претстојеће операције, онда се добија утисак као да неки штабови сматрају да ће успех у борби зависити искључиво од тога да ли ће се нападати главним снагама десно или лево, односно да ли ће тежиште одбране бити на десном или левом крилу или на центру, а не и од тога да ли је јединица припремљена и оспособљена за извршење претстојећег борбеног задатка. Међутим, чињеница је да се ни најправилнија одлука за извршење добивеног задатка не може потпуно реализовати ако једи-

ница није припремљена и материјално обезбеђена за извршење тога задатка. Дакле, да би командантов рад био реалан и стваралачки, неопходно је да се тај рад заснива на потпуном познавању ситуације, а то практично значи да командант мора познавати не само непријатеља, земљиште и метеоролошке услове (који данас имају, а и убудуће ће имати велики и све већи значај), већ и стање и могућности своје јединице. А да би се јединица могла довести у стање које је потребно за успешно извршење постављеног задатка, потребно је још у припремном периоду, поред непрекидног рада на дизању борбене готовости, предузети и читав низ мера које се односе на припрему јединице за извршење конкретног борбеног задатка. Овоме се, међутим, при мирнодопским вежбама не поклања довољно пажње. Тако је, например, организациони процес око доношења одлуке команданта једног пука — који је на прошлогодњој вежби једне дивизије добио задатак да изврши дужи марш — био извршен по свим захтевима теорије, а и одлука команданта с формалне стране била је правилна. Међутим, и поред свега тога пук није био у стању да крене у предвиђено време баш зато што су биле занемарене остале, на око ситне припреме, јер чак ни покрет трупа није био благовремено ави-зиран.

Дакле, јединица мора бити припремљена за извршење конкретних борбених задатака. Ово подвлачим зато што се обично сматра као нормално да свака јединица треба и мора да буде спремна у свако доба за извршење свих борбених задатака. То је тачно само у извесном смислу, јер се под том уопштеном формулацијом подразумева да је јединица — посматрајући је у односу на целу Армију — попуњена, да је њено опште морално-политичко стање на висини, здравствено стање добро, увежбаност добра и т. сл. Међутим, ово није довољно да би се могло говорити о спремности јединице за извршење претстојећег конкретног задатка. Као што је напред назначено, у рату јединице не могу добијати борбене задатке у некој апсолутној неизвесности, већ ће се неки елементи опште ситуације свакако знати. Затим, јединице ће примити низ претходних наређења на основу којих командант може у извесној мери предвиђати какви задаци могу претстојати за његову јединицу, а некад ће у истим наређењима у општим цртама бити одређени претстојећи задаци, па се у том смислу може усмерити рад старешина и штаба на припреми јединица за извршење претстојећих задатака. У извесним ситуацијама, с обзиром на елементе који су дати у претходним наређењима, могу се предузети и опсежније претходне припреме, а некад ће се претходне припреме свести само на појачање обезбеђења бојеве готовости.

Према томе, до пријема извршног борбеног наређења, требало би рад команданта и штаба на основу претходних наређења и опште ситуације усмерити не само на сталну активност за обезбеђење бојеве готовости, већ и на претходну припрему јединице за претстојећи задатак, што углавном може обухватити:

— упознавање старешина и војника са ситуацијом на фронту (што је током нашег Народноослободилачког рата редовно вршено);

— политичку припрему јединица за претстојећу акцију, у смислу указивања какви све задаци претстоје и какви се напори изискују од целокупног састава јединице. (Лично ратно искуство нашег старешинског кадра потврђује чињеницу да су старешине и војници лакше савлађивали и највеће тешкоће при извршењу задатака када су у овом смислу били претходно припремљени);

— попуњу јединица личним саставом — ако је у претходним борбама имала губитака. (Ово се на мирнодопским вежбама најчешће занемарује, мада ова и остале попуње захтевају велику активност штабова и јединица);

— попуњу јединица материјалним средствима свих врста (наоружањем, муницијом, храном, погонским горивом, итд.), а паралелно са овим и предузимање одговарајућих мера за њихово одржавање у исправном стању. Овде се подразумевају не само мере које се редовно предузимају ради сталног обезбеђења бојеве готовости јединица, већ првенствено посебне мере које проистичу из специфичних услова ситуације у којој се јединица налази (за одржавање материјала и опреме зими при великим хладноћама и снегу, у мочварама, на кршу, итд. — потребно је предузети посебне мере);

— предузимање мера за одржавање здравственог стања људства и стоке с обзиром на ситуацију у којој ће се јединице наћи у претстојећим борбама (спуштање са планинских рејона у топлије крајеве и обратно, прелаз на крш или мочвару, итд.);

— интензивно извођење не само редовне војне обуке, већ првенствено увежбавање јединица у извршењу неких специјалних тактичких радњи које ће јединице изводити у претстојећим борбама, а у складу са расположивим временом (на пример, форсирање река — већих или мањих, планинских или равничарских — на какве ће се наићи у претстојећим дејствима; напад на утврђене рејоне са типовима објеката на какве ће се наићи; ноћни напад или одбрана, итд.);

— обучавање јединица у садејству са тенковима и авијацијом, као и у извесним специјалним борбеним дејствима чије извођење претстоји (упућивање инфилтрираца или одбрана од њих, спуштање ваздушног десанта или одбрана од њега, пробој из окружења, итд.);

— детаљно проучавање формације, организације и тактике непријатеља са којим претстоји судар, као и упознавање са дотада стеченим тактичким искуствима. Са овим треба у најнужнијој мери упознати и борачки састав;

— детаљну студију, а по могућству и извиђање, земљишта на коме ће се изводити претстојећа борбена дејства да би се училе тешкоће на које ће се наићи и извршиле потребне припреме за лакше савлађивање земљишних препрека, и т. сл. Поред тога, ако за то има довољно елемената, штаб је дужан да проучи земљиште и у смислу претстојеће употребе јединице, и то према неколико могућих варијанти. Тако, на пример, ако се једна дивизија концентрише на просторији око 30 км позади фронта, њен штаб може — на бази опште ситуације и добивених претходних наређења — још од самог почетка концентрације разматрати неколико варијанти највероватније употребе

своје јединице. Приликом студије земљишта штаб ће у извесним случајевима уочити потребу за предузимањем извесних мера за савлађивање земљишних препрека и т. сл. Можда ће се овом студијом о могућим варијантама употребе јединице у највише случајева бавити само командант и начелник штаба, а да ће штаб само делимично учествовати у вршењу разних прорачуна, извесних извиђања и т. сл., али студија као таква претстоји. Иако се, можда, овај мисаони рад неће у великој мери одражавати на самој припреми јединица, он је веома значајан за извршење претстојећег задатка, јер омогућава брже улажење у ситуацију у коју ће јединица бити постављена добијањем извршног борбеног наређења, а олакшава и рад штаба на организацији претстојеће операције.

Овде треба нагласити да извршење претходних припрема при извођењу мирнодопских вежби зависи од врсте вежбе која се изводи. Тако се, например, претходне припреме могу у потпуности изводити код здружених вежби и маневара, а код КШРИ могу се изводити само оне радње које се односе на штабове и јединице за везу (ако се изводе са средствима везе), а делимично и на јединице које врше маркирање играјућих јединица. Зато при прорачуну времена и материјалних средстава за вежбе (маневре и КШРИ) треба узимати у обзир и све претходне припреме јединица и штабова, као и увежбавање јединица у извесним специјалним борбеним дејствима — што је у досадашњим вежбама у приличној мери занемаривано.

*

Као што је у почетку наглашено, при извођењу мирнодопских вежби најчешће се добија утисак као да је сав рад у штабу завршен после доношења командантове одлуке и да се само „чека“ на почетак динамике боја. Другим речима, временски период од доношења одлуке команданта па до почетка динамике боја сувише се скраћује, а некада и сасвим изоставља (нарочито често код КШРИ), што је очигледно штетно и нереално, јер у овом периоду и командант и штаб морају испољавати највећу активност ако желе да се њихова јединица у потпуности припреми за што боље извршење одлуке.

Према томе, када командант донесе одлуку за претстојећу борбу (на бази борбене заповести претпостављеног и процењене ситуације), у штабу треба наставити не само послове који се односе на организацију претстојеће операције (планирање, организација и уигравање садејства и организација и спровођење контроле), већ паралелно са тим и оне послове који се тичу спољног практичног рада на оспособљавању јединице за реализовање командантове одлуке, што претставља завршни део припрема операције. Под претпоставком да је штаб реално извршио све прорачуне у погледу потребног времена — за одашиљање заповести и наређења потчињеним јединицама и проучавање задатака од стране потчињених старешина, за смену и поседање положаја (полазног у нападу, односно положаја за одбрану — у одбрани), за готовост за напад, односно готовост система одбране, за дотур разних материјалних средстава, итд. — као

и остале студије и прорачуне, ипак командант и штаб имају да обаве још низ послова да би своју јединицу потпуно припремили за извршење добивеног задатка. У сваком случају, те припреме у овоме периоду су конкретније, а задаци се обично морају извршавати у одређеном, кратком року. Поред тога, у овом периоду се и даље наставља припрема на пословима који су обављани пре доношења одлуке (политичка припрема јединица, попуна, увежбавање, упознавање са ситуацијом, итд.).

Иако послови које треба обавити у овом периоду, као и начин и редослед њиховог извршења, зависе од конкретне ситуације (првенствено од тактичке радње или врсте борбених дејстава која претстоје), поменућемо само неке од њих, и то оне који су заједнички за најразличитије ситуације:

— старање да потчињене јединице на време приме заповест и сва остала борбена наређења;

— провера (на најпогоднији начин) како су потчињени команданти и штабови разумели борбену заповест и остала добивена наређења;

— усклађивање одлука потчињених команданата са одлуком и идејом маневра претпостављеног команданта;

— старање да се јединице на време и у реду доведу на одређене положаје за извршење задатка и да правилно и у реду развију елементе борбеног поретка (уколико се при овоме врши смена, она се мора обављати према израђеном плану и уз контролу штаба);

— старање да се материјалне припреме извршавају по плану и да се заврше до одређеног времена (дотур муниције, инжињерског материјала, погонског горива, хране итд.) — што захтева тачно планирање и проверу извршења;

— старање да се утврђивање, маскирање, оправка путева и остали предвиђени инжињерски радови изводе солидно и благовремено према предвиђеном плану;

— старање да се благовремено изврши успостављање свих врста веза предвиђених планом;

— контрола планом предвиђеног саобраћаја и функционисања контролно-заштитне службе;

— старање о правилном развијању санитетских и ветеринарских установа; итд.

Од начина извршења ових и сличних послова зависи у највећој мери како ће отпочети и развијати се борбена дејства, па у крајњој линији и какав ће се успех постићи. Иако би се о начину извршења свакога од ових задатака могло доста говорити, овде ћу се детаљније осврнути само на један од њих — на усклађивање одлука потчињених команданата са одлуком и идејом маневра претпостављеног. Пре свега, неопходно је да штаб посебно провери да ли су планови садејства потчињених јединица реални и у пуном складу са општим планом садејства и смерницама датим за његову детаљну разраду. То важи и за остала основна борбена документа. Ово усклађивање постиже се слањем одлука потчињених на одобрење или

одобравањем одлука за време командантског извиђања, организације садејства на земљишту, рељефу или по карти, а посебно личним контактом са потчињеним командантима. Ово се може некада постићи контактом са потчињеним још у току процеса рада на оформљењу одлука и писању докумената од стране потчињених штабова. Ако би се ово питање занемарило, могло би се десити да се извесно неслагање рада јединица са замишљеном идејом маневра команданта уочи тек кад дејства отпочну, тако да то може бити један од узрока неуспеха.

Код нас постоји уобичајена пракса да се усклађивање одлука потчињених команданата са одлуком претпостављеног обавља на командантском извиђању, када претпостављени саслушава одлуке потчињених и одобрава их уз нужну надопуну. Међутим, поставља се питање: како овај део посла треба обавити у случајевима када се не може извршити извиђање (када се нема довољно времена, када се јединице изводе на положаје ноћу и сл.), или када се извиђање не врши са свим командантима због ширине фронта, или се извиђање уопште не врши због саме природе тактичке радње (код маршевања, борбе у сусрету), или из неких других разлога? У сваком случају, командант и штаб морају наћи најпогоднији начин провере одлука и основних борбених докумената потчињених. Некада ће командант у том циљу позвати потчињене код себе, некад ће отићи сам код потчињених старешина, некад може начелник штаба или неки други погодан официр из штаба отићи у потчињене јединице, и т.сл., али поступак у сваком случају мора бити у складу са одговарајућом ситуацијом.

Према томе, командант и штаб имају веома важан и деликатан задатак да још у самом процесу разраде појединих докумената од стране потчињених, а нарочито при разради плана садејства, успоставе тесан контакт са потчињеним штабовима како би се ови планови ускладили са одговарајућим плановима претпостављене команде. Како ће се тај контакт успоставити треба да решава штаб, у првом реду начелник штаба. За то се не могу давати никакви „рецепти“, јер они могу довести људе у ћор-сокак, ограничити њихово размишљање и шаблонизирати њихову делатност. Када командант и начелник штаба планирају операцију (бој), онда они, као творци те операције, морају бити ослобођени сваке шеме и сами проналазити најподесније начине и за овај део рада који спада у припрему услова за бољу реализацију њиховог стваралачког дела.

*

Као што видимо из изнете анализе, у раду штаба у периоду до пријема наређења претпостављеног и после доношења одлуке команданата постоји читав низ послова који захтевају перманентну активност како штаба тако и потчињених јединица. Због тога се намеће потреба да се при организовању и спровођењу мирнодопских вежби увек детаљно простудира организација рада штаба, која ће

најбоље одговарати конкретном борбеном дејству. Да би се отклониле уочене слабости, рад штаба и команданта треба да буде тако организован да се штаб као целина не ангажује само на раду око припреме командантове одлуке, већ да буде ангажован и оспособљен да обавља све задатке који стоје пред њим у току претстојеће операције у целини. У овој организацији рада штаба најбоље долази до изражаја стваралачка улога начелника штаба, који треба да организује рад у штабу тако да штаб буде способан за извршење свих задатака, али да командант не буде оптерећен ситним штапским пословима.

Активност штаба, која ће се у почетку припремног периода одвијати на основу познавања опште ситуације и примљених претходних наређења, као и активности у периоду од доношења командантове одлуке па до почетка динамике боја умногоме зависе од ситуације и конкретне тактичке радње која се изводи, па су зато оне овде и приказане само у најопштијим цртама. Међутим, познато је да у рату никада не постоје две једнаке ситуације, тј. да се једна ситуација никада не може поновити, па макар се радило о истој тактичкој радњи и истој јединици. Стога не може постојати ни нека стална организација рада у штабу која би се могла применити на све ситуације. Зато организатори вежби и њихови извођачи имају одговоран задатак да детаљном анализом активности штаба, коју ће наметнути конкретна ситуација и задатак по коме се вежба изводи, дођу до најреалнијих закључака у погледу организације и одвијања рада штаба у пројектованој вежби. Ово неминовно изискује да се донекле измени и метод руковођења вежбама да би се, с једне стране, омогућило да се јединице низом припремних наређења постепено уведу у ситуацију, а с друге стране, да се остави довољно времена за извршење и проверу радњи у периоду од доношења одлуке до почетка динамике боја. Само овако изведена обука штаба може бити целисходна.

УПОТРЕБА АРТИЉЕРИЈЕ У НАПАДНИМ КОЛОНАМА

Полазећи од основних поставки о употреби борбеног поретка у нападним колонама, изнетим у чланцима у „Војном делу“, бр. 3 и 6 за 1954 годину¹⁾ — које сматрам правилним, изнећу своје мишљење о неким питањима из артиљериског обезбеђења напада у оваквом борбеном поретку (о употреби, командовању, подели и груписању артиљерије). Да бих имао довољно елемената за обраду артиљериских питања, конкретизовао сам и проширио неке од поставки из ових чланака које су изнете уопштено. При овоме сам користио искуства из историје наших националних ратова у којима је претежно употребљаван борбени поредак у нападним колонама.

Дивизија и брдска бригада типичне су јединице које примењују борбени поредак у нападним колонама. Изузетно и корпус може имати овај борбени поредак. Ако дивизија дејствује на јако раздвојеним правцима, она ће у суштини имати борбени поредак у нападним колонама, те се и употреба, командовање, подела и груписање артиљерије организују и врше као при нападу у нападним колонама. За наше разматрање најинтересантнији су они случајеви кад се према ширини нападног фронта, међусобном растојању колоне и осталим условима може остварити тактичко садејство између појединих колоне, перманентно или повремено, у мањем или већем обиму. Непосредно садејство између појединих колоне мора се остварити ако оне имају исти објект напада. А пошто је дивизија најпогоднија јединица за разматрање питања артиљериског обезбеђења, то ћу се у току даљег излагања углавном задржати на њој.

Ако нападни фронт дивизије не би прелазео ширину коју може да обухвати домет расположиве артиљерије са једног од централних ватрених положаја (око 15 км), онда се ватрено садејство може остварити у већој или мањој мери на целом фронту дивизије — ако за то постоје и други услови. Када се на фронту напада дивизије, због орографско-хидрографског створа земљишта, издвајају поједини правци и када је делимично или потпуно онемогућено узајамно садејство јединица ангажованих на њима, онда су заједнички делови борбеног поретка (други ешелон — општа резерва, тенковска резерва, противтенковска резерва, артиљериска група на

¹⁾ „Борбени поредак у нападним колонама“ од пуковника М. Симића и „О нападу у нападним колонама“ од потпуковника З. Мусића.

непосредном расположењу команданта дивизије) они елементи којима командант дивизије непосредно утиче на ток боја. Правилном употребом ових елемената на правцима појединих колона командант дивизије може да парира противмере непријатеља, да користи успех на правцу појединих колона и да у извесном смислу обједињује дејство колона ради што бољег извршења постављеног циља.

Поред овога, треба обезбедити узајамно садејство колона по времену и простору, користећи чак и повремено указане могућности које се у току извршења задатка јединице могу појавити у разним облицима. На пример, ако се до извршења следећег задатка на извесном делу земљишта смањи међусобно растојање колона, онда дивизиска артиљериска група (ДАГ) може изразити своје дејство на фронту целе дивизије, или артиљериске групе суседних колона могу узајамно садејствовати, или се маневар повремено може преносити са једног на други правац и т.сл. Дакле, успешно извршење задатка треба обезбедити усклађивањем дејства свих елемената борбеног поретка по времену и простору, а нарочито коришћењем свих могућности за садејство.

Напад у нападним колонама условљава и поделу артиљерије на: *артиљерију колона* — пратећу артиљерију (батаљонска, пуковска и придата артиљерија) и артиљериску групу колоне, и *артиљерију која стоји на непосредном расположењу команданта дивизије*, тј. дивизиску артиљериску групу (ДАГ) или део артиљерије у резерви, стим што противтенковску и противавионску одбрану начелно треба организовати по колонама. У извесним случајевима командант дивизије може задржати део противтенковске артиљерије под својом непосредном командом за извршење задатака у интересу дивизије као целине и део противавионске артиљерије за обезбеђење заједничких делова борбеног поретка. Оваква подела артиљерије намеће потребу да се она групише у *артиљериске групе колона (АГК)* (колонску артиљерију) и у *дивизиску артиљериску групу (ДАГ)*. Као што се види, овде су употребљени изрази: артиљерија колоне и колонска артиљерија, који уствари означавају посебне појмове. Тако, под појмом „артиљерија колоне“ подразумева се сва артиљерија у колони, па била она употребљена као пратећа или за дејство са заклоњених ватрених положаја (ВП), укључујући и ПАА и ПТ артиљерију, док под појмом „колонска артиљерија“ треба схватити само артиљериску групу колоне.

При подели и груписању артиљерије треба добро проучити могућности маневра покретом и ватром, јер су исправке у подели и груписању артиљерије у току боја често искључене. Сваки већи покрет артиљерије је због непролазности земљишта најчешће упућен само на комуникације, а ових обично има мало на земљишту где се напада у нападним колонама. Овде и у погледу маневра ватром (због већег растојања колоне и испресецаности земљишта) постоје знатно мање могућности него при нападу ешелоним борбеним поретком. Поред овога, треба водити рачуна и о избору рејона за постављање артиљерије у току динамике боја, јер су просторије за

избор ВП најчешће јако ограничене, а и сам излазак на ВП редовно је везан са тешкоћама и губитком у времену. Најзад, и попуна муниције у оваквим приликама задаје много бриге. Зато, при решавању ових питања треба тежити да свака колона буде што више осамостаљена у артиљериском смислу, а да командант дивизије ипак има довољно артиљерије на непосредном расположењу да би артиљериском ватром могао изразити свој утицај на ток боја, ако не на правцу свих колона, а оно бар на правцу главне колоне.

Да би се могао успоставити правилан однос између пратеће и колонске артиљерије (АГК) појединих колона који одговара конкретнијој ситуацији, потребно је детаљно размотрити задатке које ће решавати свака колона и при томе стећи јасну слику о употреби артиљерије колоне, па тамо где је већа потреба за пратећом артиљеријом дати и више одговарајуће артиљерије. Истина, сва се ова питања решавају и у нападу ешелоним борбеним поретком, али са мање потешкоћа, поготову што су у ешелону поретку могуће и исправке у току динамике без већих негативних последица за сам ток боја.

Пошто подела артиљерије, а нарочито правилно одређивање јачине и састава колонске артиљерије и ДАГ-а, претставља централно питање артиљериског обезбеђења борбеног поретка у нападним колонама, то ћу се на њему мало дуже задржати.

При датој количини артиљерије сукобљава се тежња за осамостаљењем колона у артиљериском смислу и потреба да командант дивизије има довољну ватрену резерву у својим рукама како би могао изразити свој утицај на ток боја. Измирење ова два супротна захтева све је теже уколико се располаже мањом количином артиљерије. При употреби артиљерије код ешелоног борбеног поретка обично се потчињеним јединицама придаје најнужнија количина артиљерије, а задржава јака дивизиска артиљериска група, стим што се маневром ватре ове групе надокнађује недостатак у артиљерији. Код напада у нападним колонама ово ће бити само изузетан случај, јер услови осматрања, међусобног растојања колона и сл. то најчешће неће дозвољавати. Зато се мора тежити да се одређује утолико слабија дивизиска артиљериска група и већа јачина артиљерије колоне уколико су наведени услови неповољнији. Ако, пак, не постоје никакви услови за маневровање ватром дивизиске артиљериске групе, онда је не треба ни формирати. Но, ако се у том случају предвиђа да ће се у току динамике боја, нарочито у борби у дубини, појавити могућност маневра артиљерије ватром или покретом, командант дивизије може у почетку задржати део артиљерије у својој резерви, стим да у току борбе, према потреби, образује ДАГ на правцу дејства главне колоне или да ову артиљерију прида некој од нападних колона. Ова артиљерија, која у овом случају има улогу артиљериске резерве, дејствовала би у арт. припреми и арт. подршци са осталом артиљеријом. Али, ако би постојала могућност да се овом артиљеријом подржава само главна колона, онда не би било целисходно

формирање артиљериске групе и њено задржавање под командом команданта дивизије, већ би било много боље да се прида главној колони, тим пре што ће и сам командант дивизије, који ће, свакако, бити на правцу дејства главне колоне, моћи непосредно да утиче на начин употребе артиљерије и отварање артиљериских ватри на овом правцу. Најзад, с обзиром на услове у којима се примењује борбени поредак у нападним колонама, може се рећи да ће командант дивизије најчешће формирати ДАГ слабије јачине, а сву осталу артиљерију придавати нападним колонама, нарочито главној колони.

При подели и груписању артиљерије у оквиру сваке колоне треба правилно решити однос у погледу јачине и састава пратеће артиљерије и артиљериске групе колоне. При нападу у нападним колонама земљиште најчешће захтева растресит борбени поредак пешадије тако да се ситне колоне и други елементи тога борбеног поретка губе на терену. Због тога је знатно отежано и осматрање са појединих артиљериских осматрачница, а у вези са тим је и садејство пешадије и артиљерије много теже него при нападу ешелоним борбеним поретком. Да би се те незгоде колико-толико отклониле, потребно је да се пешадији прида довољно артиљериских оруђа за непосредно праћење. С друге стране, ако се има у виду да артиљериска група колоне има задатак да интервенише на важнијим тачкама на правцу напада колоне, на којима може да уследи и подршка дивизиске артиљериске групе, као и потешкоће са којима је везан рад артиљериске групе при тешким земљишним условима при којима пратећа артиљерија налази најширу примену, онда се може слободно рећи да при решавању питања односа јачине пратеће артиљерије и артиљериске групе колоне превагу треба дати пратећој артиљерији. Зато се батаљонима, четама, па и водовима слободно може придавати и већи број артиљериских оруђа на рачун ове групе. Понекад, можда, неће бити ни потребно формирање артиљериске групе колоне (АГК), нарочито онда кад се напада на пошумљеном или јако испресецаном планинском земљишту. При формирању артиљериске групе колоне њена јачина, по моме мишљењу, начелно не треба да буде испод једног дивизиона.

Најстарији артиљериски командант у једној колони начелно је командант артиљерије колоне. Ако је у колони мало артиљерије, он је уједно и командант колонске артиљерије (АГК); а ако у колони има више артиљерије за команданта колонске артиљерије треба одредити посебно лице, што ће скоро редовно бити случај код главне колоне.

Однос команданта артиљерије колоне према команданту колоне треба да буде исти као однос начелника артиљерије дивизије према команданту дивизије. То значи да се командант артиљерије колоне појављује као саветодавни орган команданта колоне за употребу артиљерије колоне и употребу артиљериске ватре. Поред тога, он предлаже команданту колоне колико артиљерије треба придати потчињеним јединицама као пратећу артиљерију и начин њене употребе, што би у нападу ешелоним борбеним поретком, када је колоне

састава једног пешадиског пука, чинио начелник артиљерије пешадиског пука. Овим није умањена дужност начелника артиљерије пешадиског пука јер у његовим рукама остаје спровођење одлуке команданта колоне у погледу употребе пратеће артиљерије, као и све остале дужности у току динамике боја које обавља начелник артиљерије пешадиског пука.

Организација командовања артиљеријом у оквиру дивизије начелно је иста као и у нападу ешелоним борбеним поретком. Наиме, овде је командовање *потпуно или делимично подељено*, док је централизовано командовање у правом смислу скоро искључено, јер сама примена нападних колона изазива потребу децентрализације у командовању.

Када међусобно растојање колона прелази границе домета артиљерије, или ако је то растојање и мање али су услови осматрања неповољни тако да је маневар ватром потпуно искључен, онда, као што сам напоменуо, не треба формирати дивизијску артиљериску групу, већ је боље да се целокупна артиљерија подели колонама. Природно је да је командовање артиљеријом у тим случајевима *потпуно подељено*. Међутим, дивизијску артиљериску групу треба обавезно формирати и предвидети маневар ватром кад год се са правца једне колоне, макар и повремено, могу подржати артиљериском ватром јединице на правцу друге колоне. То значи да ће командовање у том случају бити *делимично подељено*. С друге стране, командовање може бити *централизовано* и при нападу у нападним колонама само ако ширина нападног фронта и услови осматрања омогућавају маневар ватром са правца једне на правце осталих колона током целог напада, на пример, кад ширина нападног фронта одговара ширини нападног фронта при ешелоним борбеним поретку дивизије у маневарском рату, а само земљиште — јаке дубодолине или већа река — условљава напад у нападним колонама. Но, овде централизацију треба схватити знатно еластичније него при нападу ешелоним борбеним поретком и колонама давати већу самосталност. Пошто ће ово бити јако изузетан случај, то се слободно може рећи да при нападу у нападним колонама централизовано командовање артиљеријом у пракси неће ни доћи у обзир. Имајући у виду оно што је речено о подели и груписању артиљерије у оквиру једне колоне, за организацију командовања артиљеријом у колони важе иста начела која и за командовање артиљеријом у оквиру дивизије (централизовано, делимично или потпуно подељено).

Употребу, груписање и командовање артиљеријом у оквиру дивизије требало би регулисати заповешћу команданта дивизије на следећи начин. Од формациске артиљерије дивизије и артиљерије ојачања одредити састав и јачину артиљерије колоне, дивизијске артиљериске групе, ПТ резерве и ПАО дивизије и при томе регулисати и сам начин командовања артиљеријом. За сваку колону требало би одредити команданта артиљерије колоне са којим би начелник артиљерије дивизије успоставио телефонску и радиовезу. При одређи-

вању јачине и састава артиљериских група колона (АГК) могу се одредити и први рејони њихових ВП, док би се на правцу употребе ДАГ-а обавезно морало регулисати и даље премештање артиљерије. Код осталих колона не би требало предвиђати премештање артиљерије ни по линијама (као што је то случај при нападу ешелоним борбеним поретком), већ то потпуно препустити самим командантима колона. Тамо где постоје услови за делимично подељено командовање, требало би колонској артиљерији (АГК) давати допунске секторе.

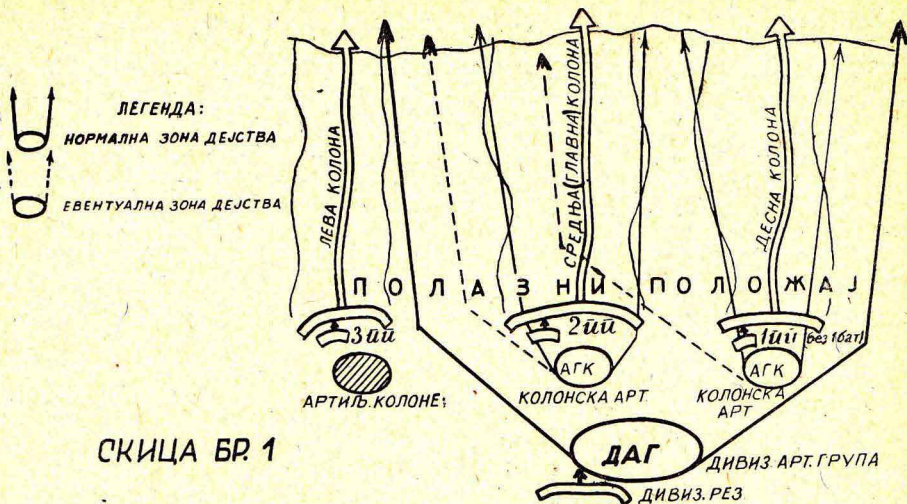
Ако би командант дивизије у својој заповести за сваку колону одредио колонску артиљерију, тј. њену јачину, састав и команданта, онда то значи да је командовање артиљеријом централизовано. Ако се то односи само на неке колоне (првенствено на главну колону), онда је командовање у целини делимично подељено. Док штаб артиљерије дивизије при делимично подељеном командовању код напада ешелоним борбеним поретком планира задатке за артиљериске групе потчињених јединица на целој тактичкој дубини, дотде се овде ватре артиљериских група колона (кад за то постоје услови) планирају само за отсудне моменте борбе у интересу дивизије као целине, и то првенствено за важне тачке на правцу суседних колона, повезујући са овим дејством и дејство ДАГ-а по периодима боја.

У оквиру своје колоне командант колоне, на предлог команданта артиљерије колоне, обично придаје батаљонима потребну количину пратеће артиљерије (од пуковске и придате артиљерије), а остатак артиљерије улази у састав артиљериске групе колоне. Сваком дивизиону и батерији у АГК треба одредити пешадиску јединицу прве линије (батаљон или чету) коју ће подржавати и са којом треба да успостави везу. У овом циљу треба слати артиљериска одељења за везу и осматрање, преко којих ће команданти батаљона и командири чета постављати своје захтеве за ватром. А пошто ова одељења за везу уједно могу и да рукују ватром својих батерија, то њихови командири начелно треба да буду командири командних водова из истих батерија, који ће стално бити у радиовези са командирима својих батерија.

Ради лакшег разумевања изнетих поставки у погледу структуре борбеног поретка артиљерије и организације командовања артиљеријом при нападу у нападним колонама, овде ћу изнети неколико варијанти употребе артиљерије које се у пракси најчешће могу десити.

а) Дивизија напада у три колоне које су међусобно тако удаљене да се између десне и средње (главне) колоне, благодарећи повољним условима осматрања, може остварити ватрено садејство, док је то садејство са левом колоном немогуће, како због њеног растојања тако и због неповољних услова осматрања (види скицу бр. 1).

У овом случају постоје услови за делимично подељено командовање у оквиру дивизије као целине, док се само у односу на десну и средњу колону може сматрати да је командовање централизовано.

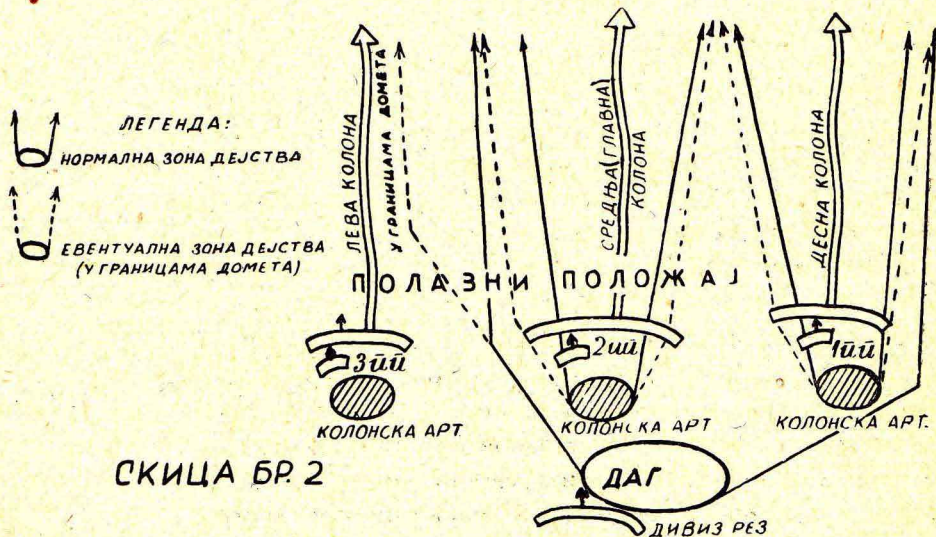

СКИЦА БР. 1

У овом случају у заповести команданта дивизије у одредби о артиљерији требало би посебно одредити састав, јачину и команданта за:

- колонску артиљерију десне колоне (АГК),
- колонску артиљерију средње колоне (АГК),
- артиљерију леве колоне и
- дивизијску артиљеријску групу (ДАГ).

б) Ако узмемо исти пример као под а), стим да је и између десне и средње колоне веће растојање, тако да само артиљерија са већим дометом (из ДАГ-а) може интервенисати на правцу средње (главне) и десне колоне (види скицу бр. 2), онда у овом случају

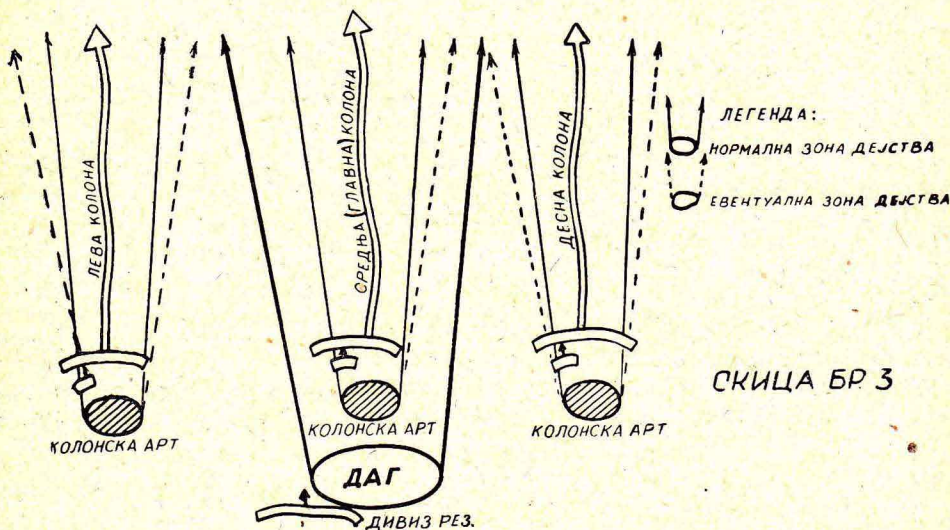

СКИЦА БР. 2

постоје услови за делимично подељено командовање, како у оквиру дивизије у целини, тако и у односу на сваку колону посебно. Зато би се у заповести команданта дивизије одредио састав, јачина и командант за:

— артиљерију десне, средње и леве колоне и за дивизиску артиљеријску групу.

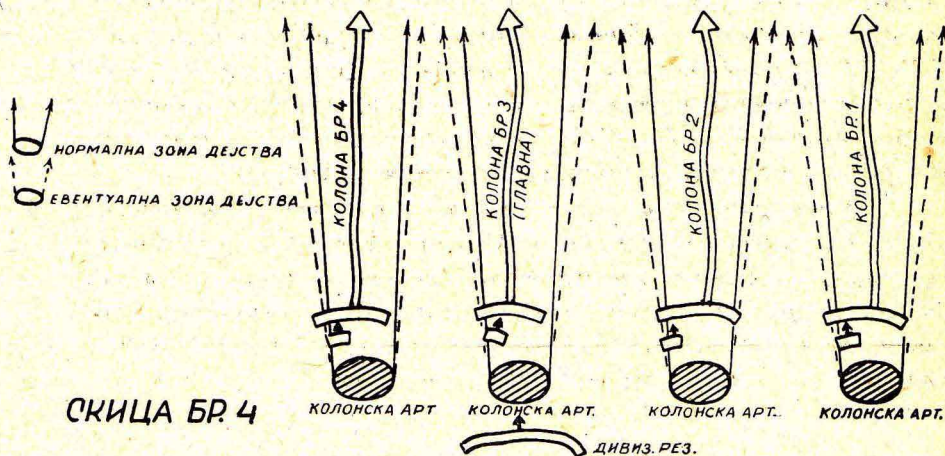
в) Ако узмемо исти пример као под б), само с том разликом што ДАГ, због неповољних услова осматрања, може дејствовати једино на правцу главне (средње) колоне (види скицу бр. 3), онда је

јасно да овде постоје услови за потпуно подељено командовање. Али, ако командант дивизије, из било којих разлога, не жели да прида артиљерију главној колони већ је задржи под својом непосредном командом у ДАГ-у, онда ће и у овом случају командовање артиљеријом у оквиру дивизије као целине бити делимично подељено. То значи да би тачка о артиљерији у заповести команданта дивизије и у овом случају била формулисана исто као и у претходном примеру.

г) Ако би дивизија нападала у четири колоне и целокупна артиљерија била подељена колонама, према важности задатака колоне (види скицу бр. 4), онда би у заповести команданта дивизије у тачки о артиљерији требало одредити састав, јачину и команданта за артиљерију колоне бр. 1, колоне бр. 2, колоне бр. 3 и колоне бр. 4.

У вези са изнетим примерима треба напоменути да је све што није регулисано заповешћу команданта дивизије препуштено командантима колона да они регулишу у своме делокругу. Овде на прво место долази питање употребе артиљерије у оквиру колоне, тј. ре-

СКИЦА БР. 4

шење питања односа јачине пратеће артиљерије и артиљериске групе колоне. Наравно, у наведеним примерима нису изнете све одредбе о артиљерији које улазе у заповест команданта дивизије, већ само оне које треба да објасне питање груписања артиљерије при нападу у нападним колонама.

Што се тиче *противтенковске одбране* при нападу у нападним колонама, по моме мишљењу, најбоље је да њу организује свака колона за себе. При томе би командант дивизије обично задржао под својом командом само онолико ПТ артиљерије колико је потребно да се у ПТ смислу обезбеде осетљиви бокови и спојеви колона, разуме се, ако за тим постоји потреба. Ако то није случај, онда командант дивизије, према осетљивости колона у ПТ смислу, треба да подели сву ПТ артиљерију колонама, тим пре што је масовна употреба тенкова — због земљишних услова — скоро редовно искључена. Напротив, на оваквом земљишту је релативно лако предвидети на коме је правцу највероватнија употреба непријатељских тенкова, па је природно да колону на таквом правцу треба првенствено ојачати и ПТ средствима. Сем тога, при нападу у нападним колонама обично постоје повољни услови за запречавање, те и употреба покретног одреда за запречавање (ПОЗ-а) може претстављати довољно ефикасно средство у рукама команданта дивизије.

За организацију ПТО свака колона треба првенствено да користи сопствена формациска и придата ПТ средства. Иако основу ПТО колона чине пратећа оруђа и пешадиска ПТ средства, ипак свака колона поред тога начелно треба да има и своју противтенковску резерву (ПТР) и ПОЗ, чију јачину и састав треба одређивати према стварној потреби. У колонама јачине око једног пешадиског пука ПТР и ПОЗ обично могу бити исте јачине и састава као и при нападу ешелоним борбеним поретком, а ако је нападна колона јачине пешадиског батаљона, онда ПТО треба организовати батаљонским ПТ средствима (бестрзајним оруђима и ручним бацачима).

И *противавионску одбрану* начелно треба организовати по колонама сопственим формациским и придатим ПА средствима. При томе дивизија може користити своја средства једним делом за обезбеђење заједничких делова борбеног поретка и осетљивих места на правцу дотура, а други део може придати колонама (првенствено главној) ради ојачања њиховог ПА обезбеђења.

О НЕКИМ ПРОБЛЕМИМА ОРГАНИЗАЦИЈЕ ВАЗДУШНЕ ОДБРАНЕ

У нашој војној штампи није много писано о питањима организационе структуре ваздушне одбране (ВО). У извесном броју чланака углавном је разматрана организација садејства између ловачке авијације (ЛА) и противавионске артиљерије (ПАА) у систему ПАО, што претставља само један од важнијих чинилаца за правилну и ефикасну употребу елемената ВО. Међутим, организациона структура ВО је битан фактор на чијим се темељима заснива организација садејства између свих основних елемената ВО-ЛА, ПАА, службе ваздушног осматрања, јављања и навођења (ВОЈИН) и грађанске службе ПАЗ-а. Она одређује место сваког од тих елемената према њиховим могућностима, намени и задацима. Добро организована ВО у стању је да и са мањим бројем ловаца и ПА оруђа знатно смањи ефекат дејства напада из ваздуха непријатељских надмоћнијих снага, да непријатељу при томе нанесе осетне губитке и да га коначно присили да одустане од нерентабилних напада (пример: одбрана Лондона и Москве).

Досадашње искуство је показало да је најбоље ако се ВО државне територије управља из једног центра (састављеног од претставника ЛА, ПАА, ВОЈИН-а и ПАЗ-а), јер се тако постиже јединствено оперативно руковођење свим елементима ВО. Овакво централизовано управљање је неопходно, тим пре што је организација ВО врло широка и сложена, састављена од разноврсних самосталних и формациски одвојених елемената. Оперативно командовање формациски одвојеним елементима ВО може се вршити преко команди територијалне ВО или преко команди тактичког ваздухопловства на једном фронту, које преко највиших инстанца (Команде ваздухопловства, Команде ПАА и Управе грађанске службе ПАЗ-а) решавају сва остала питања ВО.

Пошто је савремена авијација главни носилац ваздушне одбране, то и организацијом ВО у многим земљама руководе ваздухопловни команданти. При овоме се поставља питање: како и на који начин они могу организовати ВО усклађивањем дејстава ЛА, ПАА, ВОЈИН-а и службе ПАЗ-а? Да ли преко свога штаба, на коме би се налазили и стални претставници ПАА и ПАЗ-а? Да ли командант тактичког ваздухопловства (на пример ваздухопловног корпуса) може једновремено бити организатор и територијалне и трупне ВО? Или је можда неопходно формирање једног координационог тела (органа)

у саставу Генералштаба (у рату Врховне команде) и обласних команди територијалне ВО као његових извршних органа (са ваздухопловцима на челу), који би руководили територијалном ВО, а да трупну ВО организују општевојни команданти у споразуму са командантом тактичког ваздухопловства?

Ради лакшег схватања и упоређивања неких организациских проблема ВО овде ћу у најкраћим цртама изнети савремене концепције о организацији трупе и територијалне ВО у разним земљама.

Организација територијалне ваздушне одбране великих држава

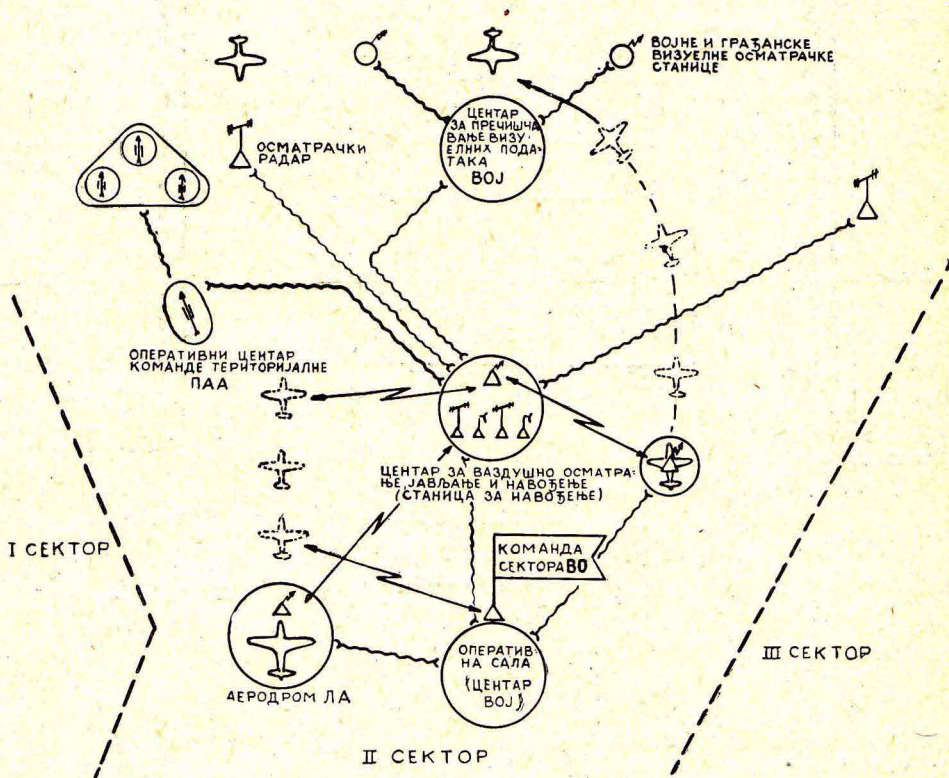
У државама са великим пространством, јаким индустријским и ратним потенцијалом организује се главна команда ВО и њој потчињене обласне команде територијалне ВО, а ваздушном одбраном на бојишту руководе команданти тактичког ваздухопловства, које нормално базира у позадини оперативних јединица. Начелно се сматра да команданте тактичког ваздухопловства, које базира ближе фронту, не би требало оптерећивати и организовањем територијалне ВО сем у случају кад ловачка авијација у систему ПАО базира у истом рејону са тактичким ваздухопловством.

Главна (централна) команда ВО има у свом штабу ваздухопловце, противавионце и стручњаке за ПАЗ. У саставу обласних команди ВО налазе се јединице пресретачке ЈА и секторске команде ВО, које у својим секторима управљају борбеним дејствима ЈА и ПАА и тесно сарађују са службом ПАЗ. Команде ВО сектора имају у свом саставу јединице ЈА (од једног до два пука) и располажу јединицама ВОЈИН (баталњонима), преко којих врше оперативно управљање дејствима ЈА и ватром ПАА.

У саставу КМ команданта ВО сектора налазе се оперативни центар и центар везе (центар ваздушног осматрања и јављања — ВОЈ) где се сабирају подаци о целокупној ситуацији у ваздуху на одређеном сектору (види ск. бр. 1). На основу ових података наређује се подизање ловаца у систему ПАО, управља ватром ПАА, обавештавају јединице и службе ПАЗ о ваздушној опасности и командује јединицама ВОЈИН. На овом КМ налазе се и органи службе контроле летења и одређивања припадности авиона и претставници ПАА и ПАЗ-а. Са овог КМ руководи се целокупним системом ваздушног осматрања и навођења и управља борбеним дејствима ЈА (види ск. бр. 2). Управа ватром ПАА спроводи се преко претставника ПАА на КМ команданта ВО и радарских станица за навођење. Одавде се на ватрене положаје ПАА достављају и подаци о лету сопствене авијације. Ово је основни начин остваривања садејства између сопствене авијације и ПАА.

За разлику од горе наведене варијанте организације територијалне ВО постојала је варијанта у којој је командант територи-

јалне ВО био противавионац, а обласне команде ПАО имале су у свом саставу јединице ПАА и службе ваздушног осматрања, обавештавања и везе (ВООВ). Командант (командир) ловачке авијације руководио је својом ловачком авијацијом са КМ (центра ВООВ) команданта ПАО, коме је и био потчињен у оперативном погледу. Оваква организација ВО није се могла одржати зато што служба ВОЈИН, која претставља основ за успешно активирање средстава ВО, није

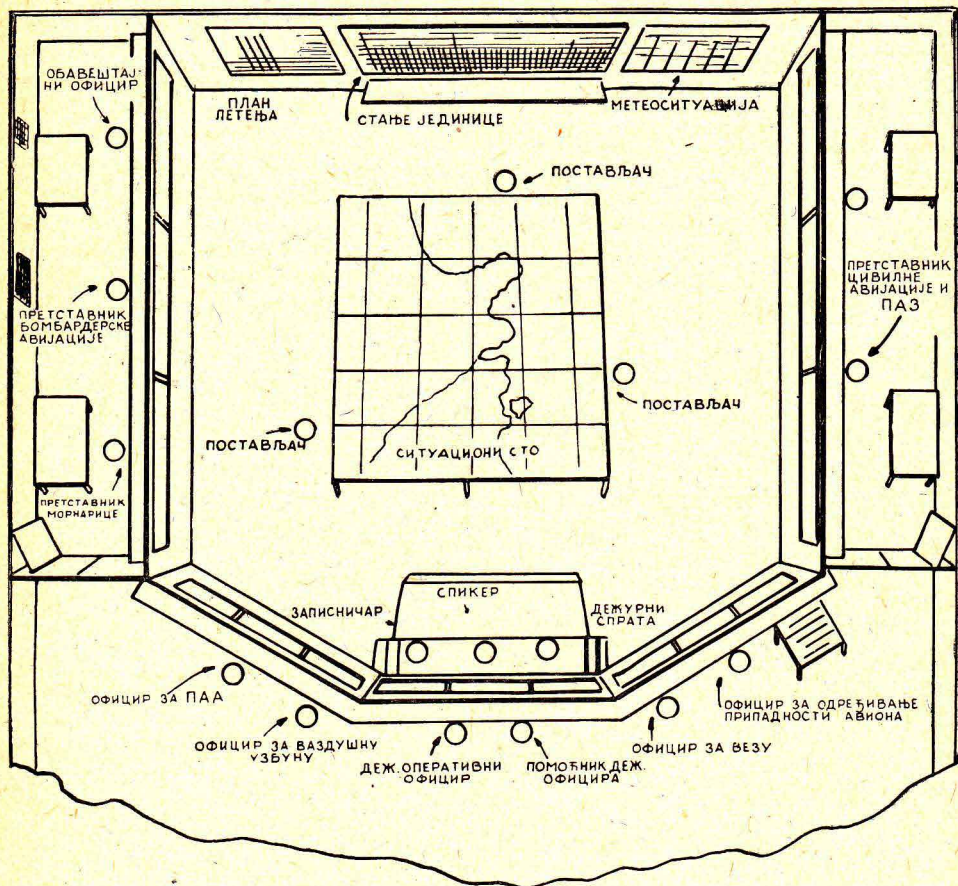

Скица 1. — Територијални систем ВОЈИН у једном сектору

била у рукама ваздухопловства већ у рукама команданта ВО — противавионца. Организовањем центра ВООВ, и то одвојено и ван органског састава КМ ваздухопловног команданта, знатно се отежава процес идентификовања циљева у ваздуху. Услед тога може доћи до подизања сопствених ловаца и отварања ватре ПАА на сопствене авионе, као и до непотребног давања узбуне.

Службу ВОЈИН у територијалној ВО сачињавају центри за командовање (центри ВОЈ), центри (станице) за навођење, радарске и визуелне осматрачке станице. Највећа јединица службе ВОЈИН

је пук од 3—4 батаљона. Батаљони се налазе у сталном саставу команди ВО сектора и одговорни су за ваздушно осматрање, навођење и организацију веза на њиховим територијама.

Скица 2. — Типична оперативна сала на КМ команданта територијалне ВО (ВО сектора)

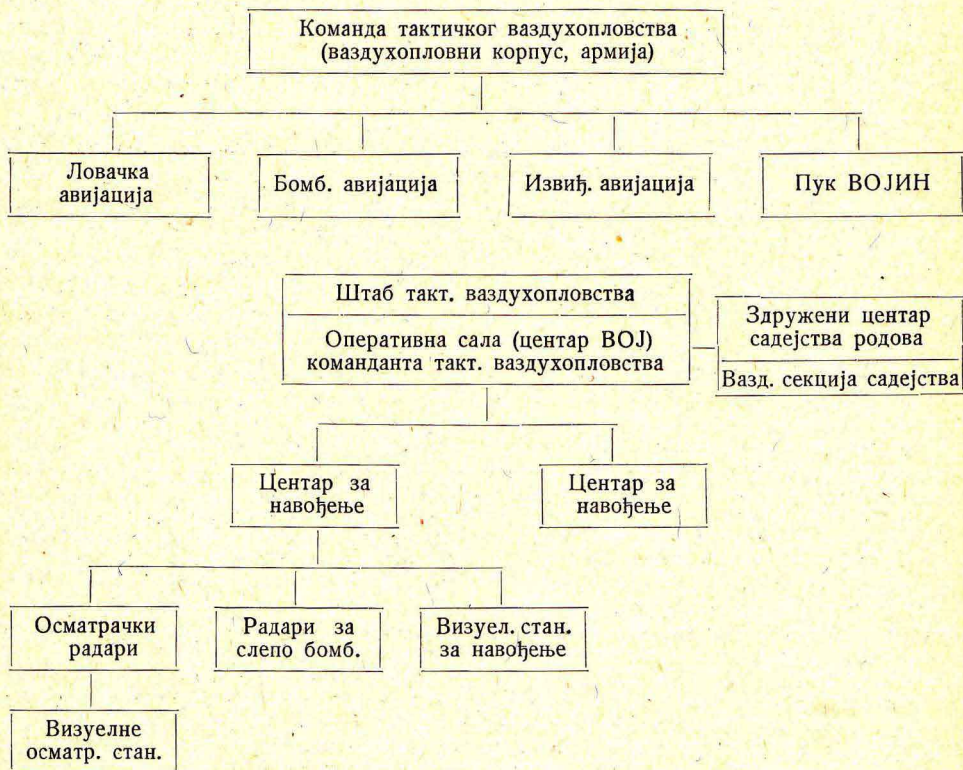
Организација групне ваздушне одбране великих држава

Ваздушну одбрану на бојишту организују општевојни команданти кроз организацију садејства са ваздухопловним и артиљеријским командантима. Садејство између авијације и ПАА остварује се преко ваздухопловног центра за командовање, станица за навођење и центра за управљање ватром ПАА.

Управљање борбеним дејствима тактичког ваздухопловства на циљеве на земљи у тактичкој или оперативној дубини или у борби са непријатељском авијацијом у ваздуху врши се преко следећих

елемената службе ВОЈИН: центра за командовање, центра за навођење, радарских осматрачких станица, радарских станица за слепо бомбардовање и станица за визуелно навођење. Сви ови елементи су обједињени у пуку ВОЈИН, који се нормално налази у саставу ваздухопловне армије, а изузетно у саставу ваздухопловног корпуса (види скицу бр. 3).

Батаљони пука ВОЈИН начелно су овако распоређени: батаљон везе улази у састав КМ команданта ваздухопловне армије, други батаљон опслужује центар за навођење и радарске станице за слепо бомбардовање, а у трећем батаљону се налазе осматрачки радари за попуно празнина у распореду радарских станица за навођење. Командовање ловачком авијацијом у систему ВО на фронту врши се искључиво преко елемената ВОЈИН. Зависно од ситуације на земљи и у ваздуху командант тактичког ваздухопловства може се налазити у свом штабу, у оперативној сали или код ваздухопловне секције за садејство.

Скица 3.

У Центар за командовање сабирају се подаци о целокупној ситуацији у ваздуху на једном фронту и остали подаци који су потребни команданту за доношење одлуке. Преко центра за командо-

вање командант тактичког ваздухопловства има увид у ситуацију и командује авионима у ваздуху.

Центром за командовање руководи његов начелник (помоћник команданта за ВО) који је одговоран за правилно функционисање центра и навођење свих видова авијације. Службу у центру врше искусни оперативни официри штаба; официр ВОЈ, официр контроле летења и одређивања припадности авиона у ваздуху, претставник ПАА, официри за везу (КоВ, РМ) и обавештајни официр.¹⁾

Подаци о летовима непријатељске авијације примају се од радарских станица и излажу на ситуационом столу. На основу њих доноси се одлука за подизање своје ЈА и пресретање непријатељске авијације. За време планирања борбених дејстава начелник центра за командовање присуствује свим конференцијама у здруженом центру садејства на којима се врши упознавање са претстојећим подацима.

Захтеви за борбена дејства по позиву долазе из јединица КоВ у здружени центар садејства, у коме одлуке за дејства авијације доноси његова ваздухопловна секција садејства. О одобреним и наређењем дејствима одмах се обавештава оперативна сала и достављају јој се потребни подаци.

У центру за командовање, поред пријема података ВОЈ, примају се подаци ваздушног извиђања и резултата борбених дејстава авијације. О свим важнијим подацима ваздушног извиђања одмах се извештава здружени центар садејства. Ова тесна сарадња између центра за командовање и здруженог центра садејства изискује да се ова два органа налазе у истој или суседним просторијама.

Центар за командовање врши само почетно управљање авионима у ваздуху, а прикупљање (збор) група авиона, њихово довођење до циља и навођење предаје одговарајућим станицама за навођење. Центар сваког часа може преузети команду од официра и ста-

1) Детаљан састав центра за командовање је следећи: оперативна секција, секција за ВОЈ, секција за контролу летења и одређивање припадности авиона, обавештајни официр, метеоролог и помоћно особље.

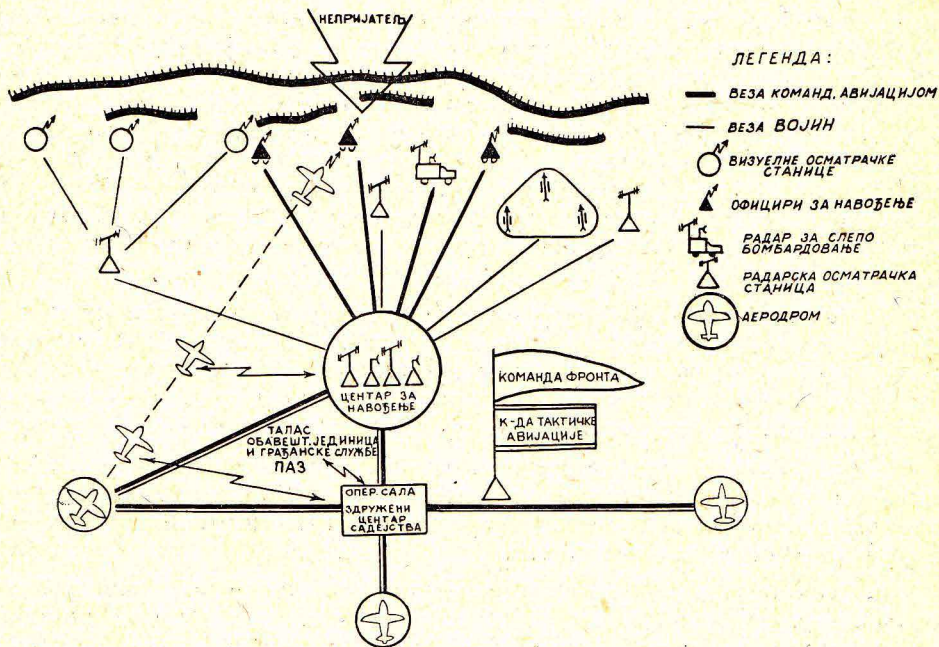
Оперативна секција руководи целокупним радом у оперативној сали и обједињује рад свих секција. С обзиром на сложеност командовања авијацијом одређују се посебни официри који су одговорни за обезбеђење лета сваког појединог вида авијације.

Секција за ВОЈ одговара за оперативно руковођење службом ВОЈ, за пријем података од радарских станица и за обавештавање јединица о ситуацији у ваздуху. Њу сачињавају официри ВОЈ и помоћно особље. У једној смени се обично налази: 1 официр ВОЈ, његов помоћник, телефонисти-постављачи, записничар и спикер (приближно 5—6 људи).

Секција за контролу летења и за одређивање припадности авиона одговорна је за благовремено и тачно идентификовање циљева у ваздуху. (Она то врши првенствено електронским уређајима и упоређивањем места и времена лета сопствене авијације са местом и временом појаве циљева у ваздуху откривених радарским осматрањем.)

У припремном периоду обично се активира само секција ВОЈ и органи контроле летења (који се и у миру налазе у сталној приправности) и 1 оперативни официр који је задужен за позивање ЈА у систему ВО.

ница за навођење и одредити нове задатке авионима у ваздуху (види скицу бр. 4). Центар за командовање распоређује се у близини штаба своје ваздухопловне армије (корпуса). Он је врло покретан и прилагођен и за ваздушни транспорт.

Скица 4. — Систем ВОЈИН у тактичком ваздухопловству

Непрекидност командовања авијацијом на земљи и у ваздуху и обавештавање јединица о ситуацији у ваздуху за време премештања КМ команданта тактичког ваздухопловства обезбеђује се привременим преношењем функције центра за командовање на један од центара за навођење (тешку станицу за навођење).

Центар за навођење има основни задатак да доводи ловачко-бомбардерску авијацију у рејон циља, да наводи ловце на циљеве у ваздуху и да врши пријем података ВОЈ и ваздушног извиђања из свог сектора и доставља их центру за командовање. Зависно од ширине фронта и задатака тактичког ваздухопловства организују се два до три центра за навођење који располажу тешким осматрачким радарима и радарима за мерење висине. Центар за навођење обавештава центар за командовање и јединице КоВ о ситуацији у ваздуху и прима сва наређења из центра за командовање и преноси их посадама у ваздуху и обратно. Због тога он претставља истакнути центар везе и има улогу истакнутог центра ВОЈ у своме сектору. То је и неопходно с обзиром на удаљеност КМ од линије фронта и на огра-

ничени домет радиофонских средстава за везу на авионима који дејствују у тактичкој и оперативној дубини непријатеља. У циљу пресретања, позивање ЈА може се вршити и непосредно из центра за навођење уз претходну сагласност центра за командовање.

Преко центра за навођење (који располаже подацима о кретању сопствене и прегледом летења непријатељске авијације) остварује се садејство између авијације и ПАА на тај начин што претставници ПАА при центру за навођење управљају ватром ПАА преко артиљерског центра за управљање ватром ПАА или непосредно преко КМ јединица ПАА. Центри за навођење распоређују се што ближе линији фронта у циљу што дубљег осматрања и бољег навођења авиона на циљеве на непријатељској територији. При томе се води рачуна да центар буде заштићен од дејства непријатељске артиљерије и од изненадних продора његових мотомеханизованих делова.

Радарске станице за слепо бомбардовање распоређују се на око 12 км од предњег краја. Оне су веома покретљиве и имају домет око 50 км, тако да могу успешно наводити не само ловце и бомбардере на циљеве на земљи, већ и ловце на циљеве у ваздуху, ради чега одржавају непрекидну везу са центром за навођење.

На појединим секторима, на којима топографски створ земљишта онемогућава осматрање са центра за навођење, постављају се *радарске осматрачке станице*, које достављају осмотрене податке непосредно центру за навођење.

Официре на *визуелним станицама за навођење* одређује команда ваздухопловне јединице од пилота који су стекли искуство у подршци јединица КоВ, стим што батаљон ВОЈИН даје превозна средства и средства за везе са одговарајућим људством. Официри за навођење немају право непосредног позивања авијације, већ им ваздухопловна секција за садејство или центар за навођење предаје авионе за навођење у рејону циља, а у ограниченим условима спољне видљивости стоје у вези и са радарским станицама за слепо бомбардовање. Они треба да буду у непрекидној вези са официрима за везу код пешадиских пукова (дивизија).

Командовање ЈА на фронту врши се искључиво преко елемента ВОЈИН.

Организација ваздушне одбране малих држава

У појединим земљама малог пространства и ограничених материјалних могућности организацијом трупне и територијалне ВО, по мом мишљењу, требало би да руководи команда тактичког ваздухопловства. Поред материјалних разлога ово је условљено и тиме што се аеродроми авијације претежно налазе на периферији државне територије у односу на протезање линије фронта, а уколико се тамо и не налазе у почетној фази рата, није искључено да се у случају

непријатељског продора неће пребазирати у најдубљу позадину. Тактичко ваздухопловство мора бранити своје аеродроме од дејстава из ваздуха, чиме у исто време брани и поједине важне објекте који се и иначе морају бранити ЈА. Поред ловачко-бомбардерске авијације тактичко ваздухопловство може да располаже и посебним јединицама ловаца пресретача — искључиво за ноћна дејства.

У малим земљама могла би се применити и таква организација ВО у којој се целокупном ВО руководи из Команде ВО (при Генералштабу), коју би сачињавала одељења за ваздухопловство (ЈА), ПАА и ПАЗ. Ова би команда планирала ВО државне територије и радила на усавршавању и усклађивању дејстава појединих елемената ВО преко Команде ваздухопловства, Команде артиљерије и Управе грађанске службе ПАЗ. У овом би случају команде ваздухопловства и артиљерије, на основу примљених наређења од Команде ВО, постављале задатке потчињеним јединицама које би организовале међусобно садејство и остваривале га преко својих елемената ВО. Извршни органи за одбрану појединих области биле би обласне команде ВО односно јединице ПА артиљерије и тактичког ваздухопловства. Командовање ЈА вршило би се из центра за командовање и станица за навођење организованих на исти начин као што је наведено за ВО великих држава. По моме мишљењу, друга варијанта је прихватљивија.

Супротно досадашњим начелима употребе службе ВОЈИН, заснованим на искуствима Другог светског рата и рата у Кореји, данас се појављује тежња за формирањем самосталних јединица ВОЈИН (ван формациског састава ваздухопловних јединица непосредно одговорних за организацију и спровођење ВО) и за организовањем издвојеног и самосталног центра ВОЈ. Ово се гледиште заснива на схватању да је немогуће обезбедити непрекидност пријема података ВОЈ и стално обавештавање за време премештања КМ команданта тактичког ваздухопловства и што центар ВОЈ о ваздушној опасности једновремено обавештава не само ваздухопловство већ и остале видове оружане силе и грађанску службу ПАЗ-а. Због тога се и центри ВОЈ морају издвојити из састава КМ команданта тактичког ваздухопловства и формирати самосталне центре непосредно у саставу Команде ваздухопловства, која би преко њих руководила целокупном службом ВОЈИН и дејствима ЈА.

Насупрот овој концепцији, мишљења сам, да је служба ВОЈИН нераздвојни и саставни део ВО и да се мора налазити у саставу оне команде која непосредно организује употребу ЈА, и садејство са ПАА и стварно управља дејствима ЈА на датој територији (а то је команда тактичког ваздухопловства), јер је то неопходни услов за правилно експлоатисање службе ВОЈИН и ЈА. Ако би се формирао посебан и одвојен центар ВОЈ онда станице за навођење не би достављале податке непосредно у оперативну салу команданта тактичког ваздухопловства већ издвојеном центру ВОЈ. С друге стране, овај центар не би имао могућности да проверава да ли осмотрени циљеви

претстављају непријатељску или сопствену авијацију, јер се, у овом посебном случају, не би налазио на извору података о летовима сопствене авијације (оперативној сали ваздухопловног команданта). Због тога би неминовно долазило до неправилног идентификовања циљева у ваздуху, а, што је још горе, подаци би се непотребно често и више од једног минута задржавали у центру ВОЈ. Осим тога, пријем података на КМ ваздухопловног команданта преко једне сувишне трансмисије доводио би и до неизбегних грешака, на пример, услед слабе чујности средстава везе, евентуалних кварова, итд. Поред тога, у оваквом би случају аеродромски органи за контролу летења морали да једновремено најављују летове центру ВОЈ, КМ ваздухопловног команданта и јединицама ПАА, а то изискује посебне канале везе. Најзад, радарским станицама за навођење најављени летови достављали би се преко центра ВОЈ — дакле, посредним путем, услед чега би неминовно и код њих долазило до закашњавања у идентификовању циљева, нарочито код летова млазне авијације. Због свега наведеног целокупан систем ВОЈ губио би свој смисао и ефикасност и отежало би се командовање авијацијом и осталим елементима ВО.

Зато би, по мом мишљењу, најављивање летова требало вршити преко аеродромских контрола летења и податке непосредно достављати оперативној сали на КМ команданта одговорног за организацију ВО. Према томе, центар ВОЈ (као секција оперативне сале) треба да се налази у оперативној сали ваздухопловног команданта који руководи целокупним системом ВО, јер би се тиме постигла највећа брзина у обавештавању и у великом степену смањила не само могућност отварања ватре ПАА и подизање своје ЈА на сопствене авионе у ваздуху већ и штетно узбуђивање цивилног становништва, индустрије, итд.

Непрекидност функционисања службе ВОЈ при премештању КМ команданта тактичког ваздухопловства обезбеђивала би се организовањем резервног КМ, које би преузимало командовање авијацијом у ваздуху и службом ВОЈИН све до поновног организовања главног КМ, односно центра ВОЈ. Ово тим пре што састав сваке тешке и лаке станице за навођење омогућава формирање резервног КМ и преузимање свих командних функција КМ. Тиме се омогућава непрекидно командовање авијацијом у разноврсним тактичким ситуацијама и непрекидно функционисање службе ВОЈИН.

Мишљење да јединице ВОЈИН не могу бити у саставу ваздухопловног корпуса, зато што он није стално везан за један одређен фронт неоправдано је, пошто јединице ВОЈИН треба да се налазе у потпуној оперативној потчињености команданта који је непосредно одговоран за организацију ВО.

Иако се КМ команданта тактичког ваздухопловства, према развоју ситуације, може померати по фронту и дубини, ипак сматрам да је мало вероватно пребазирање целокупног тактичког ваздухопловства с једног фронта на други, сем у случају општег повлачења

свих оружаних снага. Много је вероватније пребазирање извесног његовог дела или интервенисања ваздушним маневром с једног војишта на друго. Но, ако би и дошло до пребазирања целокупног ваздухопловства с једног фронта на други, тада би, по мом мишљењу, требало препотчинити јединице ВОЈИН из састава тактичког ваздухопловства оном команданту који ће, после пребацивања основних снага ЛА, бити одговоран за ВО на дотадашњем фронту, или их препотчинити Команди ваздухопловства, уколико постоје реалне могућности за успешно пресретање непријатељске авијације.

Постоји и могућност да се центри ВОЈ организују у тактичком ваздухопловству при тешким станицама за навођење, које се у оваквом случају називају центрима за ВОЈИН. Са ових центара за навођење вршило би се сасређено управљање летовима свих видова авијације и службом ВОЈИН за рачун команданта тактичког ваздухопловства преко његовог сталног претставника у центру ВОЈИН. Ова последња варијанта изискује одлична средства везе и непрекидну повезаност између свих елемената ВО. А пошто лични контакт омогућава најбоље садејство, потребно је да центар ВОЈ буде у саставу КМ команданта тактичког ваздухопловства, тј. поред здруженог центра садејства.

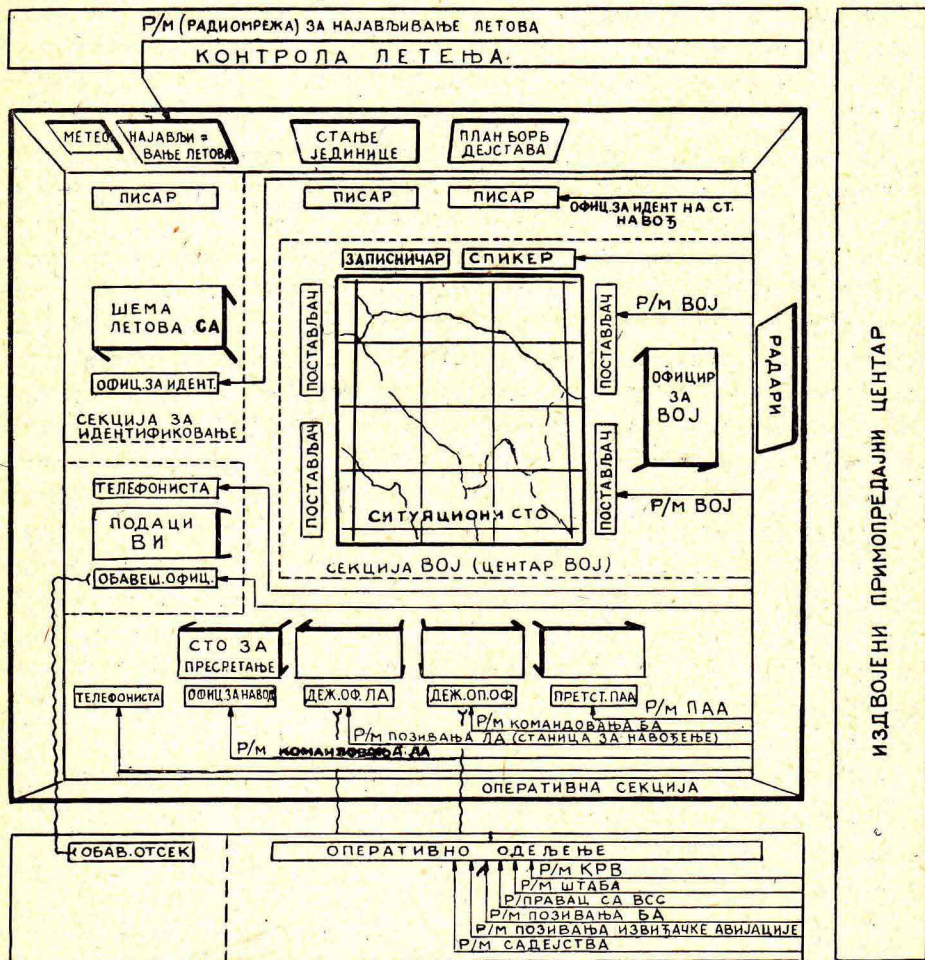
Према свему горе изнетом, по мом мишљењу, служба и центри ВОЈИН, могу се налазити само у саставу тактичког ваздухопловства или обласних команди ВО. На овај се начин, поред осталог, може најбоље обезбедити садејство са јединицама ПАА и одржавање везе са посадом у ваздуху, као и позивање ЛА за пресретање циљева у ваздуху. Најзад, треба имати у виду да самостална организација ВОЈИН не постоји ни у једној армији.

Непосредно руковођење службом ВОЈ у целини (укључујући ту и давање података на таласу обавештавања), по моме мишљењу, најбоље се може вршити из оперативне сале ваздухопловног корпуса (види слику бр. 5).

Треба напоменути да се, поред тога што самостални центар ВОЈ не може успешно одговорити својој намени и задацима, фузионирањем центра ВОЈ са оперативном салом ваздухопловног корпуса уштеђују знатна материјална средства и смањује број људства ангажованог на служби ВОЈ. Да би командант тактичког ваздухопловства при оваквој организацији могао успешно командовати свим видовима авијације (укључујући ту и ЛА у систему ПАО), неопходно му је потребан помоћник за ВО, који би у његово име руководио це-

локупном организацијом ВО на једној територији и имао право коришћења и додељене ЈА за ВО.

Командант тактичког ваздухопловства, према конкретној ситуацији у ваздуху, одређује потребан број авиополетања за одбрану

СА = сопствена авијација

Р/М = радиомрежа

Скица 5. — Оперативна сала ваздухопловног корпуса

важнијих објеката (аеродроми, индустрија, итд.), за заштиту и подршку КоВ и заштиту бомбардерске авијације. Неутрошена авиополетања ЈА, намењена за извршење једног задатка, могу се увек употребити за извршење других задатака. Поред тога, и ловачко-бом-

бардерска авијација ангажована за подршку КоВ по потреби може интервенисати против непријатељске бомбардерске авијације која угрожава објекте, које иначе брани ЈА. На овај се начин постиже економичност и гipкост у упортеби авијације сасређене у рукама команданта тактичког ваздухопловства, а нимало се не спутава употреба авијације од стране претпостављене ваздухопловне команде. Из овог произилази да би и ВО у оквиру ваздухопловства дала најбоље резултате када би њом руководио командант тактичког ваздухопловства.

Постојањем посебне Команде ВО (при Генералштабу) постигло би се јединствено руковођење трупном и територијалном ВО. Команде ваздухопловства и артиљерије и Управа ПАЗ-а би на основу примљених директива од Генералштаба (Врховне команде) постављале задатке својим извршним органима ВО, који би на основу њих организовали међусобно садејство. Извршни органи ВО за ваздухопловство би били центри за командовање (одељење за ВО) ваздухопловних корпуса или армија, а за артиљерију центри за управљање ватром ПАА (одељења за ПАО) команди армија или група армија (фронтова).

Односи између ЈА и ПАА били би равноправни и заснивали би се на директивама претпостављених команди, постојећем приоритету и на међусобном садејству. Најзад, служба ВОЈИН би била јединствена за целокупну државну територију и јављала би се као орган команданта тактичког ваздухопловства, а центар за командовање био би елеменат КМ ваздухопловног команданта. Овако спроведена организација ВО, по мом мишљењу, претстављала би за мале државе најповољније решење.

УРЕЂЕЊЕ ПОЗАДИНЕ У РАТУ

Војно-територијална подела земље, као и начин управљања, који су спроведени још у време мира обично остају непромењени и у току рата. Међутим, подела територије у захвату оперативних јединица мења се и прилагођава конкретной ратној и борбеној ситуацији. Али и начин уређења те територије и управљања на њој ипак подлеже извесним начелима која одговарају основној концепцији вођења рата (на својој или непријатељској територији), величини ратишта (државне територије), примењеној организацији командовања, итд.

У овом ћу чланку покушати да размотрим неколико питања уређења позадине и рада служби у односу на фронт јединице, не везујући их ни за какву конкретну ситуацију.

Фронт и позадина. Пре свега, поћи ћу од поставке да свака јединица у борбеном поретку има свој фронт и одговарајућу позадину. Међутим, иако сам фронт, као појам, има многоструко значење, нас овде интересује фронт као територија (линија, рејон, појас, зона, просторија) коју заузимају борбени пореци јединица — од најмањих до највећих. Фронт је у суштини ограничен борбеним поретком јединице, како по ширини тако и по дубини. Отуда фронтови, посматрани са ове тачке гледишта, код разних јединица различито и изгледају, на пример, код одељења и водова претстављају углавном линије неправилних облика, док код чета, батаљона, пукова и виших јединица обухватају: рејоне, појасе, зоне или просторије.

Сваки фронт мора имати и своју позадину на коју се наслања, или, како се то још каже, на коју базира. Према томе, и позадине јединица — од најмањих до највећих — су такође територије које се налазе позади фронтова тих јединица и ограничене су по дубини обично распоредом установа дотичних јединица, а нарочито њихових база. Са позадине јединице добијају „снаге и средства за живот и борбу“ и на њу „евакуишу све што им није потребно на фронту“.

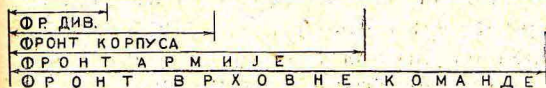
При овоме се поставља питање: од које јединице (инстанце) је целисходно означавати позадину, одређивати њене границе и предузимати нарочите мере за њено уређење, као и да ли величина тих просторија, затим делатности које се обављају на њима и, најзад, број, величина и значај њихових објеката захтевају неку посебну (специјалну) команду? По моме мишљењу једна од могућих а за

одређену ситуацију практична варијанта била би да се цела државна територија ради командовања и управљања подели на *фронт* и *позадину* Врховне команде, и да се слична подела спроведе преко армија и корпуса све закључно са дивизијом. За уређење свих тих позадина и отправљање разних служби на њима сматрам да је потребна посебна команда.

Код јединица нижих од дивизије није потребно посебно обележавати позадину, делити је и за њено уређење формирати посебну команду, пошто је њихова позадина релативно малог пространства. Тако, на пример, читав пуковски рејон улази у борбену зону, уређује се за непосредна борбена дејства, изложен је непосредном дејству непријатеља са земље, има врло релативну стабилност, становништво и јавне установе се углавном са њега иселавају, у њему је засићеност трупама највећа, итд.

Према томе, по моме мишљењу, требало би посебно означавати позадине дивизија, корпуса (када су и снабдевачки органи), армија и Врховне команде, чије би непосредно уређење и отправљање свих служби спадало у задатак „команди позадина“ наведених инстанца, стим да фронт више команде обухвати и позадине потчињених јединица.

	ПОЗАДИНА 4 ДИВИЗИЈЕ	ПОЗАДИНА 2 КОРПУСА	ПОЗАДИНА 1 АРМИЈЕ	ПОЗАДИНА ВРХОВНЕ КОМАНДЕ
И О Н Р Е Ј	ПОЗАДИНА 3 ДИВИЗИЈЕ			
И К О В С К	ПОЗАДИНА 2 ДИВИЗИЈЕ	ПОЗАДИНА 1 КОРПУСА	ПОЗАДИНА 1 АРМИЈЕ	ПОЗАДИНА ВРХОВНЕ КОМАНДЕ
П У К О В С К	ПОЗАДИНА 1 ДИВИЗИЈЕ			

Шема поделе територије на фронт и позадину .

Командовање позадином. — За решење ових проблема неопходно је одговорити на следеће питање: да ли је уопште потребно делити територију у захвату оперативних јединица на *фронт* и *позадину* и да ли су за уређење тих позадина и отправљање служби на њима потребне посебне команде?

У савременом рату борбена се дејства брзо одвијају, границе између фронта и позадине се често мењају, а ратиште, нарочито борбена зона, засићени су трупима и техником. Ако би се пошло само од ових чињеница изгледа да би било најцелисходније да се територија уопште не дели у захвату оперативних јединица и да се командовање и управљање врше преко јединствених органа, који би били надлежни за питања из свога делокрута на целој територији, тј. и за фронт и за позадину.

Али је, са друге стране, исто тако чињеница да се у савременом рату и на позадини све усложнило. На било којој од напред наведених позадина (дивизије, корпуса, армије и Врховне команде) знатно се повећао број објеката од мањег, или већег значаја за фронт, као што су: разне врсте комуникација, мостови, пропусти, тунели, слагалишта, базе, насеља са низом објеката које користи војска као: разне радионице, болнице, млинови, силоси, пекарнице, перионице, предузећа за прераду, итд. Сви су ови објекти необично важни за фронт и због тога их треба што боље обезбедити од разних видова непријатељског дејства. Даље, на позадини наведених јединица, као и на позадини Врховне команде, постоје и органи народне власти, војно-територијални органи, допунске и резервне јединице и установе, разна индустриска постројења, итд., чији међусобни однос треба ускладити и њихове делатности усмерити тако да се у првом реду задовоље потребе фронта, а затим и потребе становништва. Узмимо на пример: одобравање коришћења комуникација и објеката на њима, с обзиром да сви напред наведени органи имају потребу (често и једновремено) за њима, или питање сигурности и реда на позадини: одређивање рејона размештаја, забрана (дозвола) кретања, војна цензура, маскирање трупа и установа, итд.

Свим овим питањима баве се добрим делом територијални органи у рату. Међутим, рејон једне оперативне јединице, па према томе и њене позадине, одређује се према борбеној ситуацији. Због тога се он нормално неће поклапати са постојећим војно-територијалним границама. Напротив, готово редовно ће се догађати да ће оперативне границе захватати делове територије већег броја разних војно-територијалних команди. Из тих, а и због других борбених разлога, једна постојећа војно-територијална команда неће се моћи бавити свим горе наведеним питањима на позадини у захвату једне оперативне јединице у оној мери и онако како је то потребно фронту дотичне јединице. Зато сва наведена питања у већој или мањој мери морају бити у надлежности органа оперативне јединице, па у том смислу и делови територијалних команди морају испуњавати њихове захтеве.

Сада се још поставља питање: да ли се командант може бавити свим напред наведеним проблемима преко постојећих јединствених органа и преко општег штаба. Разумљиво је да може, само би у томе случају послови који се односе на позадину неминовно у знатној мери апсорбовали и време и пажњу не само команданта, већ и начелника штаба и осталих органа општег штаба. Значи, овим се не би постигло оно што савремена борба захтева а што ће убудуће још и више захтевати: растеретити што више команданта и њенов штаб од свега онога што није непосредно везано за сама борбена дејства на фронту.

Због свега напред изнетог потребно је, по моме мишљењу, ставити позадину под команду једног посебног старешине (команданта позадине), који би, у границама надлежности које му се пропишу, а познавајући намере команданта јединице и ситуацију на фронту, највећим делом иницијативно и самостално али у интересу фронта, у име команданта јединице решавао највећи број питања. Ратна ће пракса то неминовно захтевати. Потпуно је разумљиво да ће овакав командант позадине морати у одређеним временским роковима не само да извештава команданта о уређењу позадине и стању свих врсти обезбеђења, него ће морати и да прима потребне директиве, наређења и упутства за рад, чиме се баш и постиже правилан однос између оперативних циљева и материјалних извора.

Али како смо из ранијег излагања видели, многа питања у позадини су, не само стручне већ и општевојне природе (дејства мањих размера, стражарска служба, смештај трупа и установа, њихово маскирање, обезбеђење комуникација и ред на њима, дозвола кретања, војна цензура, итд.). Да би командант позадине могао са успехом да извршава и задатке у вези снабдевања, лечења, ремонта и евакуације, и све ове задатке општевојне природе, и то јединствено према потребама фронта, неопходно је потребно да он има под собом и један солидан оперативни орган, који би у суштини био општи штаб у маломе. Овај оперативни орган (заједно са стручним органима служби) код неких војски постоји као помоћни или специјални део штаба, а код неких као други део команде. Међутим, назив овде није битан, већ је важно уочити да од правилне и целисходне поделе команди (штабова) и правилног груписања појединих органа у једном или другом делу команде (штаба) зависи умногome успешно функционисање команде као целине.

За решење овог питања могуће су разне варијанте, као на пример:

— да у првом делу команде (штаба), поред оперативних органа, могу постојати и органи свих служби који би били обједињени под командом начелника штаба, док би остали органи служби, са вишемање извршном (набавном или слагалишном) улогом, били у другом делу команде (штаба);

— да у првом делу команде (штаба) нема никаквих материјалних ни других органа служби, док би у другом делу команде

(штаба) били сви органи служби заједно са једним јачим оперативним органом као делегираним делом општег штаба и

— да у првом делу команде (штаба) буду само најнужнији плански органи појединих служби (на пример, техничке, саобраћајне, итд.), а да сви остали органи служби, заједно са једним оперативним органом, буду у другом делу команде (штаба).

На основу досадашњег искуства при изучавању овога питања мени изгледа да су најбоља она решења која омогућавају начелнику штаба да у вези са једном операцијом изврши прорачуне и планирања и по битним материјално-техничким потребама помоћу органа првог дела команде (штаба) и да се, са друге стране, омогући команданту позадине да помоћу органа другог дела команде (штаба) решава највећи део стручних и општевојних задатака у позадини. Ово је остварљиво код оних команди код којих у првом делу команде (штаба) постоји један (релативно мали) материјално-плански орган, састављен од официра потребног броја служби (техничке, саобраћајне, итд.), а у другом делу команде (штаба), поред органа служби, и један оперативни орган, чија је улога раније објашњена. Међутим, ово питање, због своје деликатности, захтева посебну и документовану студију која би потврдила или оповргла овакав закључак.

Службе на позадини. — Све делатности на позадини јединица и на позадини Врховне команде су у суштини помоћног карактера, без обзира које их војне формације и каквим средствима врше, само ако служе обезбеђењу дејства на фронту одговарајућих јединица. Према томе, свака формација (без обзира да ли има у себи својство рода или службе) може да врши у одређеном периоду оперативну или помоћну службу, иако су код свих армија организациски једни органи унапред намењени за оперативну, а други за помоћну службу¹⁾. На пример, један пешадиски пук може дуго времена да врши обезбеђење неке железничке пруге или аутомобилског пута и он тада врши помоћну службу. Наравно, да и разне радне, стражарске и друге јединице и установе, намењене за помоћну службу, могу бити употребљене у борби на фронтовима јединица којима припадају и оне тада врше оперативну службу.

Из напред изнетог види се да су помоћне делатности у рату многобројне и да их могу вршити разне јединице, установе, органи и команде. Ипак, све те многобројне помоћне делатности могу се углавном груписати у одређене врсте, као што су: саобраћајна, транспортна, снабдевачка, грађевинска (изградња, оправка и одржавање свих врста комуникација и сталних објеката), санитарска, ветеринарска, ремонт (оправка, евакуација оштећене технике и др.), сигурност и безбедност на позадини (стражарска и патролна служба, употреба

¹⁾ Данас у технички развијеним земљама и армијама јединице и установе служби имају у своје органском саставу јединице родова (ПАМ чете и др.) које стоје под директном командом старешина јединица и установа служби, а убудуће се може очекивати само још веће ангажовање родова за потребе позадине (лаке ПА јединице, делови оклопних јединица и др.).

потерних одељења, оперативних и тактичких јединица и делова, ПАО, обавештајна служба, евакуација, рушења, прекид и запречавање комуникација, завођење изузетних мера — војне цензуре, ограничавања кретања, евакуације становништва и других — итд.), поштанско-телеграфска, попуна јединица на фронту (људством, стоком и материјално-техничким средствима), асанација бојишта, војна пошта, чување ратних заробљеника и друге.

Овде су најкраће изложене само врсте делатности као такве, а који ће органи, јединице и установе обављати поједине од ових делатности (служби) није важно за предмет овога излагања. Међутим, важно је уочити да нам разноврсност и садржај ових делатности указују да помоћну службу могу да врше на позадини једне јединице (или на позадини Врховне команде) не само помоћне јединице које су за ту службу и намењене, већ и јединице свих родова и специјалности (струка) војске, само ако та служба има за циљ да обезбеди дејство трупа на фронту. Али је, при томе исто тако важно напоменути да у службу безбедности, о којој је раније било речи, не спадају и дејства у позадини већих размера, као на пример, акције против непријатељских тактичких или оперативних десаната и сл., пошто таква дејства не би више имала карактер помоћне делатности у односу на фронт, већ би, напротив, значила дејство на новом фронту који нам је непријатељ наметнуо. Ово је важно нагласити да би се видело када и која дејства делова појединих родова и специјалности (струка) војске претстављају помоћну службу, па, према томе, и за које се задатке и до које јачине могу стављати јединице родова (струка) под команду команданта позадине, односно до које се мере по питању безбедности на позадини могу протезати права, дужности и одговорности команданата позадине и његових оперативних органа (штабова), уколико и где и ови постоје. Наравно да су ова питања нашла различита решења у разним армијама. Моје је мишљење да све органе који својом делатношћу на позадини помажу фронт треба ставити под команду команданта позадине (потпуно или уз извесна ограничења).

План уређења позадине. — Уређење позадине тактичких и оперативних јединица и Врховне команде, а такође и организација и отправљање свих служби, регулишу се још за време мира „Плановима за уређење позадине“ за поједине ратне случајеве, и то обично за њихова почетна дејства, док ће даље уређење позадине у току ратних дејстава зависити од развоја ситуације.

Уређење позадине начелно обухвата: уређење саобраћаја, организација безбедности у позадини, санитарске и ветеринарске мере, организација снабдевања (материјалним и техничким средствима, попуна људством и стоком, распоред база и слагалишта, одређивање количина материјално-техничких резерви и њихов распоред, извори за снабдевање, начин снабдевања, итд.) и друго.

Начела за уређење позадине. — За уређење позадине било ког степена и за рад служби постоје извесна начела, која морају имати

у виду све старешине. Одговорни органи за непосредно уређење позадине и рад служби морају, пре свега, схватити да они управо постоје ради омогућавања успешног дејства својих јединица на њиховим фронтovima и да, према томе, они нису сами себи циљ већ само помоћни организам својих трупа. Стога они морају стално тежити да што боље задовоље потребе фронта и улагати крајње напоре за заједнички успех. Свако уређење позадине мора да одговара тактичкој, односно оперативној ситуацији јединице. Због тога је неопходна стална и присна веза команданта позадине и његовог оперативног органа (штаба) са командантом који наређује и штабом који планира операције. Поред тога, потребна је стална и тесна веза и са командом позадине претпостављене команде, у циљу благовременог обезбеђења добијања података о могућностима и слању материјалних потреба и њиховом пријему и ускладиштењу.

Уређење позадине и рад служби треба да буду тако спроведени да се на фронту јединице никад не осети ма каква оскудица, а сигурност (безбедност) тако огарантована да командант јединице, штаб, органи и трупе на фронту буду до максимума ослобођени брига за позадину.

Саобраћај у целини треба да буде тако организован да благовремено обезбеди целокупан дотур и евакуацију, а потребе у животним средствима, материјалу и техници треба правилно предвиђати и требовати у границама неопходних количина, али тако да дејства јединица на фронту не буду доведена у питање због њихове необезбеђености потребама.

Коришћење месних средстава мора бити увек спроведено према заповести и плану претпостављене команде и у њему не сме да влада анархичност. У савременим условима вођења рата не могу више да се у потпуности усвоје начела: „потребе прикупљати из месних средстава као да се ништа неће добити из позадине...“ (бар не на сопственој територији), и „дотурање потреба из позадине вршити тако као да се ништа не може наћи на лицу места“, већ се мора прибећи комбинацији и једног и другог система снабдевања, али само по плану претпостављене команде.

При свему овоме треба имати увек у виду да се у нападу продужују, а у одбрани често скраћују путеви дотура и евакуације, па, сходно томе, треба благовремено предвиђати и у правом моменту спроводити померање база и других установа, иначе може наступити опасност да у нападу дотур застане (односно да се одужи евакуација), а у одбрани да ове установе постану плен непријатеља. С друге стране, треба водити рачуна да је премештање база спор и тежак посао и да за то никада неће бити довољно транспортних средстава. Због тога рејон база треба одређивати тако да се што ређе премештају, али да се ипак омогући благовремени дотур и евакуација материјала. Распоред слагалишта и других установа треба вршити растресито према могућностима њиховог правилног функционисања и потребама ситуације и делити их ради сигурности, уколико то до-

звољавају капацитети транспорта за благовремен дотур и евакуацију. При овоме успешно обављање функција јединица (установа) на позадини има приоритет у односу на њихову безбедност.

Органи за обављање служби на позадини. — Ако се имају у виду многобројне делатности на позадини једне јединице, а поготову оне делатности којима је циљ обезбеђење дејства трупа на фронту, може се уочити да службу на позадини врше многобројни органи: територијални (који се у целини налазе на њој), затим специјално одређени органи оперативних команди, команди појединих комуникација, станица, итд., којима ће неминовно помагати и сви органи и организације грађанског сектора који се затекну на позадини. А пошто сви ови органи управљају у оквиру своје делатности и надлежности, потпуно је разумљиво да се сви они у захвату позадине једне јединице морају подредити старешини који ће у име команданта те јединице командовати на њеној позадини, јер се само на тај начин може обезбедити координација и максимално планско залагање за потребе фронта.

Заповест за позадину регулише основна питања за уређење позадине и рад служби и њоме се регулишу сва питања уређења сопствене позадине и позадине потчињених јединица. Ове се заповести различито третирају кроз правила разних армија, а и кроз њихову литературу. Иако је у једном оваквом чланку немогуће дати опширнију критичку анализу тих различитих схватања, ипак их је — ради лакшег схватања даљег излагања — потребно изнети у најкраћим цртама.

Руска Ратна служба штабова (РСШ²) (тачка 48 и 234) говори само о „заповести за позадину“, која се издаје одвојено али и једновремено са операциском заповешћу. Она садржи десет одредаба, међу којима и „распоред позадинских јединица“, али се уопште не помиње одбрана позадине. Ова је заповест уствари саставни део операциске заповести и садржи податке који се односе на команду потчињених јединица а делимично и на органе на позадини сопствене јединице.

Привремено Упутство о организацији и раду армиске позадине³) предвиђа такође заповест за позадину, која садржи углавном све одредбе као и она у наведеној РСШ, стим што регулише још и питања: „евакуација заробљеника“, „заштита и одбрана позадине“, „обезбеђење везе“ и „рокови за подношење позадинских извештаја“. И ова заповест садржи податке који се односе на команданте позадина потчињених јединица и на органе на позадини сопствене јединице.

Према немачкој „Организацији и току службе снабдевања оперативне војске“), „код материјалних заповести треба разлико-

²) Превод с руског, 1945 г., изд. Војно-издавачког завода МНО.

³) Превод с руског (табаци), изд. 1948 г., за наставне потребе.

⁴) Војно-економски гласник бивше Југословенске војске, 1940 г., свеска април-јуни.

вати: а) оне које се издају борачким деловима и б) оне које се издају ... службама". По немачким прописима прве заповести садрже само оне одредбе, које трупа мора безусловно да зна, издају се једно-временно са оперативним заповестима (као њихова допуна) и носе назив „Нарочите одредбе за ... службе". Пошто службе (уствари њихове јединице и установе) не добијају оперативне заповести, то ове одредбе садрже у најкраћим цртама и општу оријентацију о ситуацији и намери команданта. Поред ових, у немачкој војсци су постојале и „административне заповести", које су издавали претпостављени стручни органи својим јединицама и установама за стручни рад.

Према Штабној служби Америчке армије⁵⁾ борбене заповести регулишу операције и администрацију на бојишту. Поред њих постоје и т.зв. административне заповести, које детаљно предвиђају снабдевање по гранама, евакуацију и лечење у болницама, транспорт, одговарајуће јединице и установе и лична питања особља. Ове се заповести могу издавати самостално или као прилози оперативних заповести, а односе се на потчињене команданте и на све органе на позадини сопствене јединице.

Све су напред наведене заповести врло дуге по садржини (изузев оних код бивше немачке војске) тако да би у пракси могле за-кашњавати у односу на оперативне заповести. Затим, оне својом ширином захватања проблема доводе команданте јединица у ситуацију да издају заповести и по оним питањима која ни њима самима нису довољно позната, на пример: целокупно снабдевање свим средствима, снабдевање установа и делова на позадини, размештај свих јединица и установа на позадини које служе за материјално-техничко и санитетско обезбеђење, итд. Али и поред све ове њихове ширине овакве заповести не могу да обухвате сва питања на позадини једне јединице, која се, због своје природе, неопходно морају регулисати такође кроз заповести.

По моме мишљењу, најпрактичнији и најцелисходнији поступак је онај који омогућава команданту јединице да путем своје заповести регулише само основна питања о уређењу позадине потчињених и своје јединице. Ове одредбе морају бити кратке и обавезно треба да уђу у оперативну заповест, као на пример: границе позадине, рејони размештаја база, количине основних материјалних средстава, норме утрошка, ред дотура, место другог дела команде и све друго што би у конкретној ситуацији било потребно. Сви ови подаци могу се дати и као прилог уз оперативну заповест под „Уређење позадине и рад служби".

Сва остала питања на позадини једне јединице треба да регулише својом заповешћу командант позадине, чиме он на позадини баш и одмењује команданта своје јединице. Потпуно је разумљиво да ту треба предвидети и организацију и контролу њиховог извр-

⁵⁾ Превод-1953 године.

шења. Та питања су бројна и она се не дају унапред сврстати у неке форме. Ја ћу нека од њих навести, ограђујући се да дам макар и начелну форму заповести команданта позадине, која може бити јединствена, а често и делимична, што ће зависити од стања и ситуације на позадини. Нека од тих питања јесу: рејон размештаја свих јединица и установа служби, уређење саобраћајне службе, мере безбедности, организација снабдевања, санитарске и ветеринарске мере, израда разних фортификациских и других објеката, ред на позадини (контрола кретања, одређивање часа до кога је дозвољено кретање становништву, издавање пропусница за фронт појединим лицима која долазе из позадине, смештај пролазећих јединица, итд.), мере у вези са прописима из Женевских Конвенција (асанација бојишта, прихват ратних заробљеника, поступак са рањеним и болесним, итд.) и друге мере које конкретна ситуација буде захтевала.

Тамо где се командант позадине у рату буде савесно бавио свим овим питањима и са потпуном одговорношћу, командант и општи штаб биће у могућности да се баве претежно питањима дејства на фронту, чему се у рату неминовно мора тежити. У противном напред наведена и друга питања на позадини у знатној мери би одвлачила пажњу команданта јединица. Поред наведене предности, оваквим решењем надлежности командант позадине, као заменик команданта јединице, заузимао би своје право место у односу на рад служби и других органа на позадини.

Мајор **ЈОСИП МИТРОВИЋ**

„КАКО ИЗБЕЋИ УБИТАЧНО ДЕЈСТВО АРТИЉЕРИСКЕ ПРИПРЕМЕ?“

У чланку који је под горњим насловом изашао у „Војном делу“, бр. 9/54 године, поново се покреће врло актуелно питање које још није решено и поред полемике која је о њему вођена. Не желим улазити у дискусију о томе како и где треба груписати своје снаге да би се сачувале од дејства непријатељске артиљерије, али, по моме мишљењу, не може се прихватити да се склоништа граде у висини друге или треће линије ровова и да се у њима заклањају сопствене снаге са прве линије за време нападачеве артиљериске припреме у првом реду зато што је отстојање треће линије ровова од првог рова исувише велико. Поред тога, требало би размотрити и питање постројавања борбеног поретка и заштите живе силе и ватрених средстава у случају примене атомског оружја од стране нападача, али би то изискивало посебну студију.

Писац чланка сматра да масовној артиљериској ватри треба, пре свега, супротставити растресити борбени поредак и поред осталог каже:

„Пошто је очигледно да се за сваког борца не могу изградити склоништа солидне јачине, биће најбоље ако се за заштиту живе силе и ватрених средстава раде склоништа највише за једно или још боље за пола стрељачког одељења... Ако се, на примјер, у једном батаљонском одбранбеном рејону изради око 40 одељењских или 80 полуодељењских малих склоништа... онда ће вероватноћа погађања због мале величине склоништа бити мања... Било би потребно да *склоништа буду у самом рову*¹⁾ или највише 30 метара далеко од ватреног положаја... Пожељно је да њихова покривка може обезбедити живу силу од *директних удара граната 122—152 мм*, а у сваком случају бар од њихових парчади“.

Пре свега, наша правила не препоручују израду већих склоништа од одељењских²⁾, већ предвиђају израду блиндажа за 3—5 војника — значи за полуодељење. Покривка ових склоништа не омогућава заштиту од директних удара граната 122—152 мм, јер су то склоништа лаког типа, која штите само од митраљеских рафала и мина 82 мм. Било би врло корисно изграђивати склоништа *тешког типа*, каква предлаже писац, јер она могу да пруже солиднију заштиту живој сили

¹⁾ Курзив је мој у целом чланку. — Ј. М.

²⁾ Инжињерско правило за пешадију.

и ватреним средствима: Изградњом таквих склоништа могао би се, углавном, решити проблем заштите живе силе, али тиме не би била решена сва основна питања која се постављају пред браниоца, као што су: сламање непријатељског напада и наношење тешких губитака нападачу пред предњим крајем.

Полазећи од тога да би се изградњом склоништа тешког типа могло успешно решити питање заштите живе силе и ватрених средстава, намеће се питање колико је то остварљиво, тј. какве су техничке и стварне могућности за израду тих склоништа и шта све њихова израда изискује од једне јединице. Размотримо најпре како би изгледало једно такво склониште за заштиту од директних погодака гранате 122 мм. Заштитна покривка склоништа може да се ради у једном слоју (од саме земље) и у више слојева, међу којима је најважнији слој распрскач који може бити од опеке, камена или бетона. У сваком случају, у ратним условима можемо највише рачунати на употребу камена. Сама висина склоништа износи најмање 180 см, носећи слој 50 см, еластични слој 100 см, слој распрскач 170 см и маскирни слој 30 см. Ако се томе дода још и подметач од 20 см између скелета склоништа и носећег слоја, излази да цело склониште треба да иде под земљу 5,5 метара. Код склоништа са заштитном покривком само од набијене земље та дубина достиже 6,5—7 метара.

У погледу прорачуна материјала задржају се само на склоништима са покривком у више слојева, узимајући димензије склоништа које и писац чланка предлаже, тј. 1 метар ширине и 5 метара дужине. За израду таквог склоништа (заједно са уређајем за колективну заштиту од Бот-а) потребно је око 19 кубних метара дрвене грађе. С обзиром на дубину склоништа потребно је ископати 144 м³ земље, док за израду слоја распрскача за такво склониште треба 51 м³ камена. За израду 40 таквих склоништа (у једном батаљонском рејону) потребно је 2.040 м³ камена, а то у оквиру пука износи 6.120 м³. Рачунајући да 1 м³ камена тежи 1,5 тону, то претставља терет од 9.180 тона или 918 теретних вагона чија је носивост 10 тона.

Посебан проблем претставља питање дрвене грађе, јер само за израду 40 оваквих склоништа треба око 800 м³ грађе. А да ли командант пука може рачунати да ће на лицу места наћи оволику количину грађе која је потребна само за израду склоништа, кад се зна да су поред тога потребне велике количине грађе за израду жичних препрека, за облагање ровова, за израду осматрачница, итд.? По моме мишљењу, не може.

Ситуација код склоништа за заштиту од граната 152 мм још је тежа. Његова дубина под земљом износи 6 метара, јер дебљина саме покривке износи 3,90 метара, од чега на слој распрскач долази 1,90 метара. За израду слоја распрскача овде је потребно 66,5 м³ камена. За 40 склоништа то износи 2.660 м³ или 3.990 тона или око 400 вагона чија је носивост 10 тона, а у оквиру пука 1.197 вагона од 10 тона. Количина дрвене грађе остаје иста као у горњем случају.

Ако претпоставимо да се 50% од наведене количине материјала може наћи на лицу места, ипак остаје да је за један пук потребно до-

турити још 500—600 вагона камена, што зависи од тога о каквом се склоништу ради. Не узимајући у обзир питање да ли у ратним условима можемо очекивати да ће железнице дотурати толике количине камена, остаје да се реши питање превоза те количине са места истовара до места употребе, јер би за то било потребно 1.530 до близу 2.000 камиона носивости 3 тоне. Поред тога, услед тако велике количине камена коју треба уградити и велике запремине склоништа које треба укупати испод нивоа, остаје да се реши шта ће се урадити са преосталом ископаном земљом, јер се она не може сва искористити за затрпавање склоништа. А није једноставна ствар уклонити и маскирати тако велику количину земље а да то не примети нападач. Колика је та количина земље може се сагледати кад се има у виду да само од једног склоништа остаје преко 60 м³ земље.

Овде је било речи само о склоништима за непосредну заштиту живе силе од артиљериске ватре, која нису погодна и за одмор, тако да поред њих треба изградити и изванредан број склоништа за одмор људства.

Поред огромних количина материјала за израду склоништа тешког типа потребно је утрошити и знатно времена. Тако, на пример, за израду једног таквог склоништа потребно је за:

— ископ земље (144 м ³)	288 радних часова
— припрему дрвене грађе	158 " "
— уграђивање и састављање костура	60 " "
— вађење камена (машинским путем)	112 " "
— превоз камена са 5 км удаљења	96 " "
— стављање слоја распркача	100 " "
— затрпавање склоништа земљом	80 " "
— одвоз или разастирање преостале земље	60 " "
— израда саобраћајнице (30 метара)	60 " "

Свега: 1.014 радних часова³⁾

Значи да би за 40 таквих склоништа требало 40.560 радних часова или 11,6 батаљонских радних дана. Међутим, ово је све разматрано кроз призму потпуно слободног извођења радова, без обзира на утицај присуства непријатеља, као и на рад ноћу, због чега би се потребно радно време свакако повећало још за 100—150%. Поред тога, треба имати у виду да ове радове, а нарочито постављање дрвене конструкције у склоништима, није у стању да изводи сама пешадија, већ је за то потребно ангажовати одговарајући број стручних лица-пионира. А да ли се може рачунати да ће пионирска јединица пука, поред радова на запречавању, изради и уређењу КМ и КО пука и осталих задатака које извршава, моћи учествовати у изради тих објеката и у коликој мери? Најзад, ако бисмо били у непосредном додиру са непријатељем, поставља се питање: да ли је уопште могућа израда тих објеката?

³⁾ Овде је узето да просечно један војник са великим алатом може ископати за 1 радни час 0,5 м³ земље. Но, та норма се унеколико смањује копањем у дубину. Поред тога, за вађење и превоз камена узето је 50% од потребне количине радних часова.

Из досада изнетог могу се извући ови закључци:

1) Израда таквих објеката изискивала би огромне количине материјала, радне снаге и времена; 2) извођење ових радова захтевало би огромну количину превозних средстава и велико напрезање транспорта; 3) израда тих склоништа на главном одбранбеном положају била би немогућа у непосредном додиру са непријатељем, а поготову у самим рововима — изузев на добро заклоњеним местима (на задњем нагибу), и 4) таква склоништа не могу се радити на сваком земљишту (на равничастом где су подземне воде близу површине, на слабо пошумљеном земљишту где нема дрвене грађе, итд.).

Писац даље инсистира на томе да би требало изменити ред хитности инжињерских радова и каже:

„Требало би променити досадашњи ред хитности инжињерских радова тако да се склоништа граде упоредо са израдом стрељачких заклона“.

Он даље предлаже да се једновремено граде и склоништа и стрељачки заклони на тај начин што би једна половина одељења радила стрељачке заклоне, а друга половина градила склоништа. Слажем се са тим да склоништа треба изграђивати у првом реду хитности, само је питање у којим случајевима и какав тип склоништа треба радити. По мом мишљењу, уколико нападач располаже и атомским наоружањем, потребно је одмах, тј. једновремено са израдом стрељачких заклона, градити и склоништа у виду заштитних ровова доста дубоких и покривених, јер они штите и од извесних дејстава атомског наоружања. Иначе, ред хитности инжињерских радова није шаблон; он се одређује према стварној ситуацији, тј. с обзиром на удаљеност непријатеља, доба године, земљиште, итд. Тако би, на пример, зими у први ред хитности свакако дошла израда склоништа, у планинама са слабом путном мрежом израда комуникација, итд.

О благовременом изласку пешадије и ватрених средстава из склоништа на своје ватрене положаје за одбијање непријатељског јуриша писац каже:

„Треба обратити озбиљну пажњу и на удаљење ових склоништа од ватрених положаја одељења, односно полуодељења како би људство благовремено могло отворити ватру на непријатељску пешадију и тенкове... Било би потребно да склоништа буду у самом рову или највише 30 метара далеко од ватрених положаја како би борци — пошто благовремено изађу из склоништа и поседну ватрене положаје — могли бар на 100 м испред себе сачекати и тући непријатељске тенкове и пешадију“.

Поставља се питање: да ли је довољно отстојање од 100 м испред прве линије ровова па да се снажном и тачном ватром одбије јуриш непријатељске пешадије и тенкова, да им се нанесу што већи губици и одржи земљиште које се брани? Сматрам да би излазак пешадије и ватрених средстава на ватрене положаје у времену када је нападач већ кренуо са јуришног положаја био прекасан и да се не би постигао циљ који се поставља браниоцу. Нападача треба тући ватром од мо-

мента његовог поласка са полазног положаја па све до предњег краја (и даље уколико не буде заустављен пред предњим крајем). У томе циљу се и организује главна запречна ватра (ГЗВ) на 400 м испред предњег краја, тако да ватра стрелачког наоружања и осталих ватрених средстава у том појасу буде најјача. Због тога наше Пешадиско борбено правило, II део, поставља:

„Свака тачка на земљишту у појасу до 400 метара пред предњим крајем батаљона мора се налазити под ефикасном ватром браниоца... Уколико се непријатељ приближава, уколико се ватра појачава и на отстојању од 400 метара достиже највећу силу. У то време дејствују сва ватрена средства и стрелци“.

Из овог произилази да пешадија и њена ватрена средства морају бити на својим ватреним положајима и остварити ГЗВ још пре избијања нападача на јуришни положај. То практично значи да људство мора бити у рововима и заклонима још у току задњег ватреног налета непријатељске артиљериске припреме, јер би се у противном омогућило нападачу да са што мање губитака избије на јуришни положај, па и ближе. Поставља се питање: како треба ускладити ова два супротна захтева, тј. како се у време нападачеве артиљериске припреме жива сила и ватрена средства могу заштитити у склоништима и истовремено дејствовати по нападачу и коначно остварити ГЗВ. Могло би се рећи да ће у рововима остати дежурна оруђа која ће дејствовати по нападачу, али њихова ватра, која заједно са артиљериском и минобацачком ватром сачињава костур ватреног система браниоца, ипак не може зауставити његово наступање. Усто се мора рачунати и са извесним губитком у овим оруђима.

Ако имамо у виду ефикасан домет стрелачког наоружања и осталих ватрених средстава, онда је (и према захтевима правила и према стварној потреби) најбоље да се жива сила и њена ватрена средства у првом периоду нападачеве артиљериске припреме налазе заклоњена у склоништима, стим да по мери наступања нападачевог борбеног поретка излазе из склоништа и да према врсти и домету свог наоружања отварају ватру по борбеном поретку нападача, тако да у појасу ГЗВ сви дејствују. Тиме се донекле умањује ефекат непријатељске артиљериске припреме, јер се на ватреним положајима не појављује одједном сва жива сила браниоца него постепено. По моме мишљењу, бар засада, нема другог излаза, јер бранилац има да бира: или да у потпуности заштити живу силу, а изгуби организоване положаје за одбрану, или да предузме ефикасније сламање непријатељског напада уз извесне своје жртве постепеним увођењем своје живе силе на ватрене положаје.

ISKUSTVA IZ RATA U KOREJI

OPSADE VONSANA¹⁾

Baražnom vatrom iz topova 12.7 cm sa dva američka razarača koji su uspeli da se provuku kroz minska polja u luku Vonsana — otpočela je 16 februara 1951 opsada toga grada i presečen je najznačajniji put snabdevanja na istočnoj obali Severne Koreje. Posle tog vremena pokretne vazdušne, ostrvske i pomorske opsadne i zaštitne snage Ujedinjene komande, pod nazivom 95 operativne grupe, nalazeći se duboko prema boku u pozadini neprijatelja, kontrolisale su površinu od oko 550 km² oko luke i vezivale za sebe jake protivničke snage. Sistematskom zaprečnom vatrom brodske i ostrvske artiljerije izolovana je sa tri strane luka od pozadine, a pomorskim snagama je, po cenu minimalnih gubitaka u ljudstvu i neznatnog oštećenja brodova, omogućeno da se bez većih teškoća zadrže u njoj.

95 operativna grupa sastojala se iz jedinica SAD, Australije, Kanade, Holandije, Novog Zelanda, Kolumbije, Južne Koreje, Tajlanda i Britanske Imperije. Pod zastavom Ujedinjene komande, jedinice 95 operativne grupe vršile su efikasnu blokadu čitave istočne obale Severne Koreje.

Vonsan se nalazi nešto južnije od polovine puta između Vladivostoka i Pusana, luke na južnom delu poluostrva Koreje. U mirno doba on je bio industrijski i saobraćajni centar sa oko 100.000 stanovnika. Zahvaljujući svojoj divnoj okolini, blagoj klimi i odličnoj plaži, ovo je mesto pre Drugog svetskog rata bilo čuveno letovalište japanskih i korejskih magnata.

Za razliku od severozapadnih luka Koreje, Vonsanska luka nije u toku zime nikada pokrivena ledom, a ima duboku vodu. U vremenu od oktobra do decembra 1950 ovu su luku koristile snage Ujedinjene komande za snabdevanje i transporte. Posle povlačenja kopnenih snaga protivniku se morao što brže preseći ovaj put za snabdevanje, kako bi mu se otežala dalja popuna.

Stalnim bombardovanjem sa mora i iz vazduha Vonsan je pretvoren u ruševine, ali je protivnik, zbog velikog značaja njegove luke, održavao u njemu i dalje deo industrije i saobraćaja. U početku su bombardovanja vršena koncentracijama brodske artiljerije, što je bilo karakteristično za bombardovanja pacifičkih ostrva u Drugom svetskom ratu.

Kasnije je periodičnim, koordiniranim vazdušno-pomorskim napadima na odabrane značajne ciljeve i redovnom uznemiravajućom vatrom patrolnih brodova luka Vonsan držana van upotrebe.

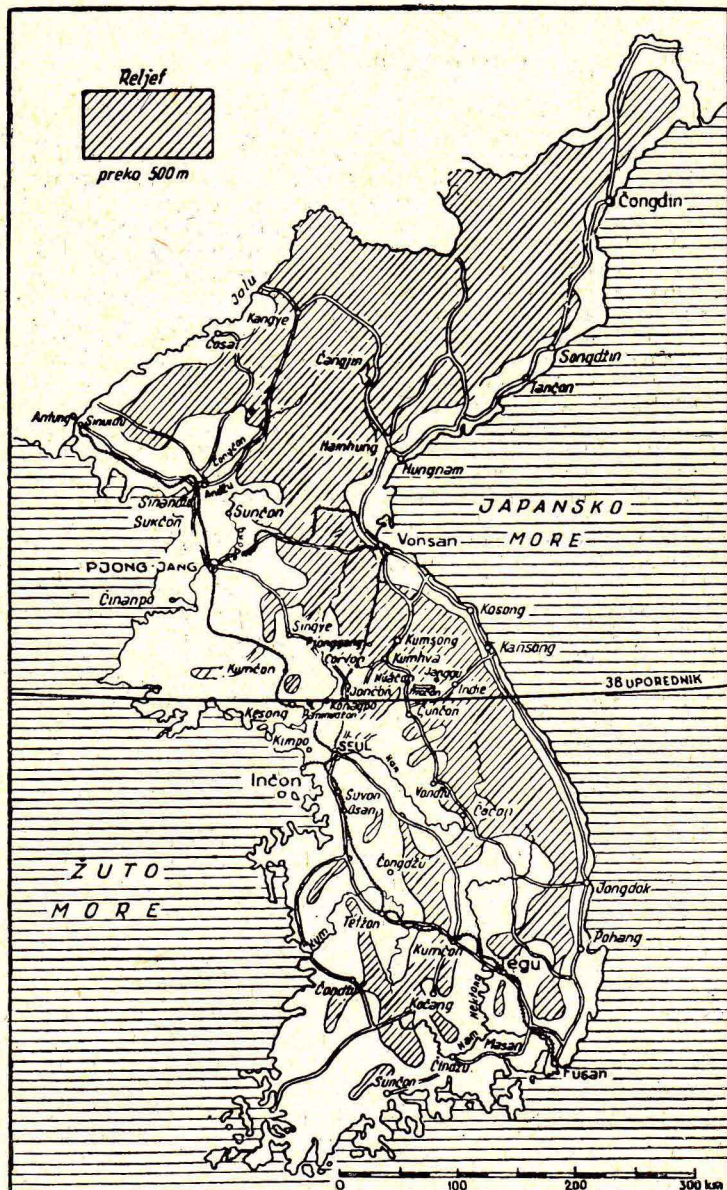
Kroz ulaz u strategijski koridor Seul — Vonsan, kojim vodi najbolji put preko Korejskog Poluostrva, Vonsan kontroliše sav kopneni saobraćaj. Kroz taj grad prolazi ne samo jedna od dveju železničkih pruga koje idu pravcem sever-jug, nego i istočno-obalski putevi. Orografski stvor zemljišta samo je olakšavao presecanje tih komunikacija u gradu i duž obale vatrom brodske artiljerije, jer su svi ovi putevi, zbog uzanih ravnica duž obale, bili u dometu brodskih topova. Na dužini od 274 km pruge severno od Vonsana nalaze se tuneli u dužini od 73 km. U toku blokade je oko ovih tunela vođena čitava borba između vozova koji su se u njih skrivali i razarača koji su ih otkrivali i u tome sprečavali. Usled pretnje od invazije relativno malih snaga Ujedinjene komande, protivnička strana bila je prinuđena da na Vonsanskom sektoru drži mnogo divizija koje su se inače mogle korisnije upotrebiti 120 km južnije na frontu.

Severnokorejska ribarska industrija, koja je za tu zemlju od životnog značaja, bila je usled blokade potpuno ugušena, bez obzira na to što je raspolagala

¹⁾ The Siege of Wonsan, by Lieutenant Richard B. Phillips, *Army Information Digest*, novembar 1953.

lovištima koja spadaju među najbogatija u svetu. U toku izvođenja operacije »Ribarska mreža« podvodne grupe za rušenje uništile su na severoistočnoj obali mnogobrojne mreže.

Priobalska miniranja Severnokorejaca pretstavljala su stalnu pretnju za brodove Ujedinjene komande. Protivnik je, sem toga, koristio i plovna ušća reka za puštanje slobodno plovećih mina, mada je međunarodnim ratnim pravom nji-

nova upotreba zabranjena. Bez svakodnevnog patroliranja i čišćenja luke od mina, plovidba duž čitave istočne obale bila bi ugrožena. Pretpostavljalo se da bi, u slučaju nove, opšte, ofanzive snaga Ujedinjene komande Vonsan došao u obzir na prvo mesto za desant, a to bi bilo skopčano sa opasnim, skupim i dugotrajnim uklanjanjem mina. Pošto se Vonsan nalazio iza protivničke glavne odbranbene linije, kontrola nad njim bila je veoma značajna i za vođenje pregovora o primirju.

Vonsan je, konačno, služio i za prihvat aviona Ujedinjene komande kada bi im, usled oštećenja ili nedostatka goriva bio onemogućen povratak na aerodrome ili nosače aviona. Mnogo uspešnih prinudnih spuštanja izvršeno je na pojedinim ostrvima ili moru kod Vonsana i mnogo je pilota spaseno za nove zadatke.

Gotovo svaki patrolni brod u Vonsanskoj luci bio je izložen artiljeriskom dejstvu iz dobro kamufliranih i zaklonjenih obalskih baterija. Na slučaju takvog napada odmah bi se preduzelo kontrabatiranje od strane zaštitnih razarača koji bi neutralisali ili uništavali svako dejstvjuće obalsko oruđe. Zbog elastičnog vatreneog dejstva obalske artiljerije, koje se nije odvijalo po nekom utvrđenom vremenskom planu, trebalo je biti stalno na oprezi. Putevi koji su se probijali preko brda duž obale olakšavali su protivniku prikriven dotur, a otežavali otkrivanje količina doturene municije. Posle relativnog zatišja u toku zime 1952, protivnička artiljerija u Vonsanu otpočela je u proleće 1953 sa iznenadnim, snažnim i stalnim dejstvom.

Odranu Vonsanskih ostrva vršile su male grupe američke i južnokorejske ratne mornarice i mornaričke pešadije u tesnoj saradnji sa patrolnim i zaštitnim brodovima i čistačima mina, kao i pomorskom i kopnenom avijacijom. Ova poslednja dejstvovala je svakodnevno snažnim i uznemiravajućim naletima. Ljudstvo koje je vršilo opsadu provodilo je život pod gotovo svakodnevnom vatrom obalske i PA artiljerije, stalno ugroženo od dejstva protivničkih mina ili noćnih prepada. Pa ipak, izgubljeno je, relativno, malo materijala i još manje ljudi.

Lutajuće mine su najopasnije ugrožavale brodove Ujedinjene komande. Još pre opsade, prilikom otvaranja prolaza kroz minsko polje, potopljena su od njih dva čistača mina i tom prilikom je izgubljeno 13 a ranjeno 87 ljudi. Posle početka opsade 1951, ni od mina niti od vatre obalske artiljerije, nije više bio ozbiljno oštećen nijedan brod u okolini Vonsana. Mada je aktivnost obalskih baterija 1953 porasla, redovno čišćenje mina otklanjalo je kod mornara svako osećanje opasnosti.

Čišćenje mina vršila je 3 minska eskadra čime je stvarala mogućnost ratnim brodovima da slobodno manevruju i zauzimaju pogodne položaje za kontrabatiranje ili dejstvo na druge ciljeve. Težište rada prilikom čišćenja mina ležalo je na malim i otvorenim brodovima koji su dejstvovali u metetu sitnog obalskog streljačkog oružja i mitraljeza. Posade su radile preko celog dana. Naoružane pištoljem, puškomitraljezom i karabinom i snabdevene sa dosta sendviča i kafe, napuštale bi one matične desantne brodove pred lukom rano izjutra i vraćale se kasno uveče. U jednoj vožnji obično bi obuhvatile prostor u dužini oko 40 milja, dok su čišćenje mina vršile na pola te dužine. Ovi su brodovi dejstvovali po pažljivo izrađenom planu, u plitkim vodama gde se nisu mogli upotrebiti čak ni dugački drveni čamci od 40 m. U ekipi od 5 brodova, 4 su čistila more od mina a jedan bi uništavao mine koje su isplivale na površinu. Rad je bio skopčan sa očekivanim i neočekivanim opasnostima. Jednom prilikom je neki čistač zajedno sa sidrom izvukao i minu čiji se upaljač pri udaru o brod aktivirao, ali je eksplozija izostala zbog neispravnosti mine.

U održavanju veze sa čistačima mina na moru uspešno su saradivali i helikopteri mornarice. Jednom prilikom, uprkos stalne mitraljeske vatre sa obale, čistači mina su spasili pilota helikoptera, a kasnije i sam helikopter koji se na oko 1.400 m. od obale srušio u more. Drugi važan zadatak helikoptera bio je izviđanje istočne obale Koreje i spasavanje avijatičara duž nje. Mnogi od njih bili su spaseni iz hladnih voda i protivničke teritorije pomoću helikoptera. Iako je traženje mina bio njihov glavni zadatak, spasavanje nastradalih avijatičara dolazilo je vrlo često u njihov delokrug rada.

Kod Vonsana su dejstvovali brodovi 7 dalekoistočne flote, i to svih vrsta, zaključno sa bojnim brodovima, ali je težište blokade i patroliranje ležalo na malim, brzim, jako pokretnim i dobro naoružanim razaračima koji su, ustvari, držali Vonsansku luku. 95 grupa razarača bila je uvek spremna da preduzme kon-

trabatiranje kada bi obalska artiljerija otvorila vatru na ostrva ili druge ciljeve. Pri tome bi razarači prolazili kroz zone dejstva više obalskih oruđa, pri čemu su mnogi od njih bili pogođeni i trpeli manje gubitke u ljudstvu, ali nijedan nije bio ozbiljnije oštećen. Mnoga protivnička obalska oruđa bila su tom prilikom pogođena direktnim pogocima i prinuđena da se povuku duboko u podzemne kaverne.

Povremeno su preduzimani vrlo efikasni kombinovani napadi bojnim brodovima, krstaricama i razaračima 7 flote, kao i avionima 77 grupe i drugih jedinica, naoružanim raketama i bombama. U takvim prilikama bili su napadani svi ciljevi u zoni i prosto je bilo neverovatno kako je protivnik mogao da i dalje opstane i produži, mada u smanjenom obimu, svoje snabdevanje. Razarači su naročito cenili podršku avijacije, jer, dok bi avioni bili u vazduhu, obalska oruđa nisu smela da otvaraju vatru da se ne bi otkrila i izložila dejstvu običnih i napalm bombi.

Posadu ostrva činila je mornarička pešadija i američke divizije. Služba nije bila teška uprkos protivničkoj vatri i neudobnim uslovima života. Podzemne zemunice, zagrevane dizel-pećima, bile su sigurne protiv svakog dejstva, osim direktnih pogodaka teške artiljerije. Električno osvetljenje postojalo je samo na jednom ostrvu. Veći deo ostrvske posade činila je južnokorejska mornarička pešadija, dobro obučena od strane američkog Korpusa mornaričke pešadije.

Aktivnost kod Vonsana nije prestajala ni u toku noći. Predzoru i uveče njegove bi ruševine pretraživali avioni, a noću su čistači mina uporno nastavljali svoj rad. Svetleće padobranske bombe iz aviona i svetleća zrna sa brodova osvetljavali su obalu i omogućavali otkrivanje ciljeva, kao i svakog pokušaja aktivnosti ili napada na ostrva pomoću čamaca »sampana«. Bez obzira na njihovu zastarelost, ovi su čamci mogli biti i opasni, kao što se to pokazalo pri napadu na ostrvo Uang-Do 19 februara 1952. Ostrvo je pre početka napada bilo izolovano pomoću gusto postavljenih mina u uzanom kanalu. Oko 0.30 časova uspeli su prvi talasi sampana da se delimično iskrcaju, ali je napad ipak bio odbijen intervencijom 3 broda koji su ih, uz pomoć reflektora, vatrom prinudili na povlačenje.

Treba pomenuti i posebne brodove 95 operativne grupe koji su artiljerskom vatrom kontrolisali više stotina kilometara dugu železničku prugu uzanog koloseka. Ona se protezala duž obale severno od Vonsana do Songjina, od koje je jedna trećina prolazila kroz tunele. Na kratkim delovima pruge između pojedinih tunela odvijala se borba između vozova koji su se noću prebacivali iz tunela u tunel i razarača koji su ih otkrivali i u tome sprečavali. Vozovi su imali lokomotive na čelu i začelju, tako da se na slučaj uništenja jednog dela kompozicije mogao drugi izvući na suprotnu stranu. Pošto se to odigravalo noću, vozove je bilo teško otkriti, a još teže pogoditi. Zato se težilo da se oni noću toliko oštete da se ne bi mogli povući, a sledećeg dana pristupalo se njihovom potpunom uništavanju vatrom sa razarača ili dejstvom iz aviona. Ovi brodovi su uspeli da u toku rata skoro potpuno spreče snabdevanje pomenutom prugom. Najviše uspeha pri tome imao je jedan kanadski razarač koji je sam uništio 4 voza.

S. P.

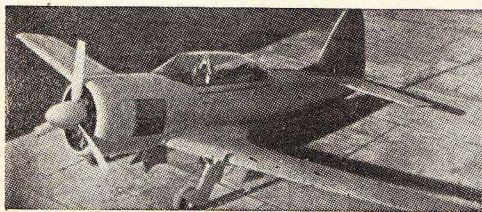
SEVEROATLANTSKI PAKT I ODBRANA EVROPE

ŠKOLSKI AVION NATO-a

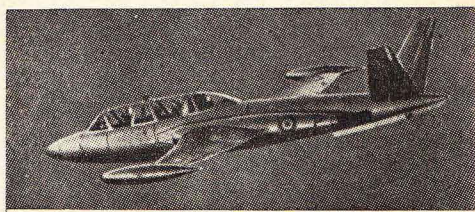
Zasada još nije pronađen i standardizovan jedinstveni avion koji bi se mogao upotrebiti za obuku letećih posada svih vazduhoplovnih snaga u okviru NATO-a. Uostalom, Savetodavna grupa NATO-a za pitanje ljudstva izričito je izjavila — prilikom konferencije koja je u Parizu održana od 20 do 22 jula o.g., da nije u njenoj kompetenciji da odredi prototip aviona koji bi poslužio za pomenutu svrhu.

Pomenuta Grupa, sa francuskim generalom de Birtelom de Šasejem na čelu, pošto je u Vilakubleju prisustvovala prikazivanju mnogih školskih aviona, došla je do zaključka da se oni mogu efikasno upotrebiti; što se tiče organizacije obuke u letenju, pokazuju se dve osnovne tendencije: 1) obuka u tri faze (osnovna — na školskom avionu nacionalnog porekla; zatim obuka na lakom mlaznom avionu i najзад prelazna obuka na teškom avionu); i 2) obuka u dve faze (na lakom mlaznom avionu još u prvoj fazi, a zatim na prelaznom mlaznom avionu, pre no što se pređe na borbene avione.

Među velikim brojem školskih aviona koji su bili prikazani u Vilakubleju, dajemo slike i osnovne podatke za neke od najinteresantnijih:

Sl. 1 — Potpuno metalni dvosed *Macchi MB. 323*, sa jednim motorom *Pratt & Whitney R-1340 — 83 H1* od 610 KS.

Sl. 2 — Dvosed *Magister*, sa dva reaktivna motora *Fouga CM. 170 — R*. Ovaj avion je u seriskoj proizvodnji za francuske oružane snage.

Sl. 3 — Avion *Jet Provost T. 1*, standardni mlazni avion za obuku Britanskog vazduhoplovstva. Ima jedan turboreaktivni motor *Armstrong — Siddeley Viper 101*. Pored normalnog kapaciteta rezervoara, od 815 l pogonskog goriva, na krilima mu se mogu montirati dopunski rezervoari od po 227 l.

(*Interavia*, septembar 1954)

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

ORGANIZACISKE PROMENE U KOPENOJ VOJSCI SAD¹⁾

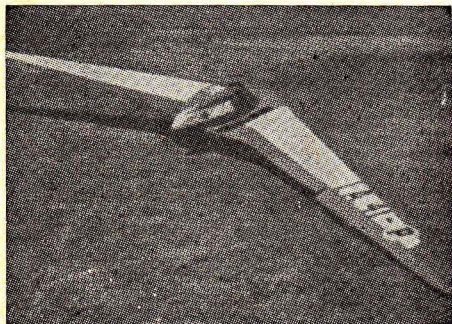
Kao rezultat većeg broja studija koje su učinjene poslednjih godina, u kopenoj vojsci SAD biće izvršena izvesna reorganizacija koja ima za cilj da u znatnoj meri poboljša obezbeđenje materijalnog snabdevanja i dovede ga na nivo razvoja borbenih snaga i operacija. Novi plan predviđa takvu organizacijsku strukturu koja će ministru vojske omogućiti da vrši efikasnu kontrolu ustanova kopnene vojske. Predviđaju se još 2 pomoćnika ministra — jedan za ljudstvo, finansijska i materijalna sredstva, a drugi za civilni domen vojnih funkcija, kao i civilne funkcije u okviru Ministarstva vojske. Ovo će državnom potsekretaru omogućiti da se oslobodi dosadašnjih dužnosti i više se posveti pomaganju ministra u opštem domenu rukovođenja kopnenom vojskom. Odeljenje za informacije i Odeljenje za zakonodavnu koordinaciju doći će pod neposrednu kontrolu samog ministra. Načelnik Generalštaba vojske vršiće operativnu kontrolu i nadzor nad svim pripadnicima i ustanovama vojske, dok će pomoćnici ministra vršiti funkcionalnu kontrolu u onim oblastima koje su im dodeljene od strane ministra vojske. Glavne promene u unutrašnjoj strukturi Ministarstva odnoseće se na onaj deo koji se bavi pomoćnim i materijalnim službama. Novi pomoćnik načelnika Generalštaba za pozadinu imaće pod sobom 7 tehničkih službi vojske i njihovo ljudstvo. Biće uspostavljena i Komanda kontinentalne vojske, koja će preuzeti jurisdikciju nad kontinentalnim armijama i Vašingtonskom vojnom oblašću. Ova će komanda obuhvatiti funkcije sadašnjih operativnih snaga. Organizacija za naučno istraživanje i razvoj dobiće jasnije zadatke i nov stimulus za aktivnost u svom domenu. Generalni inspektor vojske nalaziće se u okviru ureda načelnika Generalštaba vojske.

(*Military Review*, septembar 1954)

NEŠTO O VAZDUHOPLOVNOJ INDUSTRIJI ARGENTINE

Nemačka firma *Henzchel* ponovo proučava pitanje podizanja jedne tvornice aviona u Argentini — za potrebe zemalja NATO-a. Prema raspoloživim informacijama, mašine i potrebni uređaji za gradnju lovačkih i školskih mlaznih aviona biće uvezeni iz Nemačke. Grupa nemačkih inženjera trebala je nedavno da poseti Argentinu da bi sa tamošnjom vladom pregovarala o rešenju ovog problema.

Nadzvučni avion. — Argentinsko Ministarstvo vazduhoplovstva saopštilo je da se očekuje da će uskoro otpočeti izgradnja jednog nadzvučnog aviona čija će brzina ići preko 1.000 km na čas. Opi ti sa ovim avionom već su u toku.

Školska jedrilica. — Nova školska jedrilica I. A. 41 *Urubu* (dvosjed) izvršila je uspešno više probnih letova. Izrađena je od drveta, a ima dužinu oko 6 m i raspon krila oko 20 m.

Jedrilica služi za obuku u letenju, ali sa uređajem samo za jednog pilota. Spušta se brzinom od oko 50 km i nosi teret od oko 200 kg. Opremljena je stajnim trapom koji se uvlači. (Vidi sliku)

(*Military Review*, avgust-septembar 1954)

¹⁾ Detalje ranije organizacije videti u »Vojnom delu«, br. 1 od 1953 g., str. 74.

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

BRITANSKO VOJNO RUKOVODSTVO O SAVREMENOM RATU

Feldmaršal Harding, načelnik Imperijalnog generalštaba i Antoni Hed, ministar rata, objavili su da će već idućeg leta biti stavljena na probu jedna nova taktička jedinica koja će biti formirana na osnovu novih pogleda na organizaciju i formaciju britanskih oružanih snaga. Ta će nova jedinica imati zadatak da ispita probleme koje postavljaju atomski rat i njegova taktika.

Feldmaršal Harding je izjavio da se iz nedavnih manevara i generalštabnih konferencija može zaključiti da će u eventualnom atomskom ratu »cilj strategije biti da dovede neprijatelja do toga da pruži dobre ciljeve za bombardovanje, s tim da to ne radi i sopstvena strana. U takvom ratu biće neophodno vršiti veoma brze i uredne pokrete za rasturanje snaga, pregrupisanje i koncentraciju«. Nova Britanska armija moraće, dakle, raspolagati mnogo bržim sistemom snabdevanja, manjim tenkovima, malobrojnijim i prostijim oružjem, kao i pokretljivijom pešadijom. Naročito je podvučeno da će tada biti neophodne elastičnije trupe, s tim da sutrašnji pešak mora biti jako otporan, borben i snabdeven lakšom opremom. Nova belgiska puška FN, sa automatskim punjenjem, u priličnoj će meri doprineti olakšanju naoružanja.

Novi britanski teški tenkovi *Conqueror* pružiće efikasnu podršku pešadiji, a nova armija — bilo po delovima, bilo u celini — imaće daleko veću vatreću moć; pored toga, ona mora raspolagati i dirigovanim projektilima i avionima.

Britanski ministar rata govorio je o ubrzanju sistema snabdevanja i dotura, pri čemu će glavnu ulogu odigrati helikopteri. Zahvaljujući ovom savremenom transportnom sredstvu, sistem snabdevanja Britanske armije biće elastičniji, brži i ekonomičniji. Prema mišljenju britanskog načelnika Imperijalnog generalštaba, iako mnogi stručnjaci smatraju da će u kopnenom ratu upotreba atomskog oružja odigrati odlučujuću ulogu, pešadija će ostati glavni element kopnene vojske.

(*La Flandre Liberale*, Gand, 24 avgust 1954)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

FRANCUSKI AVION »BAROUDEUR« ZA TAKTIČKU PODRŠKU PEŠADIJE

U poznatom belgiskom časopisu koji izdaje Ministarstvo narodne odbrane izišao je članak G. Dewasme, vazduhoplovnog general-majora, o francuskom avionu *Baroudeur*, namenjenom za neposrednu podršku pešadije. S obzirom na njegov interesantan sadržaj, donosimo ga u izvodu.

Za izvođenje svojih operacija kopnenoj vojsci je potrebna podrška vazduhoplovstva. Poslednji rat je to jasno pokazao. Odbrana utvrđenja Dijen Bijen Fu u Indokini pruža za to još rečitiji dokaz. Ovo vazduhoplovstvo, koje se naziva taktičko, sačinjavaju danas mlazni lovci-bombarderi, moćni, brzi, vrlo teški, neizbežno vezani za dugačke poletne staze od betona.

Ove čvrste poletne staze, široke 50 i dugačke 2.400 m, kao i zone za rulanje aviona po zemlji, aerodromi i njihovi uređaji zahtevaju za svoju konstrukciju hiljadama tona betona; visoki troškovi oko njihove izgradnje ograničavaju broj aerodroma. Krediti investirani u ove radove jako opterećuju budžet, usled čega su jako smanjeni ostali raspoloživi krediti, namenjeni za druge svrhe, a naročito za kupovinu većeg broja aviona.

Aerodromi, čiji je broj iz napred navedenih razloga prilično ograničen, zauzimaju velike površine zemljišta, obično u krajevima pogodnim za obradu zemlje; oni predstavljaju ciljeve, odnosno objekte lako uočljive za neprijateljsko vazduhoplovstvo, a teške za maskiranje; aerodromi će biti, odmah sa početkom neprijateljstva, cilj napada neprijateljskog vazduhoplovstva koje će težiti da uništi avione na zemlji ili da ošteti staze za poletanje kako bi te aerodrome učinilo neupotrebljivim. U tome se sastoji, donekle, i sva protivrečnost ovog problema.

Najzad, činjenica da je avion vezan za betoniranu stazu za poletanje utiče i na principe upotrebe vazduhoplovstva: pokretljivost i gipkost mogu se ostvariti

samo onda kada se raspolaže velikim brojem aerodroma. Pa ipak, ne može se utrošiti ceo budžet samo na infrastrukturu vazduhoplovstva. To bi bio nedozvoljeni rashod.

Pešak se malo interesuje za ovaj problem koji uslovljava današnju upotrebu vazduhoplovstva. Ono što on želi da vidi u vazduhu jeste mnogo aviona određenih da ga potpomažu u izvođenju njegovog teškog zadatka; on hoće vazduhoplovstvo koje će ga, takoreći, neposredno pratiti na bojnemu polju; brojno i moćno vazduhoplovstvo koje će ga potpomoći svaki put kada bude u nevolji. Da bismo se mogli održati, govorili su branioци Dijen Bijen Fu-a, pošaljite nam avione.

Francusko društvo za vazduhoplovne konstrukcije na Jugoistoku (SNCASE) izgleda da je izmirilo sve strane ovog problema. Ono je konstruisalo jedan novi tip aviona, *Baroudeur*, koji može da uzleti i da se postavi na bilo kakav teren, livadu, polje, proplanak, pa čak i na peskovitu plažu. Tako se taj avion oslobodio zavistnosti od betonskih poletnih staza.

Baroudeur prilikom uzletanja koristi jedna pokretna kola se gumenim točkovima (pod malim pritiskom) dok kod sletanja upotrebljava skije. Prema najnovijim iskustvima, on može, u slučaju potrebe, i da uzleće sa skijama. Ova pokretna kola za uzletanje aviona snabdevena su još i potrebnim uređajem za uzletanje na suviše malom terenu; prilikom samog uzletanja avion, sasvim prirodno, napušta ovo pokretno postolje sa gumenim točkovima. Skije za sletanje uglavljene su u

trup aviona, a izrađene su od materijala koji izolira toplotu kako bi se izbeglo zagrevanje kod glisaža prilikom sletanja.

Avion može da uzleti, odnosno da sleti u prostoru od 500 m. Njega pokreće jedan mlazni motor *Atar 101*, čija je maksimalna brzina 1.300 km/čas. Njegovo naoružanje, podrazumevajući i naoružanje aviona za napad na zemaljske ciljeve, obuhvata topove, bacače, eksplozivne ili napalm bombe.

Radi se, sasvim razumljivo, o jednom prototipu. Pitanje je da li će ubuduće *Baroudeur*, avion za »svako zemljište«, predstavljati stvarno rešenje po pitanju neposredne podrške pešadije.

(L' Armée — La Nation, juni 1954)

PROBLEM SLUŽBENIH JEZIKA U BELGISKOJ ARMII

U jednom od poznatih belgiskih listova nedavno je objavljen članak u kome se tretira problem upotrebe službenih jezika u Belgiskoj armiji, koji zbog interesantnosti teme donosimo u skraćenom obimu.

U zadnje vreme, počinje pisac ovog članka, zavladała je među belgiskim oficirima izvesna zabrinutost. Rezultati nedavnih ispita kandidata — Valonaca iz holandskog jezika (drugog službenog jezika u Belgiji), u cilju unapređenja u čin majora, podbacili su toliko da je polovina kandidata popadala kako na neobaveznim tako i na obaveznim ispitima (i prvi i drugi put). Naprotiv, na ispitima kandidata — Flamanaca iz francuskog jezika samo je jedan pao. Iz ovoga proizilazi da se mnogi oficiri — Valonci, kandidati za čin majora, ne mogu više nadati daljem napredovanju u vojsci. Mnogi od njih moraće da zapečate svoju vojničku karijeru u činu kapetana. Spominju se vrlo čudni slučajevi: taj i taj, vrlo sposoban oficir, koji je u Vojnoj akademiji bio prvi u rang, čije je vladanje i držanje bilo u toku rata izvanredno, pa čak i herojsko, i koji je uspeo da otprve položi ispit za čin majora iz vojnih predmeta, odjednom je ukočen u napredovanju zato što je pao na ispitu iz jezika. Poznavanje jezika dobilo je prednost ispred vojničkog znanja, i to na odlučan i bespoštedan način.

»Kako se to moglo dogoditi?« — pita se pisac ovog članka. Jednostavno tako što se zakon primenjivao suviše kruto. Taj zakon, ustvari, predviđa ispit

iz drugog službenog jezika (za Flamance — iz francuskog, a za Valonce — iz holandskog) u cilju unapređenja u više oficirske činove. Da bi stekao majorski čin, niži oficir mora sa uspehom da položi ispite iz vojnih predmeta i drugog službenog jezika. Po čl. 5 Zakona određeno je da ispit iz jezika obuhvati teorijski ispit iz taktike. To, pak, može biti i u vidu predavanja iz taktike pred skupom oficira o jednoj određenoj temi. Kandidat pritom mora da pokaže potrebno znanje iz tog jezika, pri čemu polovina mogućih poena (10 od 20) predstavlja najmanju zadovoljavajuću ocenu. Čl. 6 istog Zakona određuje da kandidat koji ne dobije minimum potrebnih poena na ovom ispitu iz jezika — kao što je to napred izloženo u Čl. 5 — može ovaj ispit da ponovi najkasnije 6 meseci posle prvog neuspeha. U slučaju uspeha na drugom ispitu, kandidatu se prilikom unapređenja vraća rang, i to samo ako su ga u međuvremenu drugovi pretekli.

Međutim, vladina odluka (uredba od 1952 o upotrebi jezika u Armiji) stroža je od samog zakona: prilikom ponovnog ispita za čin majora, kandidat mora, pre nego što se pusti na ispit iz vojnih predmeta, sa uspehom da položi ispit iz jezika. Ta odluka potencira nameru zakonodavca i sprečava kandidata da, u slučaju neuspeha na ispitu iz jezika, i dalje napreduje, bez obzira na njegove vojničke kvalitete.

Potrebno je napomenuti da je sastav Belgiske armije u pogledu jezika danas sledeći: 63% vojnika su Flamanci, 36% Valonci i 1% Nemci. Kadar aktivnih oficira i podoficira izgleda otprilike ovako: 70% su Valonci, a 30% Flamanci. Ujedno treba istaći da se za napredovanje, sem u Armiji, nigde ne postavlja kao uslov poznavanje oba jezika.

Pošto su već prilikom službe — komandovanja upućeni na to da se služe sa oba jezika, oficiri smatraju da treba da imaju odgovarajuću nastavu i iz drugog službenog jezika. Međutim, ta nastava bi trebala da bude solidnija još u Vojnoj akademiji, Kadetskoj školi, Školi u Lakenu itd., kao i u trupi. Na taj način bi oni to znanje stalno održavali i usavršavali. U pogledu majorskog ispita, oficiri žele da se ukine odredba po kojoj se obavezni ispit iz drugog jezika može ponoviti još samo jednom. Naprimere, jedan oficir — Valonac, koji služi u jedinici vojnika Valonaca, mora da polaže ispit iz drugog službenog jezika (u ovom slučaju holandskog); kada se ovaj oficir podvrgne obaveznom ispitu, on dobije, recimo, prvi put 7,5% poena, odnosno ako ide na ispit po drugi put, 9,1 poen od mogućih 20. Urkos svog truda, on ne može da postane major zato što mu nedostaje nepun 1 poen (pošto je dovoljno tek 10 poena). Ovo važi čak i u slučaju ako je prethodno položio ispit iz vojnih predmeta sa maksimumom poena. Na taj način se Armija, usled prekomernog forsiranja drugog službenog jezika, lišava jednog višeg oficira veće vojničke vrednosti.

S druge strane, u krugovima oficira se iznose zapanjujući slučajevi u pogledu načina polaganja ispita iz jezika. Usmeni ispit traje pola časa. Praktično, izvesni profesori zahtevaju potpuno isto znanje drugog jezika kao i maternjeg i idu dotle da na ispitu raspravljaju o načinu upotrebe pojedinih holandskih reči kod Holandana i Flamanaca, mada bi znanje i samih ispitivača iz holandskog jezika mogao lako da kritikuje pravi Holandanin.

(*Le Soir, Bruxelles, 17 jun 1954*)

ŠVAJCARSKA

MANEVAR VOJNO-SANITETSKIH JEDINICA I USTANOVA U ŠVAJCARSKOJ

Početkom juna o.g. održan je manevar sanitetskih jedinica i ustanova Švajcarske armije, kojima je rukovodio pukovnik — komandant brigade Meli, a pomoćnik mu je bio pukovnik Mader. Manevar je dostigao svoju kulminaciju oko 1—2 juna. Ustvari, tih dana je vežba uzela najšire razmere i pošto se na osnovu pretpostavke radilo o velikom broju ranjenika, to su sve sanitetske jedi-

nice i ustanove, kao i poljske bolnice u Arau i okolini, morale danonoćno da rešavaju mnogobrojne i važne zadatke.

Tom prilikom odvijao se jak saobraćaj po putevima koji vode za Melhtal, gde su bile grupisane (ešelonirane) sve sanitetske jedinice i ustanove. Sanitetski oficiri armijskih korpusa i divizija, koji su bili određeni za ovaj manevar, morali su da rešavaju veoma teške i delikatne situacije.

Tako je, naprimer, 1 juna po podne, jedna kompozicija, sastavljena od 12 sanitetskih vagona, operisala na liniji Lencburg — Lucern. Sanitetsko osoblje tog voza sačinjavali su: 2—3 lekara, 4 bolničarke, 8 dobrovoljnih bolničarki i oko 40 bolničara. Ta kompozicija trebala je po pretpostavci da prihvati 336 ranjenika u Lencburgu, a zatim da ih u Lucernu prebaci na brod *Schüller* koji je za ovu priliku bio pretvoren u bolnički brod. Pokretna divizija sanitetskih jedinica i ustanova stupila je u akciju u Alpnaš-Štatu. Ona je prekonoc smeštala ranjenike u specijalno za tu svrhu podignute barake u Melhtalu. To veče (1 juna) je u ovom mestu bilo prihvaćeno oko 300 ranjenika. U Melhtalu je bilo podignuto 35 velikih baraka, ustvari podešenih da prime 2.000 bolesnih i ranjenih, što predstavlja dva puta veći broj od onog koji može da primi najveća civilna bolnica u Švajcarskoj. U dvema specijalnim barakama nalazila su se četiri operaciona stola i rendgen-aparati, dok su nešto malo dalje bile smeštene vojničke kuhinje i ostali potrebni uređaji koji su funkcionisali na zadovoljavajući način. Potrebno je naglasiti da su sve ove instalacije bile podignute za relativno kratko vreme.

Ujedno treba istaći da je u toku manevra jedan helikopter prenosio teže ranjenike u obližnju kantonalnu bolnicu. Ova vežba sa helikopterom izazvala je živo interesovanje i pružila je prilično iskustva u tom pogledu.

Manevrima su prisustvovali i federalni savetnik Kobel, šef federalnog Vojnog departmana, kao i mnogobrojni predstavnici kantonalnih vlasti i komandanti pojedinih jedinica, a pojedinim fazama manevra (1—2 juna) i vojni izaslanici akreditovani u Bernu.

(*Tribune de Genève*, 4 jun 1954)

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

Pol Reno:

USRED BORBE

Pol Reno, predsednik poslednje vlade Treće Republike, objavio je odmah posle rata svoje memoare pod ambicioznim nazivom *Francuska je spasla Evropu*¹⁾. Kasnije ih je ponovo izdao pod nešto skromnijim naslovom²⁾ koji je opravdan novom koncepcijom i kompozicijom, ali i novim momentima crpljenim iz nekih publikacija koje su se pojavile u međuvremenu.

Memoari su silom svoje prirode ego-centrični. Otuda oni ne mogu dati sasvim objektivnu sliku vremena i predmeta koje obrađuju. Ali nam Pol Reno, uz pomoć iscrpne dokumentacije, uverljivo pokazuje ono što nas ovde i najviše interesuje, a to je kako je Francuska, glavni pobednik iz Prvog svetskog rata, krivicom Petena i Vegana, svojih proslavljenih vojnih autoriteta, ušla u Drugi svetski rat sa napopakom organizacijom, zaostalim naoružanjem i pogrešnom doktrinom. Pisac baca novo svetlo i na neke druge, vrlo zanimljive, vojnoistorijske probleme.

Poznato je koliko je bila pogrešna odluka francuske Vrhovne komande da se napusti utvrđena linija na francusko-belgiskoj granici i da se 10 maja 1940 krene na Belgiju, u susret Nemcima. Iz Čerčilovih memoara smo saznali da se britanska vlada sa nepoverenjem odnosila prema tom planu, a Gamlen je u svojim memoarima objavio razloge kojima se rukovodio prilikom njegovog sastavljanja. Sada saznajemo da se pisac, kao predsednik vlade, nije složio sa tom operacijom, ali se pokorio Gamlenovoj volji, uz koga su bili Žorž, komandant Severoistočnog fronta, i Daladije, ministar narodne odbrane i rata. Pisac se zadovoljio samo time da se u zapisnik unese njegovo neslaganje sa ovom operacijom. Pitamo se sada da

li je to bilo dovoljno? Da li se ovakva sudbonosna operacija mogla preduzeti protiv uverenja predsednika vlade, šefa izvršne vlasti? U današnjoj Francuskoj to se ne bi moglo dogoditi. Ustav Četvrte Republike predviđa da predsednik vlade snosi odgovornost za vođenje rata.

O pitanju Bretanjskog redvija pisalo se dosta, ali je pretstava o njemu ipak ostala prilično mutna. Mislim da ga sada Pol Reno skida s dnevnog reda, dajući zadovoljavajuće objašnjenje. Ideja Bretanjskog redvija je bila njegova. Predviđajući slom na liniji Some i Ene, na kojoj se francuska vojska spremala da dočeka naredni udarac, on je još 29 maja naredio Veganu da ispita mogućnost povlačenja na Bretanjsko Poluostrvo kako bi se sačuvao deo nacionalne teritorije i preko Bresta ostalo u vezi sa Velikom Britanijom. Vegan po tome nije preduzeo ništa. Kada je 12 juna pitanje Bretanjskog redvija došlo pred Ministarski savet, Reno se našao sasvim usamljen i ponovo se pokorio. Nije verovatno da bi se Bretanjsko Poluostrvo moglo za duže vreme sačuvati pred tolikom nemačkom nadmoćnošću na kopnu i vazduhu. U tome je Vegan, možda, imao pravo. Ali da je njegova odbrana organizovana na vreme, ona bi mogla dati predaha vladi za mirnije donošenje odluka.

Poslednji i najkrupniji sukob između Renoa i vojnog voćstva izazvalo je pitanje primirja. Peten i Vegan pokreću ga u razgovoru sa Renoom još 24 maja, kad je već postalo jasno da se nemački klin, koji je izbio na Atlantik kod Abvila, ne može razbiti. Otada datira i slabo interesovanje Vegana za Bretanjski mostobran. Doduše, ovaj je njihov stav izražen aluzijama i nedovršenim mislima kojima je nedostajao samo neumitan zaključak. Sledećeg dana, kad je stigla vest da severne armije (one koje su bile oštećene u Belgiji) stoje pred kapitulacijom, Peten i Vegan

¹⁾ Paul Reynaud, *La France a sauvé l'Europe*, Flammarion, Pariz 1947.

²⁾ *Au coeur de la mêlée*, Flammarion, Pariz 1951.

su na sednici Ratnog komiteta³⁾ određeni: treba zatražiti primirje čim bude probijena linija na Eni i Somi da bi se sačuvala armija ... za održanje unutrašnjeg reda. Trebalo je čak, predlagao je Vegan, da francuska vlada dočeka Nemce u Parizu — kao što su nekada rimski senatori dočekali na svojim mestima varvare i tu slavno izginuli.

Pre nego što bi se čitalac mogao upitati zašto onda nije smenjen Vegan, pisac je požurio da objasni da ga nije mogao smeniti 5 dana posle postavljenja (Vegan je primio dužnost od Gamlena tek 20 maja), a pogotovu ne uoči bitke koja će rešiti sudbinu Francuske. Uostalom, nastavlja pisac, ko je mogao zameniti Vegana? Zorž je bio odgovoran za slom Severoistočnog fronta, Ensiže (Huntziger) za prodor kod Sedana, Žiro je bio zarobljen, a Bijot poginuo. Drugih komandanata sa potrebnim kvalitetima nije bilo.

Tako su vrhovni komandant i šef vlade pošli u raskorak. Prvi je mislio na pri-

mirje, a drugi na otpor iz Severne Afrike. Istina, Francuska je u metropoli bila tučena, ali je još uvek posedovala snažnu flotu, drugu po jačini u Evropi, i kolonijalnu imperiju, drugu u svetu. Reno je pokušao da pomiri ove protivrečne činjenice. Da bi ga pokrio, on je Veganu ponudio formalno naređenje za kapitulaciju vojske s tim da vlada iz kolonija nastavi borbu. Vegan je odbio kapitulaciju vojske kao nečasnu i tražio kapitulaciju države kao časnije rešenje. Čudna je to argumentacija, ali je njegovo shvatanje, podržano velikim Petenovim autoritetom i defetistima svih vrsta, uzimalo maha. Na sednici vlade od 16 juna Reno je ostao u manjini. Nema Parlamenta da presudi, ali je tu pretседnik Republike. Zaklanjajući se za većinom u vladi, on se izjašnjava za primirje i poverava vladu Petenu. Treća Republika je tako sahranjena, ali se njenim grobarima ne može zameriti da se sve to nije dogodilo u korektnoj ustavnoj igri.

P. T.

RAT U FRANCUSKOJ¹⁾

Francuska je 1940 g. pretrpela takav poraz da je on nadmašio čak i tešku vojnu katastrofu iz 1870/71. Učesnici ovoga rata, istaknuti francuski komandanti, još uvek nisu dali iscrpnu i objektivnu analizu ovoga rata niti ocenu francuskih slabosti na svim poljima političke, društveno-ekonomske i vojničke delatnosti. Njihovi prvopojavljeni radovi bili su memoarskog karaktera, nedokumentovani, jednostrani, a delimično i netačni, tako da se nisu mogli koristiti za izučavanje ovog vrlo interesantnog i poučnog rata. Jedna grupa

istaknutih francuskih i engleskih istoričara pokušala je i delimično uspela da u nekoliko posebnih članaka²⁾ dokumentovanije obradi: obostrane snage i planove, reorganizaciju francuskog vrhovnog komandovanja u maju 1940, ulazak Francuza u Belgiju i Holandiju, proboj u Ardenima, evakuaciju iz Denkerka, dejstvo avijacije i oklopnih snaga i na kraju kritiku izvornog materijala. Nažalost, pisci nisu potpuno obradili ceo rat 1940 g. (operacije na Somi, Eni, Mažino liniji i Alpima i dr). Sem toga, oni nisu izneli kritičku

³⁾ Ratni komitet su sačinjavali pretседnik vlade i ministri: inostranih poslova, narodne odbrane, kolonija, kao i komandanti vojske, mornarice i vazduhoplovstva.

¹⁾ »La campagne de France (mai — juin 1940)«; *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, №. 10—11, juni 1953.

²⁾ Lieutenant-colonel Lugand, *Les forces en présence au 10 mai 1940*; A. Reussner, *La réorganisation du Haut commandement au mois de mai 1940*; colonel R. Villate, *L'entrée des Français en Belgi-*

que et en Hollande en mai 1940; colonel Fox et chef d'escadron d'Ornanno, *La percée des Ardennes*; Commandant M. G. Saunders, *L'évacuation par Dunkerque*; lieutenant — colonel J. Le Goaster, *L'action des forces aériennes*; commandant A. Wauquier, *Les forces cuirassées dans la bataille*; P. Dhers *Le Comité de guerre du 25 mai 1940*; général Lestien, *La commission d'enquête parlementaire*; Jacques Willequet, *Le rôle de l'armée belge en 1940*; C. T. de Jong, *Mai 1940 dans l'historiographie néerlandaise*; G. Gastelan, *Journal du général Halder*.

analizu planova i toka operacija, iako su za ovo imali izvesnih elemenata. I pored ovih nedostataka, oni su dali veliki doprinos izučavanju ovog rata jer su, prilikom obrade navedenih pitanja, koristili većinom arhivski materijal, a ranije privatne publikacije poslužile su im za dopunu i proveru izvornog materijala.

U ranije pojavljenim delima razni pisci su davali različite, a često i netačne podatke o broju mobilisanih vojnika, angažovanih divizija, aviona, tenkova itd. Potpukovnik Ligan dokumentovano iznosi podatke o obostranim snagama i planovima, tako da je popunjena jedna osetna praznina u izučavanju ovoga rata. Interesantno će biti da se iznesu ovi podaci, bez kojih se ne može ni pristupiti objektivnom i tačnom proučavanju ovoga rata. Za rat protiv Nemačke Francuska je do maja 1940 mobilisala ukupno 5,782.000 vojnika u metropoli i prekomorskim posedima. Od ovoga broja samo je 2,680.000 ljudi bilo u operativnim, a 1,640.000 u teritorijalnim jedinicama i 1,460.000 specijalista. U to vreme je Francuska imala na svim frontovima sledeće jedinice: 24 armiska, 5 motorizovanih i 1 konjički korpus; 92 pešadijske, 3 lake mehanizovane, 6 lakih konjičkih, 3 oklopne i 6 tvrđavskih divizija. Sem toga, ona je imala 7 samostalnih konjičkih brigada i 17 tvrđavskih oteka. Od ovog broja bilo je na Severoistočnom frontu, tj. prema Nemačkoj, oko 98 divizija, a ne 94 kao što tvrde neki raniji vojni pisci. Britanska armija (britanske ekspedicione snage) imala je u Francuskoj 450.000 ljudi, odnosno 3 armiska korpusa; 10 pešadijskih divizija; 3 pionirskih bataljona; 2 tenkovska bataljona, 1 brigadu i 1 izviđački puk; 21 artiljerijski puk, 13 pa pukova i 7 mitraljeskih bataljona. Belgiska armija je imala 700.000 ljudi, odnosno 7 armiskih i 1 konjički korpus; 18 pešadijskih, 2 konjičke i 2 divizije ardenskih lovaca; 1 motorizovanu brigadu; 2 laka puka; 9 biciklističkih grupa i 5 artiljerijskih pukova.

U ranijim publikacijama izneti su vrlo različiti i protivrečni podaci naročito o holandskim i nemačkim snagama, tako da se oni nisu uopšte mogli koristiti prilikom proučavanja ovog rata. Koristeći se originalnim holandskim dokumentima pisac je dao približan broj vojnika i tačan broj, naziv i sastav holandskih i nemačkih jedinica, koje su upotrebljene u ovome ratu. Holandska armija imala je oko 400.000

ljudi, odnosno 4 armiska korpusa, svaki po 2 peš. divizije; 1 laku konjičku diviziju i 4 samostalne peš. brigade. Nemačka je do maja 1940 mobilisala oko 5,000.000 vojnika (od kojih 3,500.000 u operativnim jedinicama, 900.000 u rezervnoj vojsci i 600.000 u teritorijalnim jedinicama). Do tog vremena ona je formirala 12 oklopnih, 1 konjičku, 4 motorizovane, 3 SS, 3 planinske i 165 pešadijskih divizija. U maju i junu 1940 Nemci su upotreбили na Zapadnom frontu 10 oklopnih, 4 motorizovane, 3 SS (od kojih jedna motorizovana), 1 planinsku i 120 pešadijskih, tj. ukupno 139 divizija.

Prema tome, Saveznici su na Zapadnom frontu imali veći broj vojnika nego Nemci (oko 3,600.000 savezničkih vojnika prema 3,000.000 Nemaca), dok je odnos u divizijama bio oko 1:1 (137 savezničkih prema 139 nemačkih divizija).

Pisac je vrlo detaljno obradio savezničke planove, a o sastavu i zadacima francuskih snaga izneo je dosada neobjavljene podatke. Iako se potpukovnik Ligan ne upušta u detaljnu kritičku analizu raznih varijanti francuskog defanzivnog ratnog plana, može se zaključiti da je on pristalica obazrive varijante »Esko« i da zamera generalu Gamlenu što je usvojio i realizovao varijante »Dil« i »Breda«.

U ranije objavljenoj literaturi i na suđenju u Riomu vodile su se dugotrajne, a često i oštre diskusije između Pola Renoa, Gamlena, Vegana i dr. o reorganizaciji komandovanja francuskim oružanim snagama, izvršenoj 19 maja 1940 g. Na osnovi ranije raspoloživih podataka nije se moglo utvrditi da li je general Vegan 19 maja 1940 postavljen za vrhovnog komandanta svih francuskih suvozemnih, pomorskih i vazduhoplovnih snaga ili je određen samo za komandanta suvozemnih snaga, kao što je bio general Gamlen. Francuski istoričari su koristili originalna dokumenta prilikom rasvetljavanja ovog pitanja. A. Resne je dao nove podatke o ovom problemu, ali ga ipak nije potpuno osvetlio.

U članku *Ulazak Francuza u Belgiju i Holandiju u maju 1940* pukovnik Vilat je pokušao da obradi problem francusko — engleskih i francusko — holandskih odnosa 1940. Kao i mnogi francuski pisci, i pukovnik Vilat smatra da su Belgijanci i Holandani napravili teške greške što ranije nisu koordinirali ratne planove sa francuskim i engleskim generalštabom i

što nisu blagovremeno izvršili pripreme za ulazak francuskih i engleskih snaga u njihove zemlje. U nedostatku originalnih dokumenata pisac je, prilikom obrade ovog nezahvalnog problema, prvenstveno koristio izvjavę i memoare pojedinih francuskih komandanata i pokušao je da ospori tvrđenje nekih belgiskih komandanata da su Francuzi odgovorni za slabu organizaciju sadejstva između savezničkih armija. Pošto o ovom osetljivom problemu nisu izneta potrebna originalna dokumenta, mora se sa rezervom primiti mišljenje i izlaganje pukovnika Vilata.

Neosporno je da su najbolje i najobjektivnije obrađene operacije u Ardenima i proboj na r. Mezi. U cilju potpunije obrade ovih operacija francuski istoričari i nastavnici su obišli bojište i detaljno su se upoznali sa zemljištem. Naročito su dobro prikazane borbe na Mezi gde su Nemci primenili novu taktiku i upotrebili nova borbeno sredstva prilikom forsiranja ove rečne prepreke. Nasuprot ranijim piscima, pukovnik Foks i major Ornano detaljno su prikazali i rad nemačkih oklopnih i pešačkih divizija prilikom forsiranja Meze, a pre svega 19 oklopnog korpusa generala Guderijana koji je probio francuske položaje kod Sedana i zatim odigrao značajnu ulogu prilikom otsecanja i uništenja jakih savezničkih snaga u Severozapadnoj Francuskoj i Zapadnoj Belgiji. U ovim operacijama na Mezi, koje su imale odlučujući uticaj na ishod celog rata, učestvovala su ove francuske snage: 9 armija (102, 61, 22, 18 i 5 divizija u prvom, a 4 severoafrička i 55 pd u drugom ešelonu), levo krilo 2 armije (3, 71 i 55 pd), i lake konjičke divizije 9 i 2 armije. Opisujući detaljno rad svih ovih divizija, pisci su izneli vrlo interesantna i dragocena iskustva o organizaciji francuske odbrane, upotrebi rezervi i artiljerije, radu avijacije, organizaciji komandovanja i dr. Ali, ovaj bi članak bio mnogo korisniji i potpuniji kada bi pisci detaljno opisali još i rad belgiskih divizija u Ardenima, a naročito ulogu i dejstva padobranaca i pripadnika pete kolone o kojima je dosada malo pisano.

Britanska ratna mornarica odigrala je najvažniju ulogu prilikom evakuacije savezničkih snaga iz Denkerka. Verovatno je da su Francuzi zbog toga angažovali istoričara britanskog Admiraliteta⁵⁾ da

prikaže ovu dramatičnu i uspešnu evakuaciju. Koristeći većinom engleske podatke, pisac je vrlo živo i interesantno prikazao teške borbe kod Denkerka, koje su se izvršile evakuacijom britanskih i francuskih vojnika.

Blagodareći dobroj organizaciji ukrcavanja, vrlo dobrom radu flote, uspešnoj podršci avijacije, hrabrosti vojnika, upornosti starešina, a često i umešnim improvizacijama, Saveznicij su uspeli da u kritičnoj situaciji za kratko vreme evakušu 338.000 vojnika. Ovi brojni podaci rečito govore o savezničkom uspehu kod Denkerka, mada neki nemački pisci⁶⁾, iznošenjem netačnih podataka (tvrde da je evakuisano samo 200.000 vojnika), pokušavaju da umanje ovaj jedini saveznički uspeh u ratu 1940. Međutim, pisac nam u ovome članku nije potpuno obradio međusavezničke odnose krajem maja 1940 g. niti je odgovorio na optužbe nekih kritičara, koji tvrde da su Englezi samovoljno i prerano naredili i preduzeli evakuaciju iz Denkerka.

Kao i mnogi pisci pre njega, tako i pukovnik Goaste iznosi samo broj modernih francuskih aviona (brzine preko 400 km/č i sa odgovarajućim tehničkim uređajima), ali ne daje nikakve podatke i o ostalim avionima, iako su oni upotrebljeni u toku ovih operacija. Prema njegovim dokumentovanim podacima Francuzi su na dan ulaska u rat imali samo 494 moderna aviona. Nemci su 1 jula 1939 imali 3.528 borbenih i 806 transportnih aviona. Nema tačnih podataka o tome koliko su aviona Nemci imali 1 septembra 1939; pisac smatra da je modernih borbenih aviona moglo biti oko 4.000. Englezi su 1 septembra imali 2.072 aviona na svim ratištima (od toga 1.172 moderna, a za operacije u Francuskoj 1.100 aviona). U to vreme su Italijani imali 1.600 aviona, od kojih je modernih bilo samo 640. Poljaci su imali 582 aviona, a od njih samo 260 modernih. Prema tome, Francuzi, Englezi i Poljaci imali su u septembru 1939 ukupno 1.860 modernih aviona prema 4.000 nemačkih. Za osam meseci rata situacija se znatno promenila. Francuzi su ubrzali proizvodnju modernih aviona, tako da su početkom 1940 imali 1.012 modernih aviona u metropoli i 314 u Severnoj Africi. Pošto nisu poznati podaci o broju engleskih aviona,

⁵⁾ Commander M. G. Saunders.

⁶⁾ General Vestfal u knjizi »Vojska u okovima«.

pisac procenjuje da je u Francuskoj u to vreme bilo oko 1.300 engleskih aviona. Dok mnogi pisci u svojim ranijim publikacijama iznose da su Nemci početkom maja imali oko 4.500 aviona, pisac ovog članka tvrdi da su oni u to vreme imali 5.265 modernih aviona u prvoj liniji i 1.000 transportnih aviona. On u nastavku članka iznosi nepravilnu doktrinu i upotrebu francuske avijacije. Dok je nemačka avijacija upotrebljena grupisano na najvažnijim pravcima dejstva za izvršenje ofanzivnih zadataka, francuska avijacija je korišćena prvenstveno za defanzivne zadatke. Lovačka je avijacija upotrebljavana rastureno za zaštitu mnogobrojnih objekata, te se nije mogla grupisati i efikasno upotrebiti u borbi protiv nadmoćnije nemačke avijacije. Bombarderska je avijacija upotrebljavana prvenstveno za noćna dejstva, a izviđačka za izvršenje ograničenih zadataka. Prema tome, Francuzi su napravili krupne greške prilikom upotrebe svoje avijacije.

Major Vokje vrlo je lepo i dokumentovano obradio doktrinu i upotrebu francuskih oklopnih snaga u bici. Upoređujući nemačku i francusku doktrinu, pisac je kratko ali jezgrovito izneo osnovne razlike u pogledu upotrebe nemačkih i francuskih oklopnih divizija. Nemačke oklopne divizije bile su oštar mač agresivne politike, vrlo brzi instrumenat brutalnog munjevitog rata, namenjene za proboj fronta i sposobne da u eksploataciji bitke pretvore male taktičke uspehe u veliku strategijsku pobedu. Nasuprot njima, francuske oklopne divizije bile su spori defanzivni buzdovan koji je imao zadatak da protivnapadom zatvori brešu u frontu ili, pak, da postigne ograničene taktičke uspehe. Obradujući rad pojedinih francuskih oklopnih divizija u odbrani, pisac je izneo ubedljive dokaze o tome da su francuske oklopne divizije nepravilno upotrebljavane za izvršenje malih taktičkih zadataka. Naročito je nepravilno upotrebljena 2 oklopna divizija koja je dobila zadatak da po delovima brani prelaze na r. Oazi. Nemci su iskoristili ovaj slab defanzivni zastor na Oazi, te su jakim marširanjem oklopnih snaga i obrušavajuće avijacije uspeali da vrlo brzo pređu tu reku i nastave nezadrživo nadiranje ka Lamanšu. Francuzi su i u napadu nepravilno upotrebljavali svoje oklopne divizije (4 i

2 oklopnu diviziju). Prilikom pokušaja uništenja slabog nemačkog mostobrana kod Abevila, Francuzi su prvo upotreбили 4 oklopnu diviziju, koja je napadala sporo od linije do linije, zadržavajući se pred svim nemačkim položajima, tako da su Nemci imali vremena da brzo intervenišu svojim rezervama. Tek posle nekoliko dana Francuzi su izvukli osakaćenu 4, a mesto nje su upotreбили 2 oklopnu diviziju. Pisac vrlo oštro kritikuje ovakvu upotrebu francuskih oklopnih divizija i smatra da bi Francuzi uspeali da unište nemački mostobran kod Abevila, da su jednovremeno upotreabili obe divizije za izvršenje snažnih i brzih napada. U zasebnom prilogu pisac je izneo ukupan broj francuskih i nemačkih tenkova i oklopnih automobila koji su upotrebljeni u operacijama. Francuzi su upotreabili 3.063 tenka i 743 oklopna automobila, a Nemci 2.683 tenka i 728 oklopnih automobila.

* *

I pored toga što su pisci uložili puno truda i volje da dokumentovano obrade rat 1940, njihov rad ipak nije bio koordiniran, jer verovatno nisu koristili iste izvore i podatke. Usled toga se desilo da jedna ista nemačka jedinica u raznim člancima nosi drugu numeraciju. Naprimera, nemački korpus koji je izvršio prelaz r. Meze kod Dinana na strani 47 naziva se 34, na 164 strani 39, a na 204 strani 15 oklopni korpus.

Prikaz i kritika izvornog materijala (zapisnici sa sednica Ratnog komiteta, izveštaji anketne parlamentarne komisije, belgiska i holandska bibliografija) dati su detaljno i objektivno, tako da mogu vojnim istoričarima poslužiti kao velika i dragocena pomoć prilikom proučavanja ovog rata.

Prema tome, i pored iznetih nedostataka i nepotpunosti, navedeni pisci su dali nove, objektivne i dokumentovane podatke o ratu u Francuskoj 1940. Pošto su ovo dosada najbolje obrađeni članci o ovome ratu, preporučuje se našim oficirima da se sa njima detaljnije upoznaju, a naročito je potrebno da prouče vrlo poučne i interesantne operacije na Mezi i kod Denkerka.

M. P. M

General-major **Džordž E. Linč**:

PITANJE REZERVU U ATOMSKOM RATU

General Linč, pomoćnik komandanta 43 američke divizije u Evropi, poznat je sa svojim člancima o atomskom oružju i njegovom dejstvu. U ovom članku¹⁾ on razmatra pitanja pukovskih, divizijskih i korpusnih rezervi pri čemu kaže: »Rezerve će biti privlačni ciljevi za atomsko oružje, te se njihovo dosadašnje mesto, raspored i uloga moraju menjati«.

Nalazimo se u fazi istoriskog razvoja termonuklearnog oružja koje nam imperativno nameće novu taktiku kako u napadu tako i u odbrani, rekao je dalje general Linč. Ta nova taktika ne može se roditi prekonoc kao neka tvorevina jedne odabrane grupe vojnih stručnjaka. Do nje se mora doći postepenim iskustvom i saradnjom svih nadležnih faktora, jer će ona zahtevati izvesne izmene u formaciji, naoružanju i opremi, kao i u nekim funkcijama komandovanja.

Pod rezervom pisac podrazumeva sve one snage koje u danom trenutku nisu direktno angažovane u borbi sa neprijateljem. Takvih delova mora imati svaka jedinica u borbi, pa bila ona pešadiska ili tenkovska.

Osnovni zadaci rezervi ostaju isti s tim što će se ubuduće od njih tražiti mnogo više dinamičnosti. U ovom smislu pisac napominje da je i kod streljačke čete raniji statički »vod za podršku« sada dobio ulogu elastične i dinamične »četne rezerve«.

S druge strane, pisac ističe da su rezerve u ranijim ratovima bile mnogo veće nego u prošlom. Dok su one ranije iznosile obično oko 1/3 svih raspoloživih snaga, u prošlom ratu, na Zapadnom frontu, strategiske rezerve nisu iznosile ni 1/10. Čitavi korpusi, pa i armije, bili su vrlo često bez ikakvih rezervi. Jasno je, kaže pisac, da je ovo bilo moguće zbog savezničke apsolutne nadmoćnosti u vazduhu. Drugi je razlog bio u tome što su Saveznici uvek oskudevili u potrebnom broju snaga za odbranu, pa ih je ovo prisiljavalo na strategiju neprekidnih napada. Međutim, nedostatak rezervi se stalno o-

sećao, uprkos snažne podrške avijacije. To se najbolje ispoljilo u iznenadnoj Ardenskoj protivofanzivi. Raspoložive snage bile su isuviše slabe za brzo zatvaranje proboja. Zato je, ustvari, Patonova 3 armija sa svojih 6 divizija odigrala ulogu rezerve fronta, pored drugih motorizovanih i vazdušnodesantnih jedinica koje su brzo ubačene u prodor.

Ceo ovaj primer sa zaustavljanjem Ardenske protivofanzive, ističe pisac, biće možda samo bleđa slika upotrebe rezervi kakvu će nam u budućnosti nametnuti atomski način ratovanja.

Već je rečeno da će rezerve biti, kako u napadu tako i u odbrani, veoma privlačni ciljevi za skupoceno atomsko oružje. Uostalom, o rentabilnosti ispaljivanja svakog atomskog metka odlučivaće se u konkretnim uslovima na bojištu. Nekada će se isplatiti atomsko dejstvo i na rezervu jačine jednog bataljona, ako bi ovaj bio u takvoj situaciji da bi mogao odigrati neku važnu ulogu, kao i ako bi ceo taj bataljon mogao biti uništen jednim atomskim zrnom ili bar onesposobljen za izvršenje svog zadatka.

Iz napred rečenog jasno proizlazi da se bataljoni u rezervi ne smeju u odbrani držati prikupljeni, već moraju biti rasturjeni po četama, prema širini oteka svog puka (vidi šemu 1).

Ovakav zaključak o neophodnosti rastresitog rasporeda za bataljone važi još više za pukove i divizije kada su u rezervi (vidi šemu 2).

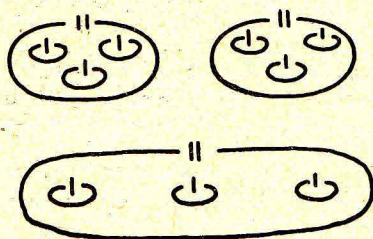
Interesantno je mišljenje pisca da će u budućem ratu neprekidnost frontova biti mnogo češća pojava nego što je to bio slučaj u prošla dva svetska rata. Otuda on dolazi do zaključka da ubuduće neće biti potrebno da se rezerve u odbrani postavljaju na velika otstojanja od fronta. Pretpostavljauci uvođenje sve veće motorizacije, pisac smatra da će rezerve brzim rokiranjem pre stići da udare na bokove prodora, slično postupku Patonove 3 armije u Ardenima, nego ako bi se dirigovale iz veće dubine.

U napadu atomsko oružje može biti upotrebljeno za probijanje prve linije fronta ili za uništavanje rezervi koje se nalaze na dotičnom sektoru, ili, pak, već raspolaze sa dovoljno »atomske ma-

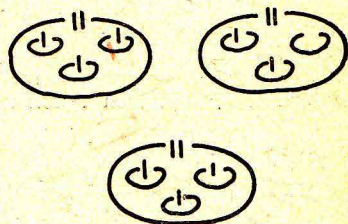
¹⁾ Reserves in Atomic Warfare, by Brigadier General George E. Lynch, *Combat Forces Journal*, maj 1954.

nicije», napadač može jednovremeno dejstvovati na oba cilja. U svakom slučaju, kaže dalje pisac, čim napadač ostvari proboj, nastojeće da što brže ubaci svoje

trene položaje više unapred kako bi mogla što bolje potpomoći napad. Ceo sistem se organizuje tako da se ostvari što veća silina i neprekidnost udara. Ovo, pak, na-

RASPORED PROTIV UPOTREBE ATOMSKOG ORUŽJA

OBIČAN RASPORED

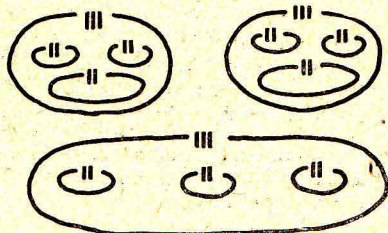
Šema 1. — Puk u odbrani

brzopokretne snage (vazdušnodesantne, tenkovske, motorizovane) da bi eksploatisao postignut uspeh.

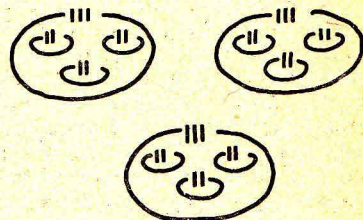
Zato branilac mora biti tako postrojen da mu napadač ne uništi rezerve ili, ako bi mu se to dogodilo sa otsečnim rezervama, da može brzo dovesti druge sveže snage. Sem toga, ovo bi bio otsudan momenat za branioca da upotrebi svoje atomsko oružje, prvenstveno protiv napadačevih brzopokretnih snaga koje se uvođe u proboj.

Sve u svemu, zaključuje pisac, frontovi i dubine borbenog rasporeda snaga u odbrani mogu mnogo varirati sa težnjom da se uvek izbegne gust raspored rezervi koje bi, eventualno, mogle postati rentabilni ciljevi atomskog dejstva.

meće uže frontove. Prema tome, nešto se mora žrtvovati. Pisac smatra da za rešenje ovog problema treba koristiti promenljive faktore kao što su vreme i dubina napadnih zona divizija i korpusa. Treba imati u vidu da dubine ovih zona iz Drugog svetskog rata i sa manevra iz 1953 godine, nastavlja pisac, neće moći da se primenjuju u atomskom ratu. Njihove se zadnje granice moraju povlačiti više unazad da bi se i divizijama i korpusima obezbedio potreban prostor za rastresitiji raspored njihovih snaga. Na veličinu zona svakako će uticati i karakter zemljišta, jačina snaga, kao i verovatnoća neprijateljskog dejstva atomskim oružjem. U svakom slučaju, veći deo korpusnih sredstava postavljaje se u diviziske, a armiskih u kor-

RASPORED PROTIV UPOTREBE ATOMSKOG ORUŽJA

OBIČAN RASPORED

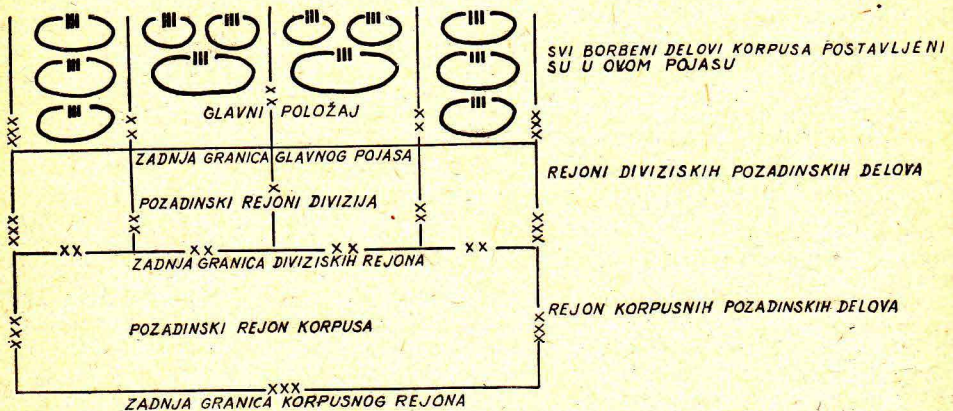
Šema 2. — Divizija u odbrani

U napadu je, međutim, mnogo teže postići željenu rastresitost. Pored rezervi, koje moraju biti bliže frontu, i sva artiljerija u napadu teži da izabere svoje va-

pusne zone itd. Interesantno je ovde mišljenje pisca da će armiske baze zbog svoje udaljenosti, verovatno, ostati van dejstva atomskog oružja.

Na šemi 3 pisac daje raspored jednog korpusa od 4 divizije. Iako na šemi nisu date nikakve određene norme u pogledu ostojanja, sam raspored pokazuje da je izvršen s obzirom na gornja razmatranja, tj. da su svi borbeni delovi korpusa postavljeni na glavni položaj. Dok su unutrašnje dve divizije postavljene u normalnom poretku »uglom nazad«, krilne se nalaze u »pukovskim kolonama«. Na-

Po dosadašnjim propisima, podvlači pisac, ovaj bi se korpus razvio na taj način što bi, svakako, cela jedna divizija ostala negde dublje u korpusnoj rezervi. U prvoj liniji bi bile 3 divizije, svaka sa po 2 puka u prvoj liniji, što bi u dodiru sa neprijateljem opet iznosilo 6 do 12 pukova, koliko ih svega ima u korpusu. Prema tome, raspored na šemi 3, iako pretstavlja samo jednu od mogućih varijanti, bitno

Šema 3. — Raspored korpusa pri upotrebi atomskog oružja

ravno, u ovom slučaju po dva puka iz krilnih divizija sačinjavaju korpusnu rezervu.

Ako bi neprijatelj upotrebio atomsko oružje, bilo protiv pukova koji su u prvoj liniji ili onih u drugoj ili trećoj, svuda bi se u blizini našao neki od pukova koji bi se mogao upotrebiti protiv proboja, ukoliko bi do njega došlo. Sem toga, krilne divizije se nalaze u pukovskim kolonama, što im daje mogućnost dejstva prema ma kom objektu u zoni korpusa kao i van ove. Pukovi iz druge i treće linije mogu jednovremeno da otpočnu svoje pokrete, što je opet vrlo važno s obzirom na značaj faktora vremena pri dejstvu atomskim oružjem.

se razlikuje od dosadašnjih rasporeda, naročito u pogledu mesta i jačine rezerve.

S obzirom na skupocenost i obim dejstva svakog atomskog punjenja, pisac smatra da će odluku o upotrebi atomskog oružja donositi samo više komande, i to počev od korpusa pa naviše. Pa ipak, ovim neće biti niukoliko umanjen delokrug rada komandanata divizija. U svakom slučaju, zaključuje na kraju pisac, negdašnje načelo o davanju zadatka i sredstava komandantu divizije i prepuštanju da on sam bira način izvršenja, ne može se održati u atomskom ratu. Komandanti korpusa će morati mnogo više da učestvuju kako u planiranju tako i u izvođenju diviziskih operacija.

M. P.

Major Mario Cipitelli:

ORGANIZACIJA SLUŽBI PRI ODBRANI NA ŠIROKOM FRONTU

Organizacija odbrane na širokom frontu zasniva se na uslovima koji se znatno razlikuju od onih na frontu normalne širine. Ta se razlika ispoljava ne samo u taktičkom pogledu već i u pogledu organizacije pozadinskih službi. Pozadinski raspored u odbrani na širokom frontu ima svoju posebnu fizionomiju zbog izvesnih elemenata koji, u sličnoj organizaciji na frontu normalne širine, nemaju odlučujući uticaj.

U ovom članku¹⁾ pisac ukratko iznosi taktički okvir odbrane na širokom frontu da bi se na osnovu njenih glavnih elemenata dobila tačna orijentacija prilikom rešavanja problema pozadine.

Taktički okvir odbrane na širokom frontu. — Osnovne karakteristike ove odbrane su:

— dubok pojas obezbeđenja koji ima zadatak da što je moguće duže odloži kontakt glavnih neprijateljskih snaga sa odbranbenim položajem; odbrana glavnog položaja svodi se na najosetljivije pravce divizijske zone; široki međuprostori koji se tuku vatrom i popunjavaju minama; jake snage u rezervi.

Iz ovoga izlazi da odbranu na širokom frontu karakterišu, u odnosu na odbranu normalne širine, veća čvrstina snaga za odbranu pojasa obezbeđenja (pojačani PO) i jače rezerve, izrazita isprekidanost i ograničen broj čvorova odbrane.

Iz ovoga bi se moglo zaključiti da su dobre strane ove vrste odbrane: veća mogućnost otpora u vremenu borbe sa delovima obezbeđenja i moćnija i elastičnija intervencija rezervi; a negativne: izražena isprekidanost i ograničen broj čvorova odbrane.

Ovim se, donekle, postiže ravnoteža koja omogućava odbranu za jedno određeno vreme, a time se stvaraju i uslovi za manevar jačim rezervama izvan odbranbenog sistema. Međutim, uprkos ovoga, mnogi elementi (veća mogućnost kako infiltracije na čitavoj divizijskoj zoni, tako i izolovanja čvorova odbrane i dubokih prodora) zadržavaju i dalje odlučujući uti-

caj na rešavanje kako taktičkog tako i pozadinskog problema.

Da bi se navedene mogućnosti odstranile ili umanjile, potrebno je:

— uokviriti čitavu organizaciju odbrane u potpun sistem obezbeđenja; jače osamostaliti čvorove odbrane i rezerve i pogodno raspodeliti rezerve na pukovske i divizisku.

Pozadinska organizacija. — U cilju olakšanja napada, nastavlja pisac, napadaće nastojati da preseče niti koje vezuju organe službi sa vitalnim delovima odbranbene organizacije protivnika. Pri napadu na front normalne širine taj je zadatak, uglavnom, namenjen artiljeriji i avijaciji. U slučaju odbrane na širokom frontu taj se zadatak proširuje i na sve one jedinice koje uspeju da se infiltriraju kroz široku mrežu odbranbene organizacije. Pošto su takve mogućnosti infiltracije na širokom frontu veće, jasno je da postoje i veće mogućnosti prekida normalnog toka snabdevanja.

Iz ovoga proističe da rad organa službi zavisi od njihove sopstvene bezbednosti. Ta bezbednost, koja je za sam rad ovih službi *conditio sine qua non*, može se ostvariti:

— isturanjem napred onih organa službi koji su neposrednije vezani za dejstvo trupa; na taj način bi se oni obezbedili istim merama koje trupe za sebe već ionako preduzimaju;

— osamostaljenjem, u pogledu snabdevanja, raznih oteka divizijske odbranbene zone, tako da se prekid snabdevanja na jednom ne odrazi na drugi otek, odnosno da ne utiče na čitav diviziski front.

Ovo sve, pak, zahteva:

— decentralizaciju isturenih organa službi, što se nameće i samom širinom fronta; raspored isturenih organa službi u neposrednoj blizini artiljerije i divizijske rezerve.

U slučaju prekida dotura čvorovi odbrane treba ne samo da budu sposobni za samoodbranu (u taktičkom smislu), već treba da raspolazu i dovoljnom količinom municije (ovo naročito kad postoji opasnost od izolovanja). Iz ovoga proističe potreba povećanja samostalnosti čvorova odbrane. Ovo važi, iako u manjoj meri, i za jedinice koje dejstvuju u pojasu obez-

¹⁾ Organizzazione dei servizi nella difesa su ampia fronte, del magg. di fant. Mario Cipitelli, *Rivista militare*, oktobar 1953.

bedenja, a i za divizisku i pukovske rezerve.

Na osnovu izloženog, ističe pisac, može se doći do izvesnih zaključaka koji će nam olakšati organizaciju snabdevanja pri odbrani na širokom frontu, a to su:

— potrebe službi potčinjene su zahtevima bezbednosti, pa se prema ovima orijentiše i sam njihov rad; postoji mogućnost ne samo veće decentralizacije organa službi koji su tešnje povezani za dejstvo jedinica, nego i da se razni otseci diviziske zone što više osamostale u pogledu snabdevanja.

Navedeni elementi tiču se organa službi koji se raspoređuju po »isturenoj zoni diviziskih službi«. ²⁾ Pritom se postavlja pitanje šta treba uraditi za one organe koji se za svoje zadatke raspoređuju po »zoni diviziskih službi«, ³⁾ a sami ne mogu da osiguraju svoje obezbeđenje.

Organizacija i rad pojedinih službi

Sanitetska služba. — Sama širina fronta nameće veća ostojanja koja treba prevaliti, dok su prekidi dotura i evakuacije mnogo češći. Zbog toga bi, prema piscu, bilo poželjno:

— imati što više isturenih trijažnih organa, s tim da se oni odrede za svaki otek glavnog odbranbenog položaja; imati isturene organe za hitnu intervenciju da bi se ranjenicima koji se iz ma kog razloga ne mogu evakuisati omogućila pomoć; sanitetske organe koji su manje vezani za dejstvo jedinica držati povučene unazad. Na taj način bismo imali:

u isturenoj zoni diviziskih službi — za svaku grupaciju glavnog odbranbenog položaja jedno motorizovano odeljenje čiji će raspored biti u zoni rasporeda artiljerije i istureni hirurški čvor i polisku bolnicu koji bi bili raspoređeni u blizini diviziske rezerve, a

u zoni diviziskih službi — zubnu stanicu, čvor za dezinfekciju i kućatila.

Zbog širine fronta, njegove podele na oteke i eventualnih terenskih teškoća bilo bi dobro da se ima još jedan hirurški čvor, bilo u cilju osamostaljenja pojedinih oteka ili stvaranja jednog povučeneog hirurškog čvora u »zoni diviziskih službi«

²⁾ »Isturena zona diviziskih službi« odgovara trupnom rejonu. — Prim. J. Z.

³⁾ »Zona diviziskih službi« odgovara pozadinskom rejonu divizije. — Prim. J. Z.

za one ranjenike koji se ne mogu evakuirati dalje u pozadinu. Kada bi se za evakuaciju ranjenika raspolagalo helikopterima ne bi bilo potrebno kod divizije stvarati drugi hirurški čvor.

Intendantska služba. — Zbog rizika u prekidu dotura, nastavlja pisac potrebno je što više osamostaliti kako jedinice na glavnom odbranbenom položaju, tako i one koje se nalaze u pojasu obezbeđenja i u rezervi. Za normalno snabdevanje širina fronta i karakter odbrane nalažu primenu sistema neposrednog dotura do jedinica. Jedinice i ustanove intendantske službe ne treba rasporediti u zoni rasporeda artiljerije, jer bi se time povećao saobraćaj i olakšalo protivniku otkrivanje sopstvenog rasporeda. Sesi toga, životne se namirnice dele na trupe koje posedaju određene oteke, a ne po formacijskom sastavu jedinica.

Tačno određeni raspored pešadiskih jedinica na položaju omogućava označavanje mesta za predaju životnih namirnica. Za artiljeriju i divizisku rezervu snabdevačke autokolone mogu vršiti istovar kod samih jedinica.

Artiljerisko-tehnička služba (ATS). — U odbrani vatra je dominirajući elemenat. Ovo pogotovo važi za odbranu na širokom frontu, te ATS dobija u tom slučaju izvanredan značaj. U odbrani na širokom frontu neravnoteža snaga između branioca i napadača umnogome zavisi od upotrebe vatre i mina. Jasno je da šira upotreba vatre po prostoru, a intenzivnija po vremenu, traži i veći utrošak municije.

Povećanje samostalnosti u pogledu snabdevanja, o čemu je ranije bilo reči, naročito se odnosi na municiju. Prilikom organizovanja ATS, po mišljenju pisca, treba uraditi sledeće:

— povećati količinu municije za jedinice u pojasu obezbeđenja, vodeći pritom računa o njihovoj pokretljivosti; kod pešadije na glavnom odbranbenom položaju i kod artiljerije toliko povećati količinu municije da ove jedinice mogu izvesno vreme dejstvovati i bez dotura; na položajima koji su organizovani za posedaње (u odbrani) pukovskih rezervi ostaviti manje količine municije; povećati količinu municije kod diviziskih i pukovskih rezervi, vodeći pritom računa o njihovoj pokretljivosti; kod diviziske baze nagomilati toliko municije da bude dovoljno za slučaj prekida dotura iz pozadine; i, najzad, u cilju pothranjivanja diviziskih oteka istu-

riti, po mogućstvu, dva odeljka diviziske baze.

Pri ovome se ne sme zaboraviti avio-snabdevanje. U tom cilju treba na odgovarajuće aerodrome na vreme dovući svu neophodnu municiju.

Transportna služba. — Po mišljenju pisca, karakteristika ove službe pri odbrani na širokom frontu još je izrazitija.

Dotur neposredno do jedinica pri odbrani na širokom frontu ne treba smatrati kao izuzetak, već kao pravilo zbog toga što jedinice na položaju imaju teške zadatke pa ih treba što je moguće više osloboditi brige oko snabdevanja. Ovaj dotur zahteva, s jedne strane, povećanje linija diviziskih automobilskih transportata, a, sa druge, koncentraciju svih transportnih sredstava kod divizije koja će od potčinj nih jedinica morati, usled mnogobrojnih zadataka, da uzme i jedan deo transportnih sredstava.

Ove će jedinice u velikoj meri pomoći prilikom transporta, i to ne samo u slučaju nagomilavanja rezervi, već i za svakodnevno redovno snabdevanje koje za jedan dan srednjeg operativnog dejstva dostiže 500 tona (za transport ove količine potrebno je 160 vozila od po 3 tone). Imajući u vidu da divizija pri odbrani na širokom frontu ima izvanredne potrebe, bilo bi dobro da joj se povremeno prida izvesna rezerva transportnih sredstava.

Služba pogonskog goriva i maziva. — Kao služba same transportne službe i ona podleže istim uticajima. Veći utrošak goriva i maziva nastaje zbog većih razdaljina koje treba preći, kao i većeg broja upotrebljivih vozila. Zbog toga je pri odbrani na širokom frontu potrebno imati veće količine goriva i maziva.

Veća mogućnost prekidanja dotura nalaže decentralizaciju raspoloživih količina kako po frontu tako i po dubini. Za svaki otek diviziske zone treba imati u »isturenoj zoni diviziskih službi« stanicu za izdavanje goriva i maziva.

Putna služba. — Pretstavlja kostur za samo funkcionisanje transporta, te je treba pažljivo i potpuno urediti. Za pravilan saobraćaj potrebno je, osim putnih stanica, postaviti i mnogobrojne saobraćajne znakove.

Odbrana zone diviziskih službi. — Već je rečeno, podvlači pisac, kako organi službi koji se nalaze u »isturenoj zoni diviziskih službi« uživaju zaštitu ar-

tiljerije i rezervi u čijoj su neposrednoj blizini i raspoređeni. Problem se, dakle, postavlja samo za one organe službi koji se nalaze u »zoni diviziskih službi«:

za sanitetske organe: problem zubne stanice, dezinfekcionog čvora i kupatila;

za intendantske: problem sekcije za životne namirnice i pekarske sekcije;

za transportne: problem auto-vodova transportnih jedinica, a

za organe snabdevanja, opravku i prikupljanje: problem pokretnog parka i pokretne radionice.

Navedeni organi su izloženi napadima iz vazduha, a sa zemlje od strane partizana, padobranaca i delova koji uspeju da se infiltriraju kroz široku mrežu odbranbene organizacije. Zbog toga je potrebno da se divizija postara za njihovu bezbednost, organizujući njihovu odbranu delovima koje uzima iz pešadiskih jedinica ili naročito pogodnim jedinicama koje bi se dobile kao pojačanje od pretpostavljene komande. Ovu odbranu treba ovako organizovati:

— *službu osmatranja i obaveštavanja* organizovati na naročito pogodnim tačkama za osmatranje. Jačina svake stanice: 3 do 4 čoveka.

— *pokretno patroliranje* treba da uđe u službu osmatranja i obaveštavanja. Jačina 5 do 6 ljudi, naoružanih automatskim oružjem.

— *grupe za zaprečavanje* treba rasporediti duž glavnih komunikacionih linija i uključiti ih u organizaciju putne službe.

— *brze jedinice* treba po mogućstvu da budu oklopljene i da se drže u centralnom položaju kako bi mogle munjevito da intervenišu tamo gde se ukaže potreba.

*

Pored iznetog mišljenja majora Cipite-lijia o organizaciji službi pri odbrani na širokom frontu, pojavilo se, nedavno, u istom časopisu, i gledište artiljeriskog majora Fijorentina⁴⁾ po istom pitanju. Radi uporedjenja donosimo kratak prikaz i ovog članka.

Pisac ističe da svaka jedinica ili ustanova službi mora da vrši određeni posao prema zahtevima borbe, a njen raspored

⁴⁾ Sull, organizzazione dei servizi nella difesa su ampia fronte, del magg. d'art. Alberto Fiorentino, *Rivista militare*, april 1954.

treba da odgovara uslovima borbe (taktički uslovi) i karakteru rada same službe (misli se na tehničke mogućnosti). Kod službi treba postupati kao i kod artiljerije čiji se raspored bira, vodeći pritom računa o taktičkim zahtevima i tehničkim mogućnostima. Rad službe, slično dejstvu kod rodova vojske, ne može se potčiniti rasporedu.

Izvestan sanitetski organ, smešten u »sigurnoj zoni«, ali daleko od puta za evakuaciju ranjenika, ne bi mogao dobro da izvrši svoj zadatak. Slično se može reći i za stanicu za predaju životnih namirnica koja bi bila smeštena na »sigurnom« mestu, ali koje bi bilo teško pristupačno transportnim sredstvima. Prema tome, raspored službi treba izvršiti tako da, pre svega, obezbedi specifičan rad raznih organa. Za obezbeđenje neophodno preduzeti sve potrebne mere, ali ne na štetu rada.

Obrana na širokom frontu, nastavlja pisac, karakteriše se rastezanjem odbranbene mreže prema frontu i njenim skupljanjem po dubini. Iz toga proističe potreba radnog spoja »isturene zone divizijskih službi« sa jedinicama odbrane. U tom cilju je potrebno grupisati jedinice službi u pozadinske centre koji bi odgovarali podeli fronta. Mogućnost izvršenja ovoga zavisi od raspoloživosti potrebnih delova kod službi, jer od toga zavisi da li će sve ove službe moći biti zastupljene u svakom od ovih centara.

Zaključujući po ovome, pisac tvrdi da se podela i raspored službi vrše prema potrebi obezbeđenja njihovog rada. Što se tiče obezbeđenja on, uglavnom, kaže:

Pri odbrani na širokom frontu napad iz vazduha je otežan zbog širokog rasporeda jedinica i organa službi, ali je i odbrana manje koncentrisana i time manje efikasna.

Napad sa zemlje ima mnogo više mogućnosti pri ovakvoj odbrani, jer se međuprostori mogu bolje iskoristiti. Prema tome, za organe službi veću opasnost predstavljaju partizani, padobranci, elementi »pete kolone« itd. Iz toga se može zaključiti da je zahtev sigurnosti za organe službi vrlo važan, ali mu se ne može i ne sme da potčini zahtev rada službi. Da li se ovi organi mogu sami braniti? — pita

se pisac. Formacijski sastav je proračunat prema zahtevima rada, pa se osoblje ne može odvajati za druge zadatake. Pored toga, i kada bi vojnik službe bio savršeno izvežban kao borac, ne može se računati da će on trenutno moći napustiti posao za koji je određen, uzeti oružje i otrčati na ugroženu tačku.

Što se tiče naoružanja sa kojim službe raspolažu, pisac navodi:

— sanitetski organi raspolažu samo individualnim naoružanjem; organi intendantske službe imaju ukupno 4 puškomitraljeza; transportni organi imaju 16 puškomitraljeza i mitraljeza *Browning 12,7*.

Navedeno naoružanje je, po mišljenju pisca, nedovoljno za odbranu službi, u vezi čega on dolazi do sledećeg zaključka:

Jedinice i ustanove pri odbrani na širokom frontu nemaju mogućnosti da organizuju dobru odbranu svojim sopstvenim sredstvima; ne postoji mogućnost da se za organe službi koristi neposredna zaštita artiljerije i rezervi, dok dejstva partizana, sabotera, kao i infiltracija neke oklopne jedinice itd., predstavljaju stalne opasnosti protiv kojih organi službe treba da budu uvek u stanju da neposredno reaguju. Pisac ne kaže kako da se zaštite službe, već svoje izlaganje završava rečima: »Problem je prešao, mada se to nije htelo, na šire polje, na obezbeđenje službi u borbi, ali njegovo tretiranje ne spada u okvir ovih kratkih beležaka«.

*

U ova dva članka izmenjane su različite misli po vrlo interesantnom problemu. Major Čipiteli iznosi neke zanimljive postavke po pitanju organizacije službi pri odbrani na širokom frontu. On svuda predlaže nagomilavanje velikih količina municije, ali tako ne postupa i u pogledu životnih namirnica. Ovo, verovatno, čini zbog toga što nedostatak municije pri ovakvoj vrsti borbe, makar i za vrlo kratko vreme, može biti koban, što nije slučaj sa životnim namirnicama. Problem, o kome je bilo reči, svodi se uglavnom na raspored i obezbeđenje organa službi pri odbrani na širokom frontu.

ИСПРАВКА

У часопису „Војно дело“, бр. 10, за месец октобар 1954 године, на страни 26, ред 18 одозго, место „бившој југословенској војсци...“ ставити „бившој аустроугарској војсци“.

ЦЕНА 50 ДИН.